

પાનદાનનાં

ફિરંગિ

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
| ગુજરાતી કૉપીરાઇટ વિભાગ |

અનુક્રમાંક ૨૬૭૭૧ કિંમત ૧-૪-૦

ગ્રંથનામ યાનદાનનાં ૬૨૪૬

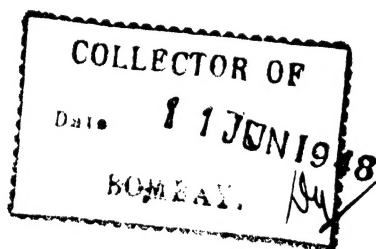
વર્ગીક ૪-૩

સાહસ કથાવલિ : પુસ્તક પાંચમું

જ્ઞાનદાનનાં ફરજંદ

સંપાદક

નાગરદાસ ઇ. પટેલ

સવા રૂપિયા

જ્ઞાન વિનોદ કાર્યાલય
૧૪૯, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ - મુંબઈ ૨

: પ્રકાશક :

નંદલાલ મોહનલાલ ઠક્કર

એન. એમ. ઠક્કરની કું.

પ્રિન્સસ સ્ટ્રીટ : મુંબઈ ૨

ગુજરાત વિધાપીઠ પ્રકાશક
અમદાવાદ
૨૬૭૭૧
ગુજરાતી કૌપીરાઈટ-સંગ્રહ

~~૨૬૭૭૧~~

આવૃત્તિ પહેલી

૧૯૪૮

: મુદ્રક :

રામ દાસ ઈ. પટેલ

“ રજની પ્રિન્ટરી ”

પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ : મુંબઈ ૨

પરિચય

સાહસ, શૌર્ય, ભેદ, બુદ્ધિચાતુર્ય અને ગુન્હાશોધનનાં અવનવાં પરાક્રમેને લગતી મગજશક્તિના વિકાસને તાલીમ આપે એવી રસિક વાર્તાઓ વાંચવાની કુમાર-જીવનમાં તાલાવેલી જાગે છે અને તે વૃત્તિ જીવનમાં દીર્ઘકાલ પર્યંત કાયમ રહે છે. એ વૃત્તિને અનુકૂળ અને પ્રેરણાદાયી વાચન મળે તો મગજશક્તિનો સુંદર વિકાસ થાય છે. દરેક વસ્તુ કે વિગત ઝીણવટથી જોવા સમજવાની અને તેનું હાર્દ પામવાની અદ્ભુત શક્તિ એનાથી સાંપડે છે અને જીવન સાફલ્યનો માર્ગ સરળ બને છે.

માનવ જીવનનો આ રીતે અનેકવિધ વિકાસ કરી શકે એવી અત્યંત પ્રેરણાદાયી તેમજ રસિક વાર્તાઓ આપવાની યોજના ‘સાહસ કથાવલિ’ માં કરવામાં

આવી છે. એમાં અંગ્રેજી સાહિત્યના આ વિષયના સાહિત્યસમ્રાટોની દિલચસ્પ વાર્તાઓ ઉપરથી તૈયાર કરેલી તેમજ કેટલીક મૌલિક કથાઓ આપવામાં આવશે. એ દરેકનું વસ્તુ અને વાતાવરણ ગુજરાતને અનુકૂળ રહેશે.

ખાલસાહિત્યની અમારી વિવિધ ગ્રંથમાળાઓનો ગુજરાતે સુંદર સત્કાર કરી અમને પ્રોત્સાહત આપ્યું છે તેવી જ રીતે આ ગ્રંથાવલિને પણ ગુજરાતે આપનાવી છે એ બાણીને સતોષ થાય છે.

નાગરદાસ પટેલ

અનુક્રમ

ખાનદાનનાં ફરજંદ	૫
મેનાવતી	૧૧
કોન્ટ્રેક્ટર	૪૩
પતિ કે પિશાચ ?	૭૬

ખાનદાનનાં ફરજંદ

ખાનદાનનાં ફરજંદ

દેહલા બાર મહિના થયાં સર માણિકજીએ અમારું ખીલ ચુકવ્યું ન હતું. એ ઘણા જ ચીકણા માણસ હતા. એમની પાસે પૈસો પુષ્કળ હતો છતાં સ્વભાવ એવો તો કંજુસ હતો કે ન પ્રછો વાત !

અને જ્યંત પછુ પૈસાની બાગ્યે જ પરવા કરે છે છતાં સર માણિકજીની બાબતમાં એ ઘણી જ પરવા કરતો હતો. જેટલા સર માણિકજી પૈસાની બાબતમાં કંજુસ હતા તેટલો જ જ્યંત એમના કામ બાબત પૈસા વસુલ કરવામાં ચીવટ રાખતો.

કાણુ બાણુ કેમ, આજે બપોરે જ મહેને એમનું નામ યાદ આવ્યું હતું ! થોડીવારમાં એમની મોટર આવતી દેખાઈ.

‘નટવર ! સર સાહેબ પેલા ખીલની રકમ આપવા આવે છે કે શું ?’ પડિતજીએ હસતાં હસતાં મહેને પ્રછયું.

‘નારે ! એ વળી ખીજુ’ કે’ કામ લેખને આવ્યા લાગે છે.’

મહે' કહ્યું 'એમનો ચહેરો જ જુઓને !'

થોડીવારમાં સર સાહેબની પધરામણી થઇ. એમનું શરીર ઘણુંજ સ્થુળ હતું અને સ્થુળતાને અંગે એ ઘણાજ હાંફતા હતા.

એમણે ટેબલ પર ચેક મૂકી દબને પૂછ્યું :

‘મી. જયંત ક્યા ગયા ?’

‘બહાર ગયા છે તે મોડેથી આવશે.’ પંડિતજી જવાબ આપ્યો.

સર સાહેબ એ સાર્ત્રીની પુરશીમાંજ ફસડાઇ પડ્યા.

‘યા પરવરદેગાર ! ઘનુંજ લયાનક ! શું બનીયું તેથી સમજતું નથી !’

‘પણ આપ જરા સ્વસ્થ થઇને બધી હકીકત જણાવશો તો અમારાથી બનતી મદદ આપીશું.’ પંડિતજીએ આશ્વાસન આપ્યું.

‘મ્હારે તમને બધી હકીકત પહેલેથી છેલ્લે સુધી કહેવી જોઇએ. તમે મ્હારી દીકરી તેહમીનાને જોઇ દશે—’

પંડિતજીએ ડોકું હલાવ્યું.

‘આજે સવારે એ પરણી. મ્હારો જમાઇ ઘણાજ ખાનદાન કુટુંબનું ફરજદ છે, અને હેંગકેંગમાં એમનો ધમધાકાર વેપાર ચાલે છે. એમનું નામ શાપુરજી ચીનાઇ. એવણુ તેહમીના કરતાં ઘણીજ મોટી ઉમરના છે, અને એમની સાથે લગન કરવામાં તેહમીનાનું મન માનતું ન હતું એ હું તમારાથી જૂવાવતો નથી. એનો વિચાર પેલા દારાશા દોરડી સાથે અદરાવાનો હતો. દારાશા પોરીથો તો સોહામણો છે પણ એની પાસે પૈસો બિલકલ નહિ અને એવાને ત્યાં મ્હારી સુન્ના જેવી દીકરીને નાખવાનું મ્હને ગમે પણ નહિ !’

એમને એમની વાતમાં રસ પડવા માંડ્યો.

‘અમારે લગનની ઉતાવળ કરવી પડી કારણ કે ચીનાઇને ધંધાને અંગે જલદીથી હેંગકેંગ ખાતે તેમજ ઑસ્ટ્રેલિયા તરફ

જવાનું હતું. સદ્ભાગ્યે તેહમીનાએ મ્હારું કલ્પું માનું અને આજે સવારેજ ઝાઝી ગરબડ સિવાય લગ્ન પતી ગયાં. બપોરના ત્રણ વાગ્યાની ગાડીમાં એમને પાંચેક દિવસ માટે લોનાવલા જવાની ગોઠવણ કરી હતી ત્યાં જવાનું હતું. એ બન્નેને વિદાય કર્યા પછી મ્હેં સ્ટેશન પર જવાનું દુરસ્ત ધાયું નહિ.

‘થોડીવાર થઈ ત્યાં તો ચીનાઈ મ્હારી પાસે આવ્યા અને જણાવ્યું કે જ્યારે એ બન્ને જણ એમને માટે રીઝર્વ કરાવેલા બીજા વર્ગના ડગ્ગા તરફ જતાં હતાં ત્યારે એકાએક તેહમીના ઝુટી પડી ગઈ. એમણે ધાયું કે એ આગળ જઈને પોતાની જગ્યાએ ભેઠી દશે એટલે એ બીજા વર્ગના ડગ્ગા આગળ ગયા અને તપાસ કરી તો એ ત્યાં ન હતી. એ પાછા ફર્યા અને બહાર આવવા લાગ્યા ત્યાં સામાન લાવવા માટે રોકેલો મજૂર મળ્યો. એણે જણાવ્યું કે બાઈ કાંઈ મોટી ઉંમરના હિંદુ સાથે વાત કરતી જતી હતી. એ સંભળીને એ બહાર આવ્યા. બોરીબંદરનું સ્ટેશન ઘણું મોટું છે અને હમણાં થયેલા વધારાને લીધે એના બે વિભાગ પડી ગયા છે. નવા વિભાગમાં તપાસ કરીને એ જૂના વિભાગમાં ગયા. ત્યાં આગળ તપાસ કરતાં એમને વખત લાગ્યો પણ હેવટે એમને ખબર મળી કે તેહમીના પેલા હિંદુ ગૃહસ્થ સાથે મોટરમાં બેસીને કાંઈક ઉપડી ગઈ હતી.’

‘એ ખબર કાણે આપી?’

‘ચીનાઈએ પહેલાં પોતાની મોટર બોરીબંદરના જૂના વિભાગને દરવાજો લેવરાવેલી તે વખતે એક મજૂર આવેલો અને સામાન ઉતારવાની વાત કરેલી પણ તેહમીનાએ મોટર નવા વિભાગ તરફ લેવરાવેલી. એ મજૂરે તેહમીનાને બેથેલી એટલે એણે ખબર આપી. એણે એમ પણ કહ્યું કે બાઈ જવાને આનાકાની કરતી હતી પણ પેલા હિંદુ ગૃહસ્થે એને જેમતેમ

મોટરમાં બેસાડી અને મોટર હંકાવી મૂકી. એણે પડદા પછુ બંધ કરવા માંડ્યા હતા અને મજૂરની માન્યતા એ હતી કે તેહમીના એની સાથે અથડાતી હતી.’

‘પેલા હિંદુ ગૃહસ્થ સાથે?’ પંડિતજીએ પૂછ્યું.

સરસાહેબે ડોકું હલાવી હા પાડી.

‘અને પંડિતજી! જુઓને તમને તો ખબર છે કે હું કે પૈસાદાર માણસ નથી. મ્હારે તો આ કેસ પોલિસને સોંપવો હતો, પણ મ્હને તમારી અને જયંતની ભુદ્ધિમત્તા અને કાર્ય પદ્ધતિમાં વિશ્વાસ છે એટલે તમારી ફી આકરી છે છતાં અહીં આવવા હું લલચાયા છું. પેલો ચેક તો જરાબર છે ને?’

મ્હેં ડોકું હલાવી હા પાડી.

‘તેહમીના મ્હારી એકની એક દીકરી છે.’

‘પેલી મોટરનો નંબર મજૂરને યાદ છે?’

‘નહિરે!’ સર સાહેબે કહ્યું ‘આ હકીકત છાપાના ભૂતનક બહુવામાં ન આવે તો સાર—’

‘આપની ભૂલ થાય છે!’ પંડિતજી બોલ્યા અને એમણે ‘સાંજવર્તમાન’ ના છેલ્લા સમાચારમાંથી નીચેની વિગત બતાવી.

એકાએક ગુમ થયેલી પારસી નવવધૂ

આજેજ સવારે પરણેલી એક નવજુવાન પારસી નવવધૂ બોરી બંદર સ્ટેશન પરથી ગુમ થવાની ફરીયાદ નોંધાઇ છે. એને કોઇ આંધડ વયનો હિંદુ નસાડી ગયો છે એમ કહેવાય છે. પોલિસ ચાંપતી તપાસ ચલાવે છે.

‘એટલામાં છાપામાં પણ આવી ગયું?’ સર સાહેબ બોલ્યા.

‘એ તો એમનો ધ ધોળ છે. દારાશાનો તો આમાં હાથ નથી ને?’

‘હું નથી ધારતો. એ મ્હારા એક રનેહીના જંગલમાં અંધિરી ખાતે રહે છે. મ્હેં એમને પૂછાવી બેયું તો એમણે

જવાબ આપ્યો કે દારાશાને આ લગ્નથી થણું લાગી આવ્યું છે પણ એ આખા દિવસમાં ક્યાંયે ગયો નથી તેમજ કાંઈને ટેલીફોન સુદાં કર્યો નથી.’

‘અને મી. ચીનાઇ—’

‘એ પણ ઘણાજ અસ્વસ્થ થઇ ગયા છે. એમનું દુઃખ સમજી શકાય એમ છે. તમને લાગે છે કે તેહમીનાનો તરત પત્નો મળી આવશે?’

‘મી. ચીનાઇ ક્યાં રહે છે?’ સર સાહેબના પ્રશ્નનો જવાબ આપવાને બદલે પંડિતજીએ સ્હામો સવાલ પૂછ્યો.

‘તાબમહાલ હોટેલમાં.’

‘એમ! એમણે દાવરી કેટલી આપી?’

સર સાહેબને આ સવાલથી નવાઇ લાગી છતાં જવાબ આપ્યો : ‘એક લાખ રૂપિયા. મી. ચીનાઇ જૂના રિવાજોમાં માનતા નથી એટલે એમણે એ રકમનો ચેક આપ્યો છે અને તે અત્યારે પણ મ્હારા ખીસ્સામાંજ પડ્યો છે.’

‘અને આપે કેટલી ભેટ આપી?’

‘તમે ભલ્લીજ તપાસ કરતા લાગો છો! તેહમીનાને પૈસાની કે ઘરેણાંની લાલચે કાંઈ લઇ ગયું નથી. એને મ્હેં આપેલો અમૂલ્ય હીરાનો હાર તો મી. ચીનાઇ પાસે સહીસલામત છે. તેહમીના પાસે પચીસ પચાસ રૂપિયા કરતાં વધારે રકમ હતી નહિ અને ઘરેણાંનો એને શોખ પણ ન હતો.’

‘એટલું જ મ્હારે આપને પૂછવાનું હતું. હું ભૂલતો નહોઉં તો આપની દીકરી ચોવીસ કલાકમાં સહીસલામત આપની પાસે આવી જશે.’ પંડિતજીએ કહ્યું.

એ સંભળીને સર સાહેબના જીવને શાંતિ થઇ. તેઓ હાથ્યા અને રબ લીધી.

એમના મમા પછી પંડિતજી પણ બહાર જવા તેયાર થયા.

‘જયંત આવેતો મ્હારા પાછા ફરતા સુધી ચોભવાતું કહેજે.’ એમ મ્હને સ્વયના કરી, એવામાં જહાર કાઢને પગરવ સંભળાયે એટલે બોલ્યા: ‘જયંત આવ્યા લાગે છે.’

‘નારે ના!’ મ્હેં કહ્યું. ‘જયંત આટલો અવાજ ભાગ્યેજ કરે છે, એ જહુ જ ધીરે પગલે ચાલે છે.’

આવનાર માણસ મ્હારી ધારણા મુજબ જયંત નહિ પણ દારાશા દોરડી હતો.

‘તમારું નામ મી. જયંત કે?’ એણે આવતા વેંતજ પૂછ્યું. ‘નહિ? હું પેલ્લા છુટ્ટાને ત્યાં ગયો ત્યાંથી ખબર મળી કે એવાજ મેં બાહી આવીયાય-’

‘તમારું નામ દારાશા દોરડી ખરુંને?’ પંડિતજીએ પૂછ્યું.

આવનાર માણસે ડોકુ હલાવી હા પાડી.

‘અને તમે તેદમીના બાબત પૂછવા આવ્યા છો. બરાબર છે ને? સરસાહેબને કહ્યું તેમ તમને પણ કહું છું કે ચોવીસ કલાકમાં તેદમીના સહીસલામત પાછી ફરશે. તમને એટલું પૂછવાતું છે કે તેદમીના એના ધણીને કેટલા વખતથી ઝોળખતી હતી?’

દોરડીનો ચહેરો લાલ થઈ ગયો.

‘એનો ધણી! ચીનાઈ કહેશે તો ચાલશે. ત્રણેક મહિનાથી બેઠતું ઝોળખાણ થયેલું, એ ઘણો ખરાબ માણસ છે. સરસાહેબ ખારે છે કે તેદમીનાને નસાડવામાં મ્હારો હાથ છે એટલે તો એમણે અંધરી ખાતે હું રહું છું ત્યાં ફેન કરીને પૂછાવી બેયું, ત્યારે તો મ્હને ખબર પડી કે એ કેથે ગુમ થઈ ગયો છે, એ સાંભળીને હું તો ચક્રમ્મ થઈ ગયો છું.’

‘તમને એના તરફથી છેલ્લા સમાચાર ક્યારે મળેલા?’

‘આજે સવારેજ એની ચીટ્ટી મળેલી.’

‘શી બાબતની?’

‘એને લગનની ભેટ મહેં મોકલી તેનો ઉપકાર માનતી. મહેં એને ઘરેણું મૂકવાનો દાખડો ભેટ આપ્યો હતો.’

‘જ્યુએલ કેસ ?’

‘હાજી. એકાદ મહિના પર મહારી જહેન સારૂ આણેલો તે તેહમીનાએ ભેથો હતો અને તે એને પુછળ પસંદ પડ્યો હતો એટલે મહેં એના જોવોજ ખાસ તૈયાર કરાવીને એને આપ્યો હતો.’

‘આપનાં જહેન કયાં રહે છે ?’

‘તારદેવ, ફેરજોટ સ્ટ્રીટમાં.’

‘ભલે. હવે તમે સીધાવો અને ચિંતા કરતા નહિ.’

દારાશા દોરડી ગયો.

રાતના આઠ વાગ્યા હતા.

પંડિતજી બહાર ગયા.

સ્હાડાદશનો દોકારો પડવાની સાથેજ મી. ચીનાઇના ખંડમાં ટેલીફોનની ઘંટડી બેરથી વાગી. ચીનાઇએ આંટા મારવાનું છોડી દબને રીસીવર હાથમાં લીધું.

‘અલ્લાવ...મહેને ફાઇને મળવાની ફરસુદ નથી. કોણુ?... હા...ભલે.....પુશીથી આવો.’

એકાએક મુશળધાર વરસાદ પડવા માંડ્યો હતો અને પંડિતજીનો ઓવરકોટ પાણીથી ભીંજાઇ ગયો હતો.

ચીનાઇએ એમને બેઠનેજ પૂછ્યું: ‘સરસાહેબનો ફોન હતો કે તમે મહેને મળવા આવો છો. આ અણુધાર્યા બનાવ સંબંધી તમારો શો અભિપ્રાય છે ? મી. પંડિતજી !’

પંડિતજી હસીને બોલ્યા:

‘એનો ઉકેલ અથરો નથી. વાદળી છાંટના હીરામાંથી એ જડી આવશે.’

‘ક્યાંથી જડી આવશે?’

‘હું ભૂલતો ન હોઉં તો આપનાં ધણિયાણી પાસે હીરાનો જહુમુદ્દય હાર છે; અને એમાંના વચ્ચેના ત્રણ હીરામાંના એક છેરા વાદળી રંગની છાંટવાળો છે. એ મહેસુરના મહારાજના ઝવેરખાનામાં હતો અને એના ઉપર ‘ૐ શાંતિ’ એમ જહુ જ બારીકાઈથી કાતરેલું છે.’

એ સાંભળીને ચીનાઈને થણી જ નવાઈ લાગી.

‘એ વાતને આની સાથે શો સંબંધ છે?’

પંડિતજીએ હસીને કહ્યું:

‘એ જો મહે’ કહ્યું તે મુજબનો ‘ૐ શાંતિ’ વાળો જ હીરો હોય તો આપનાં ધણિયાણીનો ચોવીસ કલાકમાં નહિ પણ છ કલાકમાં જ પત્તો લાગે.’

આ બધી ગોડમંગાળ જેવી વાતમાં ચીનાઈનું ભેજું ચાલ્યું નહિ.

‘એ વાતનો નિકાલ તરત જ થઈ શકે એમ છે. તેહ-મીનાનો એ હાર અહિંયાં જ છે. જરા થોભો.’ એમ કહીને એ બહાર ગયા અને પાંચેક મિનિટમાં પાછો ફર્યો. એની પાસે એ વખતે ‘ન્યુએલ બૉક્સ’ હતી. એ એણે ઉઘાડી અને હીરાનો જગજગટ આંખોને આંજી નાખવા લાગ્યા.

‘તમે કહો છો એવો હીરો ક્યાં છે.’ એણે બોલતાં બોલતાં કહ્યું.

હીરાના હાર ઉપરાંત નાના મોટા બીજા દાગીના પણ હતા. પંડિતજીએ હાર લઈને બેઠો માર્યો અને એના હીરા બ્યાન દઈને તપાસવા લાગ્યા.

‘ગુન્હાશોધનની કળા’ બાબત તમારા મિત્ર થઈને લખે છે અને તમે આ રીતે...’ ચીનાઈ પોતાનું વાક્ય પૂરું કરે ત્યાં તો બારીનો કાચ તોડીને એક પથરો અંદર આવીને પડ્યો.

‘એ કાણ હરામખોર છે?’ એમ કહેતા મી. ચીનાઈ

બહાર દોડ્યા.

‘બહારથી કોઈએ પથરો ફેંક્યો.’

એમને દોડતા ભેંષને અને અવાજ સાંભળીને આજુબાજુનાં માણસો ઓકળાં થઈ ગયાં. હોટેલના એ નોકરો પણ આવ્યા એમણે આમ તેમ ભેંયું, પણ કંઈ પત્તો ખાધો નહિ.

પંડિતજી આ બધો વખત શાંતિથી બેઠા હતા. ચીનાઈએ આવીને પેલી ‘જ્યુએલ ફેસ’ ઠોકાણે મૂકી અને હસતાં હસતાં કહ્યું : ‘મહે’ તમારી કાર્યકુશળતા અને ચતુરાઈ વિષે થાણું ‘સાંભળ્યું’ છે નહિતર તમારી વાતમાં વિશ્વાસ ન આવત. તમે કહેલી રાખના હીરાની વાતને તેહમીનાના ગુમ થવા સાથે શો સંબંધ છે ?’

પંડિતજીએ ગંભીર થઈને જવાબ આપ્યો :

‘મી. ચીનાઈ, તમારે તેહમીના જેવા અનુભવ મેળવવા અસંગ આવે તો—’

‘તમે શું કહો છો તેજ સમજતવું નથી.’

‘બનવા ભોગ છે. ચાલો હવે રખ લઉં.’ કહીને પંડિતજીએ તરત જ ચાલવા માંડ્યું.

પંડિતજી પાછા ફર્યા ત્યારે જયંતિ ઘેર આવી ગયો હતો અને બેઠો હતો.

એમણે ઘેર આવ્યા પછી પહેલું કામ પોતાના ઓવર કોટના ખીસ્સામાંથી કંઈક કાઢીને ઠોકાણે મૂકવાનું કયું.

ખીજે દિવસે સવારે એમને જરા મોડેથી ઉઠ્યા. થોડીવારમાં સર સાહેબની સ્વારી આવી લાગી.

‘તમે કે’ સાંભળ્યું કે ? મી. ચીનાઈ પણ ગુમ થઈ ગયા ! આજે સવારે એમનો ઓરડો તફન ખાલી હતો, એમની પથારી બિલકુલ ચોળા વિનાની હતી. એમની એમજ અને ટેબલ ઉપર—

‘હું કહું.’ પંડિતજી બોલી ઉઠ્યા. ‘પેલા જ્યુએલ કેસ તોડી ફેડીને પાર કરેલો, એમાનાં ઘરેણાં ઉપડી ગયેલાં.’

સર સાહેબના ચહેરા પરથી જણાતું હતું કે પંડિતજીનું અનુમાન બરાબર હતું.

‘તમે શી રીતે બણ્યું?’

‘મહેં તો તમારું અનુમાન જ કયું હતું. અને—’

‘પણુ ઈ અજબબી!’ સરસાહેબ બોલી ઉઠ્યા. સ્હામેના ખંડમાંથી એક પુનઃપુરત તરણુ કુમારિકા આવતી હતી.

‘આ તો તોડમીના.’ જયતે ઠંડે કહેજે કહ્યું.

‘અને આ આપનો હીરાનો હાર ને બીજાં ઘરેણાં.’ પંડિતજી. તોડમીના ખાનામાંથી ‘જ્યુએલ કેસ’ કાઢીને સરસાહેબને આપતા ઉભેયું.

આ બધાં અજબબી ભર્યો બનાવ શી રીતે બન્યો તે સરસાહેબને સમજાયું નહિ. એમને તો આ બધું સ્વપ્ના જેવું લાગતું હતું.

થોડીવાર એ સ્વસ્થ થયા એટલે પંડિતજીએ જણાવ્યું: ‘મહારા મિત્ર જયંતની સ્મરણ શક્તિ બણીજ તેજ છે. એક વખત જોયેલો ચહેરો એ ભાગ્યેજ ભૂલી જાય છે. કામ પ્રસંગે એ સીવરીયા આવતો હતો ત્યાં બોરીબંદર ઉપર એણે તેડમીના તથા મી. ચીનાઇને જોયાં. તેડમીનાને અમે ઓળખીએ છીએ એટલે ચીનાઇ સંબંધે એણે અનુમાન કરી લીધું. એનો ચહેરો પણ એને પરિચિત લાગ્યો. એનું ખરું નામ કે અટક શાપુરજી ચીનાઇ નથી પણ એણે એવાં તો ઘણાં નામ બદલ્યાં છે. એનું ખરું નામ ધનજીશા ધાનશાક છે, અને બે ત્રણ વખત એણે પૈસાદાર કુમારિકાઓને પરણીને ફસાવી છે. પેલા મજૂર પાસેથી એમના લોનાવલા જવાની વાત બણી એટલે એ તરત જ તેડમીના પાસે પહોંચ્યો, અને કામ લેદી માણસ

તમને મળવા બોલાવે છે એમ કહીને એને બહાર બોલવી.
એણે બહુ કં મી. દોરડી બોલાવતા હશે એટલે એ બહાર
આવી અને એને મોટરમાં બેસાડીને અહીં લઇ આવ્યો.’

‘ખરેખર! મોટર ચલાવવી અને એના જેવી ઉશ્કેરાયલી
કુમારિકાને શાંત પાડવી એ સહેલું તો નહિ જ હતું.’ જયંત
વચ્ચેજ બોલી બિડ્યો.

‘એ અહીં આવી પહોંચી ત્યાં સુધીમાં તો જયંતે એને
ખરી હકીકત જણાવી લીધી હતી. જયંતનો વિચાર એ બંનેને
દેનાવલા જતાં અટકાવવાનો હતો અને ચીનાઇની ખરી
ઝોળખ આપનાર પુરાવા લઇ આવવાનો હતો. તેહમીનાએ
અમને હીરાની દારની બેટ સંબંધે કેં કહ્યું ન હતું પણ અમે
એ બાબતની કલ્પના કરી લીધી હતી. એનો એક લાખ
રૂપિયા જેટલી મોટી રકમનો ચેક તો તમને બમાવવા માટે
આપેલો હતો! એનાં નાણાં મળવા અસંભવિત હતાં. એ
દરમિયાન તમારા દારના હીરા વગેરે લઇને ચીનાઇ રપુચકર
થઇ જાત. આપ નામદાર કાલે આવ્યા ત્યારે જયંત આ બાબ-
તની તપાસ માટે જ બહાર ગયો હતો. એ પાછો ફરે તે પહેલાં
મહેને ખબર મળી કે જે ‘જ્યુએલ ક્રેસ’માં આપે બેટ આપેલો
હીરાનો દાર રહેતો હતો તેના જ જેવો બીજો ‘જ્યુએલ ક્રેસ’
મહેને ક્યાં મળી શકશે એટલે હું ત્યાં ગયો. ‘જ્યુએલ ક્રેસ’
મેળવ્યો અને નટવર સાથે સંતલસ કરીને ચીનાઇને મળવા
ગયો. નટવરે વખત બેઠને પથ્થર ફેંક્યો એટલે ચીનાઇ તપાસ
કરવા દોડ્યો. એ દરમિયાન મહેં ‘જ્યુએલ ક્રેસ’ બદલી લીધો.
અને પછી જ્યારે ચીનાઇને ખબર પડી હશે કે ‘જ્યુએલ ક્રેસ’
ખાલી છે ત્યારે એ સમજી ગયો હશે કે બાજી બધી બહાર પડી
ગઇ છે, એટલે એ નાસી છૂટ્યો.’

‘પણ તમે એને શી રીતે પોતાનો ‘ન્યુએલ ડેસ’ બતાવવાને લલચાવી શક્યા?’ સરસાહેબે પૂછ્યું.

પંડિતજીએ હસીને એ વાત ઉઠાવી. ચીનાઇને કહેલી કહાણી ફરીથી કહેતાં એનો રસ ઉડી બચ એમ હતું.

મેનાવતી

એ દસ વરસમાં એક પણ દિવસ ભાગ્યે જ એવો ગયો. હશે કે જ્યારે જયંતને જરાવાર પણ પુરસદ મળી હોય ! સેંકડો કેસોમાં એની સલાહ લેવામાં આવતી અને અનેકમાં એને બંતે હાજરી આપવી પડતી તથા ઉકેલ ને નિકાલ કરી આપવો પડતો. ધીરે ધીરે એનું નામ હદપારનું બહીતુ થઇ મધું હતું એટલે એની ઉપાધિના પાર ન હતો. એ લાંબા ગાળામાં સેંકડો નોંધવા જેવા કેસો આવ્યા હશે એ તો સમજી શકાય એવી વાત છે પણ જે કેસમાં કાંઈ અવનવી વિગત હોય અને ખાસ કરીને ઉપરથી સાદો દેખાતો હોય છતાં અંદરખાને થણો ભેદ હોય એવા કેસની નોંધ હું રસપૂર્વક લઉં છું. એ વાંચનારથી અભણ્યું નથી એટલે મહારી નોંધ ઉપરથી એવો જ એક કેસ મીસ મેનાવતી મહેતાનો રજૂ કરું છું. કારણ કે હજી એ બહુ તાજેતર ન હોય એમ મને લાગે છે.

અને જે કાંઈ ઉણુપ હોય તે મ્હારી નોંધપોથીની મદદથી પુરાષ-
રહે એમ છે એટલે હરકત નથી.

એ દિવસે તા. ૨૯ મી એપ્રિલ ને શનિવાર હતો. જપો-
રના વખતે અમે પહેલ વહેલું મેનાવતી મહેતાનું નામ સાંભળ્યું.
તે દિવસે જ્યંત સર ધનમોહનદાસના એક બણા જ અગત્યના
કેસમાં રોકાયો હતો અને એ કામ એવું ગુંચવણ ભરેલું હતું
કે પોતાનું મન ખીજમાં રોકાય નહિ અને ખલેલ પડે નહિ તે
માટે જ્યંત ખીજું કાંઈ સાંભળતો ન હતો. એના એવા વિચાર
છતાં એ મીસ મહેતાને ના ન પાડી શક્યો એ મ્હને યાદ છે.
એને બેઠને જ એ એની વાત સાંભળવા લલચાચો હોય એ
સંભવિત છે. મીસ મહેતા ઉગતી જુવાનીમાં આવેલી, ખડતલ
બાંધાની, સુંદર દેખાવની કુમારિકા હતી.

‘તમારી તખીયત વિષે કહેવા જેવું નહિ હોય!’ જ્યંતે
એને બેઠને કહ્યું. ‘આવી સરસ રીતે સાતકલ ચલાવનારની
શક્તિ વિષે કહેવા જેવું હોય જ નહિ!’

‘ખરી વાત છે! મ્હારે સાતકલનો સારી રીતે ઉપયોગ
કેટલીક વાર કરવો પડે છે. અને એને અંગે જ મ્હારે આપની
મુલાકાત લેવી પડી છે.’

મ્હારા મિત્રે એના હાથ તરફ બેયું અને બોલ્યો: ‘પહેલાં
મ્હને લાગ્યું કે તમે ટાઇપરાઈટીંગ ખૂબ કરતાં હશો પણ એમ
નથી. હારમોનીઅમ ઉપર બહુ ઝડપથી તમે આંગળાં ચલાવો છો.
ટાઇપરાઈટીંગ અને હારમોનીઅમ બન્ને આંગળાંનો સતત ઉપયોગ
માગી લે છે. એક વધારે ને બીજું જરા ઓછો. તમે સંખીતનાં
ઉપાસક છો.’

‘હાજી. હું એ શીખવું છું.’

‘મુંબાઈ’ બહાર. આપનો ચહેરો એ કહી આપે છે.’

‘બરાબર છે. કુદરતના ભરપુર સૌંદર્યમાં મ્હારે મ્હારું’

કામ કરવાનું છે. વીરપુર સ્ટેશનની પશ્ચિમે કેટલાક માઇલ દૂર.’

‘હજમજગ દરિયા કિનારે જ કહોને. યોલો, મેનાબ્હેન, તમને ત્યાં શો ત્રાસ પડ્યો?’

એ જુવાન કુમારિકાએ ઈના જવાબમાં નીચે મુજબ સુરપટ અને સુસ્થિટ નિવેદન કર્યું:

‘મહારા પિતાજી થોડા વરસ પર જ મરણ પામ્યા. ઈમની હું ઈકની ઈક લાડકી દીકરી હતી. મહારી માતા હજી જીવે છે અને એ મુંઝાઈમાં જ રહે છે. અમારે સગામાં માત્ર એક કાકા જ છે. એ ઘણાં વર્ષોથી આફ્રિકા ચાલ્યા ગયા છે અને ઈમની કાંઈ ખબર અંતર નથી. ઈમને ગયે પચીસ વર્ષ થયાં. મહારા પિતાજીના મરણ વખતે અમારી સ્થિતિ સારી ન હતી પણ તે પછી ‘ટાઇમ્સ’ માં એક બહેર ખબર અમારી બાબત છપાઈ હતી. તેમાં અમારી સ્થિતિ અને સ્થાન અમુક વકીલને બતાવવાનાં હતાં. એ દરમિયાન મહારા અભ્યાસ અને જીવન વિષે થોડુંક કહી લઉં મહારા પિતાજીના વિચાર ડિફુ-સમાજનો ભયંકર સડો બેવાથી ઉગ્ર સુધારક જેવા થઈ ગયા હતા અને ઈમનો વિચાર મ્હને બને તેટલું સારું શિક્ષણ આપ્યા પછી જ પરણાવવાનો હતો તેથી ઈમના મરણ સમયે અંગ્રેજી છટ્ટા ધોરણમાં હું અભ્યાસ કરતી હતી. સાથે સાથે સંગીતનું શિક્ષણ પણ ઈમણે મ્હને અપાવ્યું હતું. તે પછી હું મેટ્રીક પસાર કરી કૉલેજમાં ગઈ પણ પછી પૈસાની અગવડે મહારે કૉલેજ છોડવી પડી. એ અરસામાં પેલી બહેર ખબર વાંચી હું એ વકીલને મળી આવી. મ્હને ઈમ હતું કે કદાચ મહારા કાકાએ પોતાની મીલકતની વારસ મ્હને ઠરાવી હશે અને ઈને લીધે ઈમના વકીલે આ બહેર ખબર છપાવી હશે એટલે મળવા જવામાં વિલંબ ન કર્યો. ત્યાં કરસનદાસ અને બનેચંદ નામના બે જણ દક્ષિણ આફ્રિકાથી આવેલા તે મ્હને

મળ્યા. કરસનદાસ, જરા પુખ્ત ઉંમરનો તથા સારા દેખાવનો સભ્ય ગૃહસ્થ બન્યો હતો. પણ વનેચંદ હલકા સ્વભાવનો અને ઉચ્છ્રંખલ જુવાન લાગતો હતો. એમણે કહ્યું કે મ્હારા કાકા રઘુનાથજી વનમાળી મહેતા એમના મિત્ર હતા અને એ થોડા વખત પર બેહ-સખર્ગ ખાતે ગરીબીમાં ગુજરી ગયા હતા. એમણે મરતી વખતે એમના ભાઈના પરિવારની ખજર અંતર રાખવાની એ યેજને બલામણુ કરી હતી એટલે એમણે આ બહેર ખજર છપાવી હતી. આખી જીંદગી સુધી સંભાળી ન હતાં અને છેક છેલ્લે જામે કેમ યાદ આવ્યાં એના જવાબમાં એ લોકોએ ખુલાસો કર્યો કે એમને પોતાના ભાઈના મરણના સમાચાર મળ્યા હોવાથી તમે નિરાધાર હશે એમ ધાર્યું હતું અને એને લીધે અમને ખાસ કરીને તમારી સંભાળ લેવાને આગ્રહ કર્યો હતો.'

‘એ વાત ક્યારે થયેલી?’ જયંતે પૂછ્યું.

‘ગયા ડિસેંબરમાં-ચાર મહિના ઉપર.’

‘પછી—’

‘મ્હને વનેચંદને જોઈને એના પ્રત્યે સુગં આવી હતી. એટલે એવા માણસ સાથે ઓળખાણુ રાખવા હું ખુશી ન હતી. એવા લોકોના સંબંધમાં હું આવી છું એ જો મી. ઓફ બેંક, તો એમને થણું ખરાબ લાગે.’

‘એમ? મી. ઓફ?’

‘એ હમણાં દિલ્હીમાં ઇમ્પીરીયલ બેંકમાં છે. અમારાં લગ્ન થણું કરીને આ વરસે મેં મહિનામાં થઈ જશે. એમનું પૂરું નામ શાંતિલાલ જીવણુલાલ ઓફ છે. વનેચંદ કરતાં કરસનદાસ લાખ દરજ્જે વધુ સભ્ય લાગવાથી એની સાથે મ્હેં વાત કરી. એણે અમારી સ્થિતિ અને વહેવાર વિષે પૂછ્યું. અને છેવટે એણે એની દસ વર્ષની દીકરીને સંગીતનું શિક્ષણ આપવા માટે

મહેને મહિને સવાસો રૂપિયાના પગારે રોકવાની ઇચ્છા જણાવી. તે ઉપરાંત રહેવા ખાવાની સગવડ એ પોતાના જંગલમાં કરી આપશે એમ પણ જણાવ્યું. આવી સારી તક જવા દેવી એ મહેને ઠીક ન લાગે એ સ્વાભાવિક છે એટલે મહેં હા પાડી. મહારી માતાથી વિખૂટી પડવા હું તૈયાર ન હતી પણ તેનો એ રસ્તો કાઢ્યો કે દર શનિવારે મહારે મુંબાઈ આવી જવું અને સોમવારે પાછા ફરવું. આ રીતે દર અઠવાડિયે એને મળવાની પણ સગવડ થઈ શકે એમ હતી એટલે હું મણિપુર પાસેના એ લોકોને જંગલે ગઈ. એ જગ્યા વીરપુર સ્ટેશનથી છોક્ર માઈલ દૂર છે. એના થરમાં એ પોતે તથા એની દસેક વર્ષની ગલ-ગોટા જેવી દીકરી તથા પાનખાઈ કરીને રસોઈયણુ એટલા જ હતાં. કરસનદાસની પત્ની મરણ પામી હતી અને દીકરી સિવાય બીજું કંઈ સંતાન ચૂકી ગઈ ન હતી. એ પોતે ભલો અને મીઠનસાર માણસ હતો એટલે એના જંગલમાં મહેને ઠીક ગોઠી ગયું. એને પોતાને પણ સંજીવનો શોખ હતો એટલે કંઈક આનંદ આવતો. દર શનિવારે હું મુંબાઈ જઈ મહારી માતા સાથે રવિવારની રબ ગાળી આવતી અને આ રીતે મહારા દિવસો સુખમાં જવા લાગ્યા.

‘એ સુખમાં પહેલો ખતરો વનચંદના આવવાથી પડ્યો. એ ત્યાં એક અઠવાડિયુ રહેવા આવ્યો હતો. એ અઠવાડિયુ મહેને વરસ જેવડું લાગ્યું. એનું મહેં મહેને દીઠું ગમતું ન હતું. એણે કાષ્ઠપણુ પહોંને મહારી સાથે વાત કરવાના પ્રસંગ શોધવા માંડ્યા અને છેવટે કહી ચૂક્યો કે એ મહેને હૃદયના ખરા પ્રેમથી ચાહતો હતો તથા પરણવા ખુશી હતો. મહેં એને ધમડાવીને ના પાડી કારણ કે મહારો વિવાહ થઈ ચૂક્યો છે એ હું આપને કહી ગઈ છું. એક વખત તો એણે મહારો હાથ પકડ્યો એટલે મહેં ખૂબ મારી એ સાંભળી

કરસનદાસ ત્યાં આવી લાગ્યા અને બન્ને વચ્ચે સખત બોલા-ચાલી થઈ. વાત ઐટલે સુધી વધી પડી કે બેઉ જણ મારા મારી પર આવી ગયા અને ઈને પરિણામે વનેચંદને જતા રહેવું પડ્યું. તે પછી વનેચંદને મ્હેં બેથો નથી.

હવે જે વિષે મ્હારે આપને તસ્દી આપવી પડે છે તે મુદ્દા પર આવું. દર શનિવારે મુંબાઈ આવવા માટે મ્હારી સામકલ પર બેસીને હું નીકળું છું અને વીરપુરથી ૧૨-૨૨ ની ટ્રેન પકડું છું. એ રસ્તો ઘણો જ ઐકલવાયો છે અને ઐક જગ્યાએ તો ઐક માઇલ સુધી બહુ જ શાંત અને નિર્જન જગ્યાએ થઈને એ બચ છે. ઈન્દી ઐક બાજુએ ખાડી છે અને બીજી બાજુએ જંગલ છે. પહેલાં મણિપુરના બગીરદાર ત્યાં રહેતા. તે વખતે એ વિભાગ ઘણો આબાદ હતો પણ હાલ તો એ પ્રદેશ સાવ નિર્જન થઈ ગયો છે અને વાડીને ઠેકાણું જંગલ થઈ ગયું છે. હજી બગીરદારની હવેલી છે પણ તેમાં કામક જ વખત વસ્તી હોય છે. એ રસ્તે તમને બાંચે જ કામ ખટારો કે માણસ મળે ઐટલો એ નિર્જન છે. છેક બાણકુંગરી પાસેના મોટા રસ્તે તમે બવ નહિ ત્યાં સુધી તમને માણસનું મ્હોં બેવાનું પણ બાંચે જ મળે! જે અઠવાડિયા પર જ્યારે હું આ નિર્જન જગ્યાએથી પસાર થતી હતી ત્યારે ઐક કાળી દાઢીવાળા સાધારણ ઉમરના માણસને સામકલ પર બેસીને મ્હારી પાછળ બસોઐક વારને છોટા આવતો બેથો. હું વીરપુર પહોંચી ત્યારે મ્હેં પાછળ બેયું તો કામ જણાયું નહિ તેથી એ વિષે મ્હને કાંઈ વિચાર ન આવ્યો. પણ સોમવારે જ્યારે હું પાછી ફરી ત્યારે એ જ નિર્જન જગ્યાએ એ માણસને મ્હારાથી ઐટલે દૂર સામકલ પર બેસીને આવતો બેઠ મ્હને કેટલી નવાઈ લાગી હશે તે આપ સમજી શકશો. મી. જયંતરાય! ફરીથી જ્યારે શનિવારે હું મુંબાઈ આવવા નીકળી ત્યારે

પણ આબાદ એ માણસ એ જ જગ્યાએ જણાયો અને પાછો મોટો રસ્તો આવતા અદૃશ્ય થયો. સોમવારે પણ એમ થયું. એ હમેશાં મહારાથી જસો અઢીસો વાર દૂર રહેતો હતો અને હજી સુધી એણે મહારી જરાએ હેરાનગતિ કરી નથી. એ વાત મ્હેં કરસનદાસને કરી. એમણે તે ધ્યાન દખને સાંભળી અને મ્હને કહ્યું કે પોતે ઘોડાની ડોંગકાર્ટનો ઓર્ડર આપ્યો છે અને તે એકાદ અઠવાડિયામાં આવી જશે પછી આ ત્રાસ મટી જશે, એ આવશે એટલે એ નિર્જન રસ્તે મ્હારે એકલા સુસાફરી કરવા વખત નહિ આવે.

‘આ અઠવાડિયે ઘોડો તથા ગાડી આવી જવાનાં હતાં પણ હજી ગાડી તૈયાર ન થઇ હોવાથી જરા વિલંબ થયો છે. આજે મ્હારે અહીં આવવું હતું એટલે સાપ્તકલને ઉપયોગ કર્યા સિવાય છૂટકો ન હતો. જ્યારે ખાડી અને જંગલ આબુડું ત્યારે એ નિર્જન રસ્તા પર પેલા સાપ્તકલવાળા સજ્જનને મ્હેં પાછો એધો. એ એનો એજ માણસ હતો. એ મહારાથી એટલો દૂર રહેતો હતો કે એનું મ્હોં હું જરાબર ભેષ ન શકું. એનાં કપડાંમાં કાળો હાફકોટ તથા ધોતિયું અને માથે ટોપી હતાં. એનું મ્હોં જરાબર દેખાતુ ન હતુ પણ એની લાંબી કાળી દાઢી નવાઇ પમાડતી હતી. આજે મ્હને ઘણી અભયળી લાગી અને એનો એમ કરવામાં શો હેતુ છે તે બહુવાનું મ્હેં મન સાથે નક્કી કર્યું. એ ઉપરથી મ્હેં મહારી સાપ્તકલ ધીમી કરી. એ ભેષને એણે પણ એમજ કર્યું. હું થોભી ગઇ એટલે એ પણ થોભી ગયો. પછી મ્હેં એને પકડવાની યુક્તિ કરી. રસ્તે જ્યાં વળાંક આવે છે ત્યાં સડસડાટ સાપ્તકલ ચલાવી એકદમ ઉભી રહી. એ અટકી શકે તે પહેલાં મહારી આગળ થઇને ચાલ્યો જશે એવું મ્હેં અનુમાન બાંધ્યું હતું પણ એ દેખાયો જ નહિ. એટલે હું પાછી ફરી ને ચારે તરફ બેયું. એક માપલ સુધી રસ્તા પર નજર

પડતી હતી પણ એનો પતો જ ન હતો. નવાઇની વાત તેજ એ હતી કે આજુબાજુ બીજે કાંઈ ઠેકાણે પણ રસ્તો ન હતો કે જ્યાં એ જઈ શકે !

‘આ કેસ જરા નવાઇ જેવો છે ખરો. નટવર !’ જયંત બોલ્યો. પછી તેણે મેનાવતીને પૂછ્યું : ‘તમે એ વળાંક લીધો અને પાછા ફરીને બેધું તો એ માણસ અદૃશ્ય થઈ ગયો હતો, એ એ વચ્ચે કેટલો વખત ગયો હશે ?’

‘એથી ત્રણ મીનીટ.’

‘તો પછી એ રસ્તાની બાજુએ ગયો હોવો બેઠકો પણ તમે કહો છો કે એવો આડમાર્ગ જ નથી ?’

‘એક પણ નહિ.’

‘તો તો એ એકાદ બાજુએ પગદંડીએ પડી ગયો હશે.’

‘એ જંગલમાં હોય તો, બાકી દેખાયા વિના ન રહે.’

‘તો પછી એ જમીનદારની હવેલી તરફ ગયો હોવો બેઠકો. એ સિવાય બીજી જગ્યાએ એ બચ નહિ. બીજું કાંઈ ?’

‘કાંઈ નહિ. એને ન બેવાથી હું ગભરાઈ ગઈ હતી એટલે એ વિષે આપની સલાહ ન મળે ત્યાં સુધી મહેને સંતોષ થાઉં એમ ન હતું.’

જયંત જરાવાર શાંતિથી બેસી રહ્યો.

‘મી. શ્રીકં હમણાં આ તરફ આવી શકે એમ નથી ?’

‘મેમાં લાંબી રબ લેવી પડશે એટલે થોડા વખત માટે દાંહીથી એમને બોલાવવા તે ઠીક નથી લાગતું.’

‘વખતે એ અચાનક આવે એમ તમને નથી લાગતું ?’

‘એ બનવાબેગ નથી. કદાચ એ હોય તો એવી રીતે વર્તે નહિ અને એમને હું ન એળખું એટલી મૂર્ખા નથી !’

‘એ સિવાય બીજા કાંઈએ માયા બતાવેલી ?’

‘થણાએ. હાઇરકુલના ઉપલા ધોરણોમાં, મ્હારો વિવાહ

થયો ન હતો તે અગાઉ.’

‘પણ પછીથી?’

‘પેલા વનેચંદે, બે એની ગણતરી માણસમાં કરીએ તો.’

‘ખીબએ નહિ?’

અમારી અસીલ જરા વિચારમાં પડી.

‘કાણુ છે તે કહો તો ખરા?’

‘વખતે એ મ્હારી શંકા પણ હોય! મ્હને કાંઈ કાંઈ વખત એમ લાગે છે કે કરસનદાસ મ્હારા તરફ એવી નજરે જુએ છે! પણ હજી એ બાબત કાંઈ ખતરી નથી. ઘરમાં કાંઈ નહિ એટલે માયા બતાવે એ બનવા ભેગ છે પણ મ્હને વહેમ છે. એ મ્હારી સાથે ગૃહસ્થાપથી વર્તે છે પણ પુરૂષ કરતાં સ્ત્રી એ વાત વધુ જલદી સહમજી બય છે.’

‘એમ બાબત છે!’ જ્યંતે કહ્યું. ‘એ શો ધંધો કરે છે?’

‘કંઈજ નહિ. એની પાસે પુષ્કળ પૈસા છે.’

‘ગાડી કે ઘોડો નથી?’

‘એ સારી સ્થિતિનો માણસ છે. અઠવાડિયામાં એ બે ત્રણ વખત શહેરમાં બય છે. એ શેરબજારમાં કંઈક બ્યાન આપે છે.’

‘ખીજી કાંઈ વધુ વિગત બને તો મ્હને જણાવજો મીસ મ્હેતા! હમણું તો હું ઘણાજ કામમાં ગુંથાયેલા છું, છતાં તમારા કેસમાં બેઠતી તપાસ કરતો રહીશ. તે દરમિયાન મ્હને પૂછ્યા સિવાય કાંઈ પણ સાહસિક પગલું ભરશો નહિ. આપને જીવું હોય તો જીવ શકો છો. આશા છે કે તમારા તરફથી સારા સમાચાર મળશે.’

એ સલાહ મળ્યા પછી મ્હોંપર સંતોષની લાગણી સાથે મીસ મ્હેતા મધ.

‘કુદરતનો એ કાયદો છે નટવર! કે આવી સૌન્દર્ય અને

પ્રતિભાશાળી કન્યાની પાછળ દિવાનાઓ રખડેજા! જ્યંતે એના ગયા પછી કહ્યું. ‘પણ એવા દિવાના આવા નિર્જન સ્થળે સાંપકલપર પાછળ ફરે એ જરા નવાઈ જેવું છે. એ કાંઈ છૂપો પ્રશંસક હોવો બેઠકો. પણ એ ઉપરતિય કેટલીક નવાઈ જેવી વિગતો એના કેસમાં છે. નટવર!’

‘કે એ માણસ જરાજર એજ સ્થળે નિયમીત કેમ દેખાય છે એ કે નહિ?’

‘હાસતો. આપણે સૌથી પહેલાં તો જમીનદારની હવેલીમાં ફાળુ રહે છે તે બાણુનું બેઠકો. પછીથી કરસનદાસ અને વને-અંદનો સંબંધ બાણુવો બેઠકો. એ બંને રઘુનાથ વનમાળીને શી રીતે ઓળખતા હતા કે એનાં સર્ગાવ્હાલાંની શોધ આ રીતે કરતા આવ્યા? અને છેલ્લી વાત તો એ છે કે રોશનથી છ માંદલ દૂર રહેવા છતાં ગાડી થોડો ન રાખનાર સજ્જન શી રીતે અવા નજીવા કામ માટે સવાસો રૂપિયા પગાર આપતો હશે? એ વિચિત્ર નથી લાગતું? નટવર!’

‘તું તપાસ કરવા જશે?’

‘ના બાપુ ના! મ્હારે બદલે તારે જવાનું છે. આ સાધારણ વાત છે અને તું પ્રયત્ન કરી બે. મ્હારાથી સર સાહેબનો કેસ છોડીને જવાય એવું નથી. તું સોમવારે સવારે બ અને એ નિર્જન સ્થળે એક બાજુ છુપાઈ રહેજે તેમજ તને ઠીક લાગે તે મુજબ વર્તજે. પછી હવેલીના રહીશ સંબંધે તપાસ કરી પાછો આવજે અને જે વિગત મળે તે મ્હને જણાવજે. ત્યાં સુધી હવે એ વિષે આપણે વાત કરવાની જરૂર નથી.’

અમે મીસ મ્હેતાને એ કંઈ ગાડીમાં સોમવારે પાછી ફરે છે એ પૂછ્યું હતું તેના જવાબમાં બાણુખરૂં ૯-૫૦ ની લોકલમાં એ જતી હોવાનું એણે જણાવ્યું હતું તેથી હું સોમવારે

સવારે ૯-૧૩ ની ગાડીએ ગયો અને વીરપુર ઉતર્યો. ત્યાંથી મણિપુરનો માર્ગ શોધી કાઢતાં મ્હને મુશ્કેલી ન નડી અને થોડા વખતમાં મીસ મ્હેતાએ વર્ણવેલી નિર્જન જગ્યાએ જઈ પહોંચ્યો. એ સ્થળ એણે વર્ણુન કયું હતું તેવું જ હતું. રસ્તાની આજુબાજુ પગદંડીઓ હતી અને કેટલીક જગ્યાએ એવી મોટી વાડ હતી કે તેની પાછળ કોઈ બરાબ રહ્યું હોય તો ખબર પણ પડે નહિ. જમીનદારની હવેલી રસ્તાપરથી દેખાતી ન હતી પણ એની આજુબાજુના જંગલ જેવા બાગપરથી એ એટલામાં જ અંદરની બાજુ હોવી બેઠએ એમ લાગતું હતું.

એક જગ્યાએ રસ્તાથી જરા છેડે ઘટાદાર ઝાડને ઓથે છૂપાઈ જવાતું મ્હેં પસંદ કયું. ત્યાંથી બન્ને બાજુ તરફ એકેક માંડલ સુધી નજર નાખી શકાતી હતી. હું સંતાયો ત્યારે બન્ને તરફનો રસ્તો નિર્જન હતો પણ થોડીવારમાં હું આવ્યો તેની સામી બાજુએથી એક જણ સાંકલ પર બેસીને આવતો જણાયો. એણે કાળો હાફકોટ પહેર્યો હતો તથા કાળી દાઢી હતી. એ જૂની હવેલીના જીર્ણ બગીચા પાસે આવતાં જ સાંકલ પરથી ઉતરીને એક બાજુ છૂપાઈ ગયો; અને મ્હારી નજર બહાર ગયો.

પા કલાક ગયો હશે એટલામાં વીરપુર તરફથી એક સાંકલ આવતી લાગી. એના પર બેસીને મીસ મ્હેતા પૂર બેસમાં આવતી હતી. એને મ્હેં હવેલીના જીર્ણ બાગ નજીક આવી ત્યારે પાછળ બેતાં બેઠ. એ જરા આગળ આવી એટલે બસો-એક વાર પાછળ પેલો માણસ પણ પોતાની સાંકલ પર આગળના હેન્ડલ પર શીર ઝુકાવીને આવવા લાગ્યો. મીસ મ્હેતાએ એને બેથો ને સાંકલ ધીમી કરી. એણે પણ પોતાની સાંકલ ધીમે ચલાવી. મીસ મ્હેતા થોભી ગઈ એટલે એ પણ અટકી ગયો. બન્ને વચ્ચે બસો વારતું સાધારણ છેડું જળવાયે

જવું હતું. ઐકાએક મીસ મ્હેતા પોતાની સાંકડલ પાછી ફેરવી એના તરફ દોડી. એ પછુ એ રીતે પાછો ફરી આગળ નાઠો અને થોડીવારમાં જ પેલા વળાંક પાછળ અદૃશ્ય થઇ ગયો. મીસ મ્હેતા જરાવાર પછી પાછી ફરી પોતાને માર્ગે પડી.

હું મ્હારી જૂપાવાની જગ્યાએથી બહાર ન નીકળ્યો તે ઠીક કર્યું. કારણ કે થોડીવારમાં પેલો માણસ પાછો ફર્યો અને પોતાની સાંકડલ લઇ હવેલીના જીર્ણ બાગમાં ભરાઇ ગયો. થોડીવાર સુધી તેા મ્હેં એને એના હાથ ઉંચા કરી એના ગળા આગળ બાંધેલો રમાલ કે કાટની ગલાપટી અથવા તેા પછી ખમીસનો કાલર ઠીક કરતાં બેઠો. એ પછી સાંકડલ પર એસી ધીરે ધીરે હવેલી તરફ ગયો અને મ્હારી દૃષ્ટિમર્યાદા-માંથી એ અદૃશ્ય થયો.

છેવટે મ્હારી સવારની કામગીરી જરાબર બબલવાના સંતોષ સાથે હું વીરપુર પાછો ફર્યો અને ત્યાં જઇને બગીચા-દારની હવેલીના રહીશ વિષે તપાસ કરી પછુ કાંઇ પત્તો લાગ્યો નહિ. એની વ્યવસ્થા મુંબાઇમાં ચર્ચગેટ સ્ટ્રીટની હાઉસ એજન્ટની એક પેઢીને હસ્તક હતી. મુંબાઇ આવીને સૌથી પહેલો એ પેઢીમાં હું તપાસ કરી આવ્યો. પછુ આ વરસે એ મકાન બારોબાર કાંઇ વૃજગોવિંદ નામના મહારાજને ભાડે અપાયલું હતું એમ ખબર મળી. વૃજગોવિંદ વૃદ્ધ ઉંમરનો ગ્રાહ્ય હતો એટલી ખબર એણે આપી. એના વિષે એને વધુ કાંઇ માહિતી ન હતી.

જ્યતે એ બધી લાંબી વિગતો મ્હેં કહી ત્યારે ધ્યાન દઇ ને સંભળી, પછુ એક પછુ શબ્દ એ પ્રશંશાનો બોલ્યો નહિ તેથી મ્હને જરા અબચબી લાગી. પ્રશંશાને બદલે એણે મ્હેં શું ન કરવામાં મદદત કરી તે વિષે મ્હને સંભળાવ્યું :

‘એક તો તારી સંતાવાની જગ્યા જરાબર નહિ હતી,

નટવર ! તારે બને તેટલા રસ્તાની નજીક સંતાવું બેઠવું હતું. વાડની પાછળ સંતાયો હોત તો ચાલત. ત્યાં સંતાયો હોત તો પેલા માણસને વધુ નજીક રહીને બેઠ શકત. ઉઘટો તું તો સૌ વાર દૂર હતો એટલે મીસ મ્હેતા કરતાં કાંઈજ વધારે તું કહી શકે એમ નથી ! એ ધારે છે કે એ માણસને પોતે ઓળખતી નથી. મ્હારું માનવું છે કે એ ઓળખે છે. એમ ન હોય તો પેલા માણસ એનાથી એટલો દૂર શા માટે રહે ? તું કહે છે કે એ હેન્ડલ પર ઝૂકીને બેઠો હતો. તે પણ એજ વાત પુરવાર કરે છે. સમજ પડીને. તેં વધારે શું કયું ? ઉઘટો તું તો ત્યાંથી ચર્ચગેટ સ્ટ્રીટમાં જઈને તપાસ કરે છે કે હવેલીમાં કાણુ રહે છે ?

‘ત્યારે શું કરવું બેઠએ ?’ મ્હેં પૂછ્યું.

‘અરે એટલામાં જ કાંઈ પીડાબીડામાં જવું હતું. ત્યાં તને બધી થે ખબર મળી રહેત. ચહાતું હોટલ જડે તો ત્યાં તપાસ કરવી હતી. એ સ્થળે તને એના રહેનારનું, નોકર-ચાકરનું અને બધાયનું નામ ને કામ મળી શકત ! વ્રજગોવિંદ ! એ નામ બણે શું વળે ? એ બે બુઢો હોય તો તો પછી એ સાંકડલ પર આટલો કાણુ રાખનાર જુવાન ન હોવો બેઠએ. તારા જવાથી શું વળ્યું ? એટલું જ કે મીસ મ્હેતાની વાત ખરી છે. પણ એ ખોટી છે એમ આપણે કયાં માનતા હતા ? પેલા સાંકડલ વાળાને હવેલી સાથે સંબંધ છે. એ પણ આપણી અણુ બહાર કયાં હતું ? એ હવેલીમાં વ્રજગોવિંદ રહે છે. એ હોય કે એનો બાપ હોય પણ એટલાથી આપણું કામ વળે એમ નથી ! એમ ખોટું લગાડવાની જરૂર નથી પણ હવે શનિવાર સુધીનો વખત આપણને મળે છે અને ત્યાં સુધી એક એ બાબત હું બંતે જ તપાસ કરી આવીશ. પછી આપણે સાથે જ જઈશું.’

બીજે દિવસે સવારે મીસ મહેતા તરફથી એક કાગળ મળ્યો. તેમાં મહેં જે કહ્યું હતું તે જ વિગત લખી હતી અને છેવટે ઉમેર્યું હતું કે :

‘આખરે મી. જયંતરાય, મ્હારી શંકા ખરી પડી છે. કરસન-દાસે મ્હારી પાસે લગ્નની માગણી કરી છે. અલબત્ત, એને મ્હારે માટે લાગણી છે એની ના પડાય એવું નથી છતાં મ્હારે નિર્ણય તો ક્યારનો થઈ ચુકેલો છે એટલે મહેં ના પાડી. ગૃહસ્થાપ-થી તે તેણે સાંભળ્યા ખરી પણ મ્હારો રસ્તો હવે સીધો રહ્યો નથી. વખતે મ્હારે આ જગ્યા છોડવી પણ પડે !’

‘મીસ મહેતા હવે ઉંડા પાણીમાં ઉતરતી લાગે છે !’ જયંતે એ વાંચીને કહ્યું. ‘ખરેખર ! આ કેસ હવે વધુ રસીક થતો જાય છે ! આજે જ્યોરના મ્હારે બહાર જઈને થોડીક તપાસ કરવી પડશે.’

જયંતે શાંતિથી ગાળવા ધારેલો દિવસ અશાંતિમાં પસાર થયો હોય તેમ એ સંજો પાછો ફર્યો ત્યારે મ્હને લાગ્યું. એના હોઠ પર નાનો સરખો ઉઝરડો થયો હતો અને કપાળ પર ખાસું મોટું ઢીમું હતું. એ ઉપરાંત એને કોઈની સાથે સાઠમારી કરવી પડી હોય એમ પણ લાગતું હતું. એ આવ્યો તેવા ખૂબ હસ્યો અને મ્હને કહ્યું :

‘જરા સારી જેવી કસરત આજે કરવી પડી નટવર ! છે કે હું મુઝાબાજીમાં કોઈ કોઈ વખત ભાગ લઉં છું નહિ તો આજે જરાખર મેથીપાક ખાઈને આવ્યો હોત.’

મહેં એને બધી વાત અથર્ધાત કહેવા વિનંતિ કરી.

‘મહેં પેટું પીડું શોધી કાઢ્યું અને ત્યાં જઈને તપાસ ચલાવી. મહેં ત્યાં જઈને એકજાણુ સાથે ઝીજળાણુ કર્યું અને એની પાસેથી પુરતો દારૂ પાઈને જોષતી હકીકત કઢાવા માંડી. ‘વ્રજગોવિંદ મહારાજ કોઈ વૃદ્ધ માણસ છે અને એ પોતાના

થોડાક નોકર સાથે હવેલીમાં રહે છે. એના ત્યાં રહેવા આવ્યા પછીના એક બે જનાવ એના મહારાજ નામને કલંક લગાડે એવા કતા તે પણ એણે કહ્યું. એ ઉપરાંત દર અઠવાડિયે શનિ-રવિવારે બીજ ઘણા માણસો ત્યાં આવતા હતા એ એણે કહ્યું. એમાં વનેચંદ્ર કરીને ડોળિયા જેવા એક જણ તે પડ્યો ને પાથર્યો રહેતો એમ એણે જણાવ્યું. એટલી વાત અમે કરી ત્યાં તે એ ભાષસાહેબ જ અંદરથી આવ્યા. એ અંદરની બાજુ દાંની મઝા માણતો માણતો અમારી વાત સાંભળતો હતો. હું કાણ હતો? મ્હારે શાની જરૂર હતી? આ જાતના સવાલો પૂછવાની મ્હને શી જરૂર હતી? એ બધું એ ધાણી ફૂટે તેમ પૂછી ગયો અને એણે વિશેષણોનો બધો ભંડાર ખાલી કરીને પોતાની જબ છૂટી મૂકી દીધી. પછી તે એણે હાથચાલાકી કરવા માંડી એટલે મ્હેં એને જરાબર જવાબ આપ્યો. એનું પરિણામ મારી બાબતમાં શું આવ્યું તે તે તું આ ઉઝરડા અને દીમાથી સમજ શકે છે, બાકી વનેચંદ્રને ખટારામાં નાખીને લઇ જવો પડ્યો હશે! મ્હારી મુલાકાતનો એજ રીતે અંત આવે છે અને તારા કરતાં હું કાંઈ વધારે ધાડ નથી મારી આવ્યો નટવર!’

ગુરૂવારે અમને મીસ મ્હેતા તરફથી બીજો કાગળ મળ્યો.

‘છેવટે મ્હેં કરસનદાસની નોકરી છોડવાનો નિર્ણય કર્યો છે અને આ શનિવારે મુંબાઈ આવ્યા પછી હું પાછી ફરવાની નથી. આટલો મોટો પગાર પણ હવે મ્હને લલચાવી શકે એમ નથી. એમણે હવે થોડાગાડી વસાવી છે એટલે રસ્તાની મુસીબતોનો અંત આવે છે; છતાં મ્હારે ઉપલો નિર્ણય કરવો પડે છે તેનું કારણ એ છે કે પેલો વનેચંદ્ર પાછો અહીં દેખાયો છે. એને કાંઈ અકસ્માત નડ્યો છે અને એ અહીં કરસનદાસને મળવા આવે છે. એ મ્હારી સાથે એક હરફ પણ બોલ્યો નથી. એને છાંયે પણ ઉભા ન

રહેવાનો મહેં નિશ્ચય કર્યો છે. એવા માણસ સાથે કરસનદાસે શા માટે સંબંધ રાખ્યો હશે? જે થાય તે ખડં પણ હવે આ ત્રાસ-માંથી થોડા વખતમાં હું મુક્ત થવા ધારું છું. અને તે પછી તો જલદીથી અમારાં લગ્ન પણ થઈ જશે. એ પણ હવે આ જગ્યા છોડવા માટે લલચાવનારું કારણ માનીએ તો માની શકાય.’

‘હું પણ એમજ ધારું છું નટવર!’ જયતે કહ્યું. ‘એની આજુબાજુની બગ વધુ જકડાતી લાગે છે.’

એક માણસ છૂપાઈને એના જેવી સૌંદર્યવતી બાળાની પાછળ ચડે એ નવાઈની વાત નથી, પણ એને જોઈને એ નાસી બચ એ નોંધવા જેવી બાજત ખરી. પેલો વનેચંદ એથી જુદા જ સ્વભાવનો માણસ છે. એણે એક વખત મીસ મહેતાને હેરાન કરી તેમજ હમણાં એ કરસનદાસને ત્યાં આંટા ફેરા કરે છે છતાં એને બોલાવવા યત્ન કરતો નથી એટલે પેલો સાચકલ વાળો એ હશે એમ માનવાને કારણ નથી. સાંપકલ વાળો માણસ વૃજગોવિંદને ત્યાં આવતા રવિવારના મહેમાનોમાંનો કાંઈ હોવો જોઈએ. પણ એ કાણ છે અને એમ કરવામાં એનો શો હેતુ છે તે સવાલ તો હજી ઉભો રહે છે. ખીબ શનિવારની મુસાફરી છેલ્લી જ હતી અને તે એ સહીસલામતીથી કરી શકે તો પછી કાંઈ ત્રાસ રહેતો ન હતો. એ વખતે અમે બન્ને જણે વખતસર હાજર રહેવાનું નક્કી કર્યું હતું. પણ એ પ્રસંગની ગંભીરતા જ્યારે અમે બહાર નીકળ્યા ત્યારે જયતે પોતાના ખીરસામાં એ રિવોલ્વર ભરીને સરકાવી ત્યારે મહેને સમજાઈ અને એમ લાગ્યું કે આવા-ઉપરથી સાધારણ લાગતા બનાવોની પાછળ ભયંકર ભેદ છૂપાયો છે.

શુક્રવારે રાત્રે એકાએક થોડો વરસાદ પડ્યો હતો. અને બધો પ્રદેશ ખીબે દિવસે સવારે રળિયામણો લાગતો હતો. હું અને જયંત સવારના પહોરમાં વીરપુર જવા નીકળ્યા અને

વખતસર સ્ટેશને ઉતરી મણિપુરને માગે પડ્યા. અમે માધલેક ચાલ્યા હપથું એટલામાં દૂરથી કોષ વાહન આવતું અમે બેયું.

‘મહે’ અર્ધા કલાક આગળ આપણે આવી લાગીએ એ રીતે ગોઠવણ રાખી હતી એટલે-’ જયંતે કહ્યું. ‘પેલી ગાડી બે મેનાવતીની હોય તો એ દર વખતે બચ છે તેથી આગળની ટ્રેનમાં જવા નીકળી હોવી બેઠકો. આપણે એને બચાવી શકીએ તે પહેલાં એ ભયના સ્થાને પહોંચી જશે.’

જ્યાંથી અમે બેયું તે જગ્યા થણી ઉંચાણ વાળી હોવાથી વળાંક લઇ ત્રણેક માઇલ દૂર ઉંચે જતો રસ્તો સાફ દેખાતો હતો. એ ઉંચાણ પર પેલી ગાડી હતી અને તે બેઠકને જયંતે અનુમાન કર્યું હતું.

અમે આગળ ચાલ્યા એટલે અમારી દૃષ્ટિમર્યાદામાંથી ગાડી દેખાતી બંધ થઇ. જયંતે થણીજ ઝડપથી આગળ વધતો હતો. એના જેટલી મહારી શક્તિ ન હતી એટલે હું થણીવાર પાછળ પડી જતો અને દોડીને એને પકડી પાડતો. કેટલેક દૂર જયા પછી એકાએક એ અટક્યો અને એના મોંમાંથી નિઃશ્વાસ નીકળી પડ્યો. સામી બાજુએ એક ખાલી ‘ડોંગકાર્ટ’ જેવીને થોડો પુરપાટ આવતો જણાયો. એ ગાડીમાં કોષ જ ન હતું.

‘બહુ મોડું થયું! નટવર!’ જયંતે બ્રમ મારી. ‘મહે’ આગલી ટ્રેનનો વિચાર જ ન કર્યો! એનું હરણ થઇ થયું લાગે છે! કે પછી ખૂન થયું હશે. પ્રભુ બહુ! જે થયું હોય તે ખરું. ચાલ બેઠકો આ થોડો પકડ. ક્રીમજ રસ્તો રોકીને પકડી લે. ઠીક કર્યું. ચાલો આપણે બેસી જઇએ અને આપણી ગફલતનું શું પરિણામ આવ્યું તે બેઠકો.’

અમે ગાડીમાં ચઢી બેઠા અને થોડાને ફેરવીને જયંતે ભેરથી ચાલુક લખાવી. એ ચારે પગે ફૂલો અને અમે મણિપુર.

તરફ આગળ ચાલ્યા. જેવો અમે વળાંક લીધો તેવો જ એણે હાથ લાંબો કર્યો :

‘પેલો દેખાય એ સાંઠકલ વાળો, નટવર !’

દ્વરથી એક જણ સાંઠકલ પર આવતો દેખાતો હતો. એનું માથું એણે હેન્ડલ પર ઝુકાવ્યું હતું અને પુર ઝડપથી પેડલ મારતો હતો. રેસના બેંકીની માફક એ પોતાની સાંઠકલ ચલાવતો હતો. એકાએક એણે પોતાનું દાઢી વાળુ માથુ ઉંચું કર્યું અને અંનને જોયા. એકદમ એ સાંઠકલ પરથી નીચે ઉતરી પડ્યો. કાળી ભસ્મર દાઢી એના ચહેરામાં ભાત પાડતી હતી. એણે અમને તથા ગાડીને જોઈ આશ્ચર્ય પામીને કહ્યું :

‘ગાડી ઉભી રાખો.’ એમ કહીને એણે પોતાની બાઇસીકલ રસ્તા વચ્ચે આડી ધરી. ‘તમને આ ગાડી ક્યાંથી મળી ? ઉભી રાખો’ એમ કહીને એણે પોતાના ખીરસામાંથી રિવોલ્વર કાઢીને અમારી સામે તાકી. ‘ઉભી રાખો, નહિ તો તમારા લોહાને હમણાં જ વીંધી નાખીશ.’

જ્યંતે લગામ મારા હાથમાં નાખી અને એકદમ ગાડી-માંથી કુદ્યો.

‘તમને જ મ્હારે મળવું છે. મીસ મેનાવતી મ્હેતા ક્યાં છે ?’ જ્યંતે તરત જ મુદ્દાસર સવાલ કર્યો.

‘એ હું તમારી પાસેથી બહુવા માગું છું. તમે એની જ ડોગકાર્ટમાં આવો છો એટલે એ ક્યાં છે તેની તમને ખબર હોવી જોઈએ.’

‘અમને તો ખાલી ગાડી રસ્તામાં મળી એટલે પાછી વાળીને એમને મદદ કરવા માટે દોડતા આવ્યા.’

‘અરે ભલા ભગવાન ! શું કરીશું હવે ?’ એણે મોટેથી હાથ મારી. ‘આખરે એ લોકોએ એને ફસાવી. હરામખોર વનેચંદ ! ચાલો, ચાલો આપણે જલદીથી જઈ પહોંચીએ. તમે

એના હિતેચ્છુ હો તો મ્હારી સાથે ચાલો. આપણે બનતા સુધી એને બચાવી શકીશું અને તેમ નહિ થાય તો મરી જઈશું.’

એ તરત જ હાથમાં પીસ્તોલ સાથે આડમાર્ગે ચાલ્યો. જયંત અને હું તેની પાછળ ચાલ્યા.

‘આ રસ્તે એ લુચ્ચાના પીર આવ્યા.’ થોડે દૂર ગયા પછી કાદવમાં પડેલાં અનેક પગલાં બતાવી એણે કહ્યું. ‘અરે પેલું કાણુ પડ્યું છે? થોભો તો—’

સત્તર અઢાર વર્ષનો એક ભરજીવાન માણસ જે ઘોડાવાળા જેવો લાગતો હતો તે જમીન પર આડે પડખે પડ્યો હતો. એના માથા પર મોટો જખમ હતો અને એમાંથી લોહી વહેતું હતું. એના ઘા પર નજર નાખતાં મ્હને લાગ્યું કે એ બહુ ઊંડો ન હતો. એનાથી મૃત્યુ નીપજે એટલો એ ભયંકર ન હતો. હાડકાંને ધબ ધબ લાગતી ન હતી.

‘અરે! આ તો સામંત છે!’ અમારો સાથીદાર બોલી ઉઠ્યો. ‘એજ મેના સાથે ગાડી હાંકીને ગયો હતો. હરામ-ખોરોએ સખત ફટકાર્યા લાગે છે! હરકત નહિ, એને એમજ રહેવા દો. આપણે હવે ચાલો. નહિતર મેનાતું રાયતું થઈ જશે!’

ગાડાની માફક એ આગળ દોડ્યો. અમે હવેલીની નજીક પહોંચ્યા ત્યાં જયંતે કહ્યું :

‘એ બાજુ નહિ. એ લોકો બહાર ગયા છે. આ તરફ જુઓ, આમ પગલાં આડાં બધ છે.’

એવામાં એના અવાજમાં એક કારમી ચીસ સંભળાઈ. એ હૃદયવિદારક આતંનાદ સંભળી અમે બધા એ તરફ દોડ્યા.

થોડે દૂર ગયા એટલે અમારી નજર એ સ્થળમાં નવાઈ જેવો લાગે એવા એક દેખાવ પર પડી.

ઝાડની ઘટામાં એક નાની સરખી ચોરી કરી હતી અને તેની બાજુમાં એક વૃદ્ધ બ્રાહ્મણ મંત્ર બલુતો બેઠો હતો. બીજી

તરફ એક જુવાન પાટલા પર બેઠો હતો અને તેની પાસે બેર જુલમથી મીસ મ્હેતાને બેસાડી હતી. મીસ મ્હેતાને મોટે રીતે જાણ હતી કે જાણીતા હતા અને પેલા માણસ પણ ઉધાડે માથે લાલ ધુમ આંખો કરીને બેઠો હતો. વૃદ્ધ પ્રાણી મંત્ર બાણે જતો હતો. એ વૃજોવિંદ હશે એમ મ્હેં અનુમાન કર્યું.

એને ભેટાજી જ્યંતે બવાં ઉંચાં ચઢાવ્યાં.

‘એ દોડા પરણી ગયા.’ મ્હેં આ ઠાઠ બેઠને અનુમાન કર્યું.

‘ચાલો, ચાલો,’ અમારા સાથીદારે ધુમ મારી.

જેવા અમે નજીક ગયા તેવાજ પેલા જુવાને હસીને આવકાર આપ્યો.

‘હવે તમારે દાદુ કાઢી નાખો મેરજાન! એની કાંઈ જ રૂચર નથી. ઠીક વખતસર તમે આવી લાગ્યા!’

અમારા સાથીદારે તરતજ દાદી કાઢી નાખી અને ફેંકી દીધી. હવે એનો ગોળમટોળ ચહેરો જરાબર દેખાયો એણે તરતજ પોતાની રિવોલ્વર સંભાળી અને સામેથી હાથમાં ચાલુકા ઉપાડી આવતા વનેચંદ તરફ ધરી.

‘મ્હારું નામ કરસનદાસ શીટી બચ બે મ્હારો ભાલ ન પાળું તો—સમજીને વનેચંદ! તને કહું હતું કે બે તે’ એને જરા પણ હેરાન કરી છે તો ઠેકાણે પાડ્યા સિવાય નહિ રહું. એ માફ છે ને?’

‘તમે હવે કરી રહ્યા! અમે તો પરણી ચૂક્યાં અને એ મારી બૈરી થઈ ગઈ!’

‘જોડી વાત બૈરી નહિ પણ વિધવા.’

તરતજ એની રિવોલ્વર પુટી અને ચીંચીઆરી પાડીને વનેચંદ જમીન પર પુટી પડ્યો. એના પેટમાં ગોળી વાગી હતી.. વૃજોવિંદ હજી બેઠો બેઠો બેથા કરતો હતો તે એકદમ ઉભા થઈ ગયો. એ કાંઈ કરે તે પહેલાં જ્યંતે એની સામે પોતાની

રિવોલ્વર ધરી અને છાનામાના ઉભા રહેવા કહ્યું.

‘તમારી પિસ્તોલ નીચે નાખો મી. કરસનદાસ. નાખી દો. નહિતર હાથ વિધાઇ જશે.’ બીજી પિસ્તોલ એમના તરફ ધરીને જ્યંત બોલ્યો. ‘લઇ લે પિસ્તોલ નટવર! હવે વધુ ખુના-મરકી કરવાની જરૂર નથી.’

‘તમે કોણ છો?’

‘મહારૂ નામ જ્યંત છે.’

‘અરે ભલા ભગવાન!’

‘તમે મારૂ નામ સાંભળ્યું લાગે છે! પોલિસ આવી લાગે ત્યાં સુધી તમે અને વૃજગોવિંદ મહારા કબજામાં છો. એમાં આમ આવ.’ એમ કહીને એણે દૂર દેખાતા ઘોડાવાળાને બોલાવ્યો અને પેલા ભેડે જણુ પર નજર રાખવાનું મહેને કહી એણે એક ચીટી ઉતાવળે ધસડી કાઢી. ‘બ, આ ચીટી વીર-પુરના ફોજદારને આપી આવ. જો જલદીથી જજે. એ આવે ત્યાં લગી તમને મહારે મહારા કબજામાં રાખવા પડશે.’ એ ચીટી લઇને પેલો તરત જ ગયો.

‘રસ્તા પર ગાડી ઉભી છે તે હાકીને જજે.’ જ્યંતે એને સૂચના આપી.

જ્યંત પેલા ભેડે જણુને લઇને હવેલીમાં ગયો અને મહેને વનેચંદને પણ એમની સાથે ધરમાં લેવરાવ્યો. મીસ મહેતા પણ મહારા હાથને ટેકે અંદર આવી. થોડીવારે વનેચંદને તપાસીને મહેં જ્યંતને કહ્યું :

‘એ બચશે.’

‘શું બોલ્યા?’ કરસનદાસે રાડ પાડી. ‘તો તો હું ઉપર જઇને એને પુરો કરું છું. મેના જેવી છોકરી એના જેવા ભામટા ભુદાચોરની બૈરી થાય એ મહારાથી જોઇ શકાશે નહિ.’

‘એ બાબતમાં ઉશ્કેરાવાની જરૂર નથી.’ જ્યંતે એને શાંત

પાડતાં કહ્યું. ‘ઐ લગનની વિરૂદ્ધ એ સબળ કારણ છે. એક તો મી. વૃજગોવિંદને પરણાવવાનો અધિકાર જ નથી.’

ઐ સાંભળી વૃજગોવિંદ ચમક્યો.

‘શું કહ્યું?’ એણે પૂછ્યું.

‘તમે બ્રાહ્મણ જ નથી. હુવાણાઓ પરણાવતાં ક્યારથી શીખ્યા? તમારા જેવા ગોરપદ્મ કરશે તો બ્રાહ્મણોનું ભીખ માગતાં થે પૂરું નહિ થાય!’

‘ઝોટી વાત! કોણ કહે છે કે હું બ્રાહ્મણ નથી?’

‘હું કહું છું. તમને બેચા ત્યારથી જ તમને હું ઓળખી ગયો છું. આપણે આ બીજી વાર મળીએ છીએ. સાધુના સાક્ષાત્માં ફરતા તમારા જેવા સેતાનોને એક વાર બેચા પછી હું ભાગ્યે જ ભૂલી જઈં એમ છું. પેલા ધનગોપાલના ખૂનની વાત હજી મ્હારી ધ્યાન બહાર નથી. પછી તમે નામ બદલો કે વેશ પલટો ગમે તે કરોને!’

ઐ સાંભળી વૃજગોવિંદ નરમ લેંચ થઈ ગયો. ઐ આબાદ પકડાઈ ગયો હતો.

‘બીજી વાત એ છે કે’ જ્યંતે આગળ ચલાવ્યું ‘આવી રીતે બળાત્કારથી થયેલાં અધુરાં લગન ખરી રીતે લગન જ ન કહેવાય. હજી મંગળફેરા બાકી રહ્યા છે. તમારું ભણવાનું ત્યાં સુધી આવ્યું ન હતું, ખરું કે નહિ વૃજગોવિંદ!’

ઐ વાત પછુ ખરી હતી એટલે એણે જવાબ આપ્યો નહિ.

‘અને મી. કરસનદાસ! તમે તમારી પીસ્તોલ વાપરવામાં જરા ઉતાવળ કરી.’

‘મ્હને પછુ એમ લાગે છે. પછુ એને બચાવવા મ્હેં બટતી સાવચેતી રાખ્યા છતાં મ્હારું મન ન માન્યું એટલે સાષ્ટકલ પર હું નીકળ્યો અને મ્હારું કયું કારણ ધૂળ મળી જતું બેઠને મ્હારો મિબજ હાથમાં ન રહ્યો. વનેચંદ જેવો

બદમાશ આખા દક્ષિણ આફ્રિકામાં બીએ નથી. એના નામથી ડી'બરલીથી બેન્સબર્ગ સુધી બધા ધ્રુએ છે! તમને નવાઈ લાગશે મી. બર્નત! પણ હું કોઈ દિવસ મૈનાને આ સ્થળે એકલી જવા દેતો ન હતો.'

‘એની પાછળ તમે સાંકડા પર આવતા જતા ખરૂંને?’

‘હાજી. એ બે બહે કે હું એની પાછળ આવું જઈ છું તો એ મ્હારે ત્યાં ન રહે એટલે એનાથી બને તેટલો દૂર વેપ પલટીને મ્હારે ચાલવું પડતું, કારણ કે એમ ન કરું તો એ એળખી બચ-’

‘પણ એને માથે ઝંઝૂમતા બચની એને ચેતવણી કેમ ન આપી?’

‘એમ કરું તો એ તરત જ ચાલી બચ. અને એને જતી એવા હું રાજી ન હતો. ખરું પૂછો તો મારા ખરા જીવનથી હું એને ચડાતો હતો. બે કે એણે મ્હારી વાત નકારી હતી તો પણ. એનો મીઠો અવાજ મારા ઘરમાં ગાજતો હોય ત્યાં સુધી મને નિરાંત હતી.’

‘પ્રેમને બદલે સ્વાર્થની એ નિશાની હતી.’

‘આપને જે ઠીક લાગે તે ખરું, પણ એને જતી એવા હું રાજી ન હતો. એ ઉપરાંત રસ્તે આ લોકો હેરાન કરે એવી મ્હને શંકા રહ્યા કરતી હતી એટલે હું એ રીતે એને સહીસલામત અહીંથી પસાર થતી જોતો હતો. છેવટે જ્યારે તાર આવ્યો ત્યારે કોઈ નવાજૂની કયાં સિવાય વનચંદ્ર નહિ રહે એમ મ્હને લાગ્યું.’

‘શાનો તાર?’

કરસનદાસે તારનો કાગળ પોતાના ખીરસામાંથી કાઢ્યો.

‘આ રહ્યો.’ એ બહોલું કુંકા હતો :

‘બુદ્ધો મરી ગયો છે.’

‘એમ !’ જ્યંત યોદ્ધા ઉઠ્યો. ‘હવે સમભયું. આન્હિ અસર થયા સિવાય ન રહે એ દેખીતું છે. આપણને હજી વખત છે એટલામાં તમારી વાત કહો તો—’

વૃજગોવિંદની આંખો લાલચોળ થતી લાગી.

‘એ યોદ્ધા તો યાદ રાખજો કરસનદાસ, વનેચંદની જે દશા તેં કરી છે તે તારી કર્યાં સિવાય નહિ સુકું.’ એણે કરસનદાસને ધમકી આપી.

‘આપ નામદારે એમ ગરમ થઈ જવાની જરૂર નથી.’ જ્યંતે હસીને કહ્યું. ‘હરકત નહિ કરસનદાસ, હું બધી વાત બાણું છું એટલે કહી જઉં. ભૂલ હોય તે તમે સુધારજો.’

એમ કહીને એણે શરૂ કર્યું:

‘પહેલાં તો આફ્રિકાથી તમે એ જણુ કરસનદાસ અને વનેચંદ આવ્યા. તમે રઘુનાથ વનમાળીને આફ્રિકામાં ઓળખતા હતા. એણે ત્યાં સારો પૈસો પેદા કર્યો હતો અને આફ્રિકા ખાતે વારસા સિવાય એ મરવાની અણિ પર હતો. એ મરી બચ એટલે એની મિલકત એની એકની એક ભત્રીજાને મળે. એ ભત્રીજા કુંવારી હોવાની તમને ખબર મળી હતી. તમારી દાનત એને શોધી કાઢીને પરણી જવાની હતી અને જે મિલકત વારસામાં મળે તે સરખે ભાગે વહેંચી લેવાની હતી, કારણ કે બુદ્ધો રઘુનાથ વીલ કર્યા સિવાય મરી જવાની તમારી પુરી ખાત્રી હતી.’

‘ખરાબર છે. એ લખી વાંચી બાણુંતો નથી.’ કરસનદાસે ઉમેર્યું.

‘તમે એક જણુ અહીં આવીને એને શોધી કાઢી અને કાષ્ઠ પણ બહાને એને તમારી નોકરીમાં રાખી. કાણુ બાણું કેમ પણ વનેચંદ એની સાથે પરણવું એમ નક્કી થયું હતું—’

‘એ વાત અમે સ્ટીમર પર પતા રમીને નક્કી કરી

દત્તી. એ જીત્યો અને એને ભાગ પરણવાનું આવ્યું.’

‘એમ! પછી એણે એને પસંદ કર્યો નહિ અને તમારું મન મળતુ લાગ્યુ એટલે તમારા બે વચ્ચે અણબનાવ શરૂ થયો. ધીરે રહીને વનેચંદે વૃજગોવિંદને શોધી કાઢ્યો અને પેલું મકાન ભાડે લીધું. આવુ રત્ન વનેચંદે જેવા મૂર્ખને પાલે પડે એ તમને રૂચુ નહિ અને એ લગ્ન થતુ અટકાવવાના તમે ઉપાય લેવા માંડ્યા. તમે એક જણુ લલ્યા. બાથંબાથા પર આવી ગયા અને વનેચંદે બે બળ જમરીથી પરણી બચ તો તમે એને મારી નાખવાની ધમકી આપી.’

‘અક્ષરે અક્ષર ખરું! વૃજગોવિંદ! આથી હું પણ શું વધારે કહેવાનો હતો? તમારી વાત ખરી છે. જ્યારે વનેચંદે વૃજગોવિંદ સાથે આ રસ્તા પરનું મકાન ભાડે રાખીને રહ્યો ત્યારે જ મ્હને ખાતરી થઈ ગઈ હતી કે એ હરામખોર સીધો રહેવાનો નથી. એટલે તો હું વખતે વખત એમને મળી જતો અને એ શું કરવા માગે છે તેની ભાળ કાઢે રાખતો. એણે મ્હને એમ પણ પૂછ્યું કે વખતે હું પરણી જઉં તો એને ભાગ આપીશ કે નહિ? મ્હેં હા પાડી પણ એમ પણ કહ્યું કે એ મ્હને પરણવા માગતી નથી. એણે મ્હને બેર જુલમથી પરણી જવા દબાણુ કર્યું ને મેં ના પાડી એટલે ગાળો-દેવાય એટલી ગાળો દેતો દેતો એ ચાલ્યો ગયો. આ અડવાડિયે એ જતી હતી તે વખતે મ્હને થણા ઉચાટ હતો. એને માટે ખાસ ઘોડા ગાડી વસાવેલી તેમાં એ મધ છતાં મ્હને ધીરજ ન રહી તે સાઈકલ પર એસીને આવ્યો અને પછી તો તમે એજ ગાડી હાકીને સામેથી આવતા મ્હને મળ્યા.’

‘મ્હેં જરા ભૂલથાપ ખાધી! નટવર!’ જ્યંત બોલ્યો. ‘જ્યારે તેં કહ્યું કે તેં એમને મળાનો કોલર કે રમાલ કે કાંઈ કીક કરતાં બોધા ત્યારે બે મેં જરાબર અનુમાન કર્યું હોત તો

કેસ સરળ હતો. હરકત નહિ ! જે થયું તે ખરું.’

એવામાં ત્રણ પોલિસ કૉનસ્ટેબલ લખને વીરપુરનો ફોજદાર આવી ગયો. તેના કબજાનાં ત્રણે બંધુને અને સૌપી દીધા.

‘નટવર ! તું જરા મીસ મ્હેતાની સારવાર કર. તેા એને કહેજે કે દીલ્હી શ્રી. શાંતિલાલ ઓફને જે ગાડી મળે તેમાં બેસીને મુંબાઈ આવવા તાર કયો છે એટલે એ સાજી થઈ જશે. મી. કરસનદાસ, મ્હારું કાર્ડ તમારી પાસે રાખો. જ્યારે પણ તમને મ્હારી જુબાનીની જરૂર પડે ત્યારે બોલાવજો અને તમારા હકમાં જેટલો ફાયદો થાય તેટલો કરવાને હું તૈયાર રહીશ.’ એમ કહીને એણે કાર્ડ આપ્યું.

કામની ધમાલને અંગે એ પછીની વિગતો બરાબર નોંધાયલી નથી પણ એટલું યાદ છે કે વનેચંદ બચી ગયો હતો અને એને દસ વર્ષની સજા થઈ હતી તથા વૃજગોવિંદ સાત વર્ષ માટે ટીપાયો હતો. કરસનદાસને એના સહ ઉદ્દેશ બોધને થણી ઓછી માત્ર થોડાક મહિનાની સજા થઈ હતી.

મીસ મેનાવતી મ્હેતા થોડા દિવસમાં શ્રી. શાંતિલાલ ઓફ સાથે પરણી ગઈ અને એના કાકાની લાખો રૂપિયાની મિલકતની માલિક થઈ હતી. આજે પણ ઓફ ઍન્ડ સન્સની પેઢી ધમધોકાર ચાલે છે.

કોન્ટ્રેક્ટર

‘હમણાં હમણાં મુંબાઈ થણું શાન્ત થઈ ગયું લાગે છે નટવર!’ જ્યંતિ એક સવારે ચહા પીતી વખતે મહેને કહ્યું.

‘કેમ?’ મહે પૂછ્યું.

‘બેને. પેલા ભીમરાવના ગયા પછી હમણાં કોઈ નામદારનો ત્રાસ જણાતો નથી, એટલે મહારા જેવા ગુન્હા સંશોધકની નજરે મુંબાઈ નકામા જેવું લાગે તો નવાઈ નહિ.’

‘એટલે શું તું એમ કહેવા માગે છે કે ગુન્હાઓ થવા જ બેંકથી અને—’

‘સાધારણ ગુન્હાઓ કે ગુન્હેગારો વિષે મહારા કહેવું નથી. હું તો જબરદસ્ત ગુન્હાઓ અને અકાંગ ગુન્હેગારો વિષે વાત કરું છું. અલબત્ત, એવા ગુન્હેગારો ન હોય તો અમારો ભાવેય કોણ પૂછે? બીચારાં સી. આર્મ. ડી. ખાતું એમના અભાવે માઓ માર્યા કરે અને આ લાઇન ભાગે. અધિકાર ન હોય તો

પ્રકાશની કિમત અને ભાવ કાણુ બહુ કે પૂછે? તે જ રીતે આ નામદારોનું પણ—

એ જ વખતે નીચે કાંઈ માણસે જોરથી ઘાંટી મારી હોય એવો અવાજ આવ્યો. પછી આવનાર અંદર દાખલ થવાનો અવાજ સંભળાયો અને તરત જ એક માણસ દાદર પર ધસ-મર્યો અરધો ગાંડા જેવો આવતો દેખાયો. એ જુવાન હતો, અને એનું મોઢું ઉજળું પુણી જેવું થઈ ગયું હતું. પરસેવાના રેલેરેલા ઉતરીને એના કપડાં તરબોળ થયાં હતાં.

તેણે વારા ફરતી અમારા બેઉ જણ તરફ બેઠું અને બહુ તે તેના આ વિચિત્ર વર્તન માટે માફી માગતો હોય એમ એની દૃષ્ટિપરથી જણાયું.

‘દીલ્લીર છું મી. જયંત’ તેઓણે: ‘કે મ્હારે આપને આ રીતે તકલીફ આપવી પડે છે. હું ખરેખર! ગાંડા જેવો જ થઈ ગયો છું. મી. જયંત! આ કમનસીબનું જ નામ દયાળજી મીસ્ટ્રી છે.’

તે પોતાનું નામ એવી ઢબે ઓળ્યો કે બહુ એ એકલું જ એના આવવાનું કારણ અને એની ઢબજબ વિષે જવાબ આપતું ન હોય! પણ મ્હારા મિત્રના ચહેરા પરથી મ્હારી ખાત્રી થઈ કે એ પણ મ્હારી માફક જ એ બેઉ ભાગતો વિષે કાંઈજ બહુતો ન હતો.

‘પેલી પુરસી લઈને જરા શાન્તિથી બેસો ને થાક ખાવ મી. મીસ્ટ્રી,’ એણે અમારા અસીલને પુરસી બતાવતાં કહ્યું. ‘મ્હારી ખાત્રી છે કે આપનાં બાહ્ય ચિન્હોપરથી મ્હારા મિત્ર ડો. નટવર આપના માટે પુશ્પીથી થાણાના ‘લ્યુનેટીક ઐસાયલમ’ (દીવાનાશાળા) માં દાખલ થવાનું પ્રમાણપત્ર લખી આપે પણ હરકત નહિ, કાંઈ એવો પ્રસંગ બન્યો હોય અને આપ ઉશ્કરાઈ ગયા હો એ સંભવિત છે. આપ જરા શાન્તિથી

આપની હકીકત જણાવશેા ઠીક થશે. આપે આપનું નામ એવી દબે કહ્યું કે જાણે એના ઉચ્ચાર માત્રથી જ હું આપના આવવાનો હેતુ અને આપની આ વર્તણૂકનું કારણ એકદમ સમજી શકું પણ આપનું નામ સાંભળવાથી એવું કાંઈ મને સમજાયું નથી હા, આપ એક તાજ સોલ્ડીસીટર, ક્રીમેશનના સભ્ય અને છાત્રીની નજળામવાળા માણસ છો. એ સિવાય બીજું કાંઈ હું જાણતો નથી.’

જ્યંતે એની હમેશની રીત મુજબ એના હાથમાંના કાગળો, ક્રીમેશનના સભ્ય હોવાના ચિન્હનો છોડો, અને એના શ્વાસોશ્વાસ ઉપરથી સફળ અનુમાન કર્યું. એ સાંભળીને અજ-યબીથી અમારો અસીલ એની સામે બેધ જ રહ્યો.

‘હાજી, આપનું કથન જરાજર છે. વધારામાં એટલું ઉમેરવા જેવું છે કે સારી મુંઝામમાં કમનસીબમાં કમનસીબ માણસ હોય તો હું છું. પ્રભુને ખાતર મને છોડી ન દેતા. તેઓ મને પકડવા આવે તે પહેલાં મહારી હકીકત પુરી ન થઈ રહી હોય તો કૃપા કરી એ લોકોને મને શોડો વખત વધારે આપવા કહેજો અને છેલ્લે સુધી સત્ય હકીકત જે છે તે મને કહી લેવા દેજો. મહારા જેલમાં જવા પછી પણ આપ મહારા માટે કામ કરો છો એ જાણીને મહારા જીવને કારગત રહેશે, અને જેલ પણ દુઃખ દાયક નહિ લાગે.’

‘આપને પકડવા?’ જ્યંતે કહ્યું ‘આ તો ઘણું અજબ થવા જેવું-કયા ગુન્હાસર આપને પકડવામાં આવશે એમ આપ માનો છો?’

‘લક્ષ્મીનગર-ખારવાળા રતનજી કોન્ટ્રેક્ટરનું ખૂન કરવાના આરોપ માટે.’

મહારા મિત્રના ચહેરાપર એના માટે સહાનુભૂતિની સાગણી ફેલાઈ.

‘એમ!’ એ ઘોઘો ‘અરે હમણાં જ અમે વાત કરતા હતા કે મુંબાઇનું વાતાવરણ શાંત થતું બધ છે અને હેરત ભર્યા ગુન્હાઓ હમણાં ન સંભળાતા હોવાથી છાપાં પણ નિરસ થતાં બધ છે.’

અમારો મહેમાન જરા નીચો નમ્મો અને ટેબલ પર પડેલું ‘મુંબાઇ સમાચાર’ લીધું અને તેમાંથી વચ્ચેના પાના પર અમારી નજર ખેંચતાં ઘોઘો : ‘આપે આ વાંચ્યું લાગતું નથી એટલે જ મહારા આવવાનો હેતુ સમજાશે નહિ. હું તે સમજાશે કે દરેક જણ મહારા અને મહારા કમનસીબની વાત કરતું હશે. જુઓને હું વાંચું : ખાસ્સા મોટા અક્ષરે છાપ્યું છે.

‘લક્ષ્મીનગરનો ભેદી મામલો. બણીતા કોન્ટ્રાક્ટરનું ગૃમ થવું. પૂન થયું હોવાની મજબુત માન્યતા. સુધરેલો ગુન્હેગાર! અને એની હકીકત મુજબ પોલિસ મહારા પાછળ પડી ચૂકી છે અને હું જ્યાં હપ્તશ ત્યાંથી શોધી કાઢીને મળે પકડ્યા વિના રહેશે નહિ. હું અહીં આવ્યો છું એનો પતો પણ એ લોકોને મળી ચુકેલ છે. વાર માત્ર વોરંટ સહી થવા ગયું હશે તે આવવાની વાર લાગે છે. અરેરે! એ ગજબ સાંભળીને મહારા માતાનું હૃદય વિદીર્ણ થઇ જશે! અને-’ દુઃખની હાય મારી એ હાથે તેણે પોતાનું મોઢું ઢાંકી દીધું.

આવા ભયંકર ગુન્હાને જેને માથે આરોપ હોવાનો પોલિસને શક હતો તે જુવાનને ભેષ મળે કંપક અતુકંપા આવી. એ પૂખસુરત ગભરૂ જુવાને આવું ભયંકર કાર્ય બે કયું હોય તો એ શી રીતે કરી શક્યો હશે તે મળે ન સમજાયું. એની ઉંમર ભાગ્યે ૨૭ વરસથી વધારે હશે. એનો સુંદર પોશાક અને તેમાંથી તેના ખિસ્સામાંથી જણાઇ આવતાં ધંધાદારી કાગળિયાં ભેષને આવો સુશિક્ષિત માણસ આવી ભતનું કામ કરેજ નહિ એમ માનવાને મહારૂં દીલ લલચાયું.

‘આપણા હાથમાં જે થોડો ઘણો વખત છે તેનો ઉપયોગ કરવો બેઠકો!’ જ્યંતે કહ્યું, ‘નટવર! તું જરા એ ફરો વાંચી જતાવ તો-’ મ્હેં છાપું લીધું. મોટા મથાળા નીચે કેસની ઘણી ખરી વિગતો આપી હતી.

‘કાલે રાતના. કે પછી આજે સવારના પહોરમાં લક્ષ્મીનગરમાં એક ગજબનાક બનાવ બન્યો લાગે છે. રતનજી કોન્ટ્રેક્ટરનું નામ વર્ષો થયાં પરાઓમાં જાણીતું છે. એઓ પચાસ આવનની બુન્ટરગ ઉંમરના હોય એકલવાઇ જીંદગી ગુજરતા હતા. લક્ષ્મીનગરમાં થોડુંક થમાં રતનજીના નામનો બંગલો બાંધીને તાજેતરમાં જ તેઓ ફરી ઠામ થયા હતા. થોડો વખત થમાં ધંધાધાપામાંથી તેઓ ફારગ થયા જેવાજ હતા. ગરીબાઇમાંથી તેઓ ખંત મહેનત અને અક્કલથી માતબર થયા હતા. એમના બંગલાની પાછળની વિશાળ જગ્યામાં હજી થોડું ઘણું કામ કરાવવાનું હોવાથી ઇમારતી લાકડાંના ગંજ મારેલા હતા. રાતના બારેક વાગ્યે એકાદ ગંજ લાગી ઉઠ્યો અને તેની ખજર ચારે બાજુ આપવામાં આવી. વાંદરેથી આગતો બંધો આવી લાગ્યો પણ તે આવતા પહેલાં સુકાં લાકડાં ભડમડાટ બળી ગયાં અને એક ટગડો સાફ થઇ ગયો. આ તખ્તો સુધી જાણે કે સાધારણ આગ લાગી હોય તેમ મનાતું હતું પણ તે પછી મળેલી ખજર મુજબ એ એક ભયંકર કાવતરું હોવાનો પોલિસને મજબૂત શક છે. આગની જ્વમ પડ્યા છતાં અને આટલું બધું ગોળ્યાં મર્યા છતાં શેઠ રતનજી કોન્ટ્રેક્ટર ત્યાં દેખાયા નહિ એટલે એમની સાધારણ રીતે પૂછપરછ કરવામાં આવી અને તપાસ કરતાં જણાયું કે એમનું બીજાનું એમને એમ જ હતું. તેઓ સ્વતા હોય એમ જણાતું નહતું. એમના ખાનગી ઓરડામાંની તીજેરીનું બારણું ખુલ્લું હતું અને તેમાંનાં કેટલાંક કાગળિયાંઓ વેરવીખેર હાલતમાં અફરાતફરી થયેલાં પડેલાં હતાં. બે માણસો વચ્ચે ભયંકર બાથબથા અને ખૂનખાર બાઝાબાઝી થઇ હોવાનાં નિશાન અને લોહીના ડાઘ પણ આજુબાજુ

પડેલા જણાતા હતા, એક એકની ઉંચી જાતની લાકડી લેહીના ડાઘ વાળી મળી આવી હતી. એમ ખબર મલી છે કે કાલે રાતના મેડે સુધી મરનાર રતનજી કાંધક જરૂરી કામમાં ડ્રાઇ સાથે ગુંથાયલા હતા અને પેલી લેહીના ડાઘવાળી લાકડી એમના એ મહેમાનની જ હતી. એમના એ મહેમાન મેડોઝ સ્ટ્રીટવાળા સોલીસીટરો મેસર્સ મહેતા એન્ડ મીસ્ત્રીની પેઢીના ભાગીદાર મી. દયાળજી મીસ્ત્રી હોવાની ખબર મળી છે. એમની પાસે મરનાર કાંધક કાયદાને લગતી સલાહ લેવા ગયા હતા અને પોતાની સાથે ઘેરે બોલાવી લાવ્યા હતા. પોલિસને પાકું પાયે શક છે કે આ ગુન્હો 'કાઇ ગંભીર પ્રકારનો' અન્યો છે અને હેરત પમાડનાર ગજબનાક કાવતરું રચાયેલું છે.

આએ લખાણ છાપવા જતાં અમોને ખાસ ખબર મળી કે કે મી. દયાળજી મીસ્ત્રીને રતનજી કાન્દેકટરને કરવીજી રીતે મારી નાખવાના આરોપસર પકડવામાં આવ્યા છે. એઓ પકડાયા ન હોય તો એટલું તો ખાત્રીપૂર્વક જણાવીએ છીએ કે વૉરંટ નીકળી ચૂક્યું છે અને આ છાપું બહાર પડે ત્યાં સુધીમાં તો મુંબાઈની ચબરાક પોલિસે એમને પકડી લીધા હશે. એ વિષે પુરતી તપાસ ધમધોકાર ચાલી રહી છે, એ જણુ વચ્ચેની બાથબાથની નીશાનીઓ ઉપરાંત પાછળની બારીએથી ડ્રાઇ ભારી ચીજ ઘસડીને લઇ જવાઇ હોય એવા ઘસરકા છે, અને તે ત્યાંથી લઇ જઇને લાકડાંઓમાં નાખી હોય એવા લીસોટા છે. પોલિસનું માનવું એવું છે કે મરનારને અરાબર કુંદીપાક જમાડીને બાંધી કરીને લાકડાં ભેગા બાળી દેવામાં આવ્યા છે. ગુન્હો ગંભીર પ્રકારનો દીસે છે, અને બાહોશ ઇન્સ્પેક્ટર જમશેદજી માદન એ પાછળ તનતોડ મહેનત કરી રહ્યા છે.'

જયંતે આજો રિપોર્ટ શાંત ચિત્તે સાંભળ્યા કર્યા.

'જરૂર, એમાં કેટલાક મુદ્દા ઉપયોગી અને નવા છે તેની ના ન પડાય.' એણે પોતાની હંમેશની ઢબે મૂંઢને કહ્યું, અને ચાલી અમારા તરફ ફરીને બોલ્યા: 'જ્યારે આટલી બધી

ખાત્રીથી વાત થાય છે ત્યારે આપ શી રીતે હજી છુટા રહી શક્યા છો તે કહેશો મી. મીસ્ત્રી !’

‘હું ઘાટકોપરમાં શાંતિ ભુવનમાં રહું છું. મારા કુટુંબમાં મારા માતાપિતા અને એક નાની બહેન સિવાય બીજું કંઈ નથી. હજી મહારાં લગ્ન થયેલાં નથી. ગઈ કાલે ઘણું મોડે સુધી મરનાર રતનજી કોન્ટ્રાક્ટર સાથે કંઈક જરૂરી કામ હોવાથી મેં ઘાટકોપર જવાનો વિચાર માંડી વાળ્યો અને મુંબાઈમાં જ મહારા એક મિત્ર જે નેશનલ હિંદુ લૉન્જમાં રહે છે તેને ત્યાં જઈને ઘણા દિવસથી મળ્યો ન હોવાથી રાત રહેવાનો વિચાર કર્યો. આ બાબતની મને રજમાત્ર પણ ખબર ન હતી, પણ જ્યારે સવારના મહારા મિત્રે અમેરિકન ડીપાર્ટમેન્ટ બેવાને માટે મુંબાઈ સમાચાર મંગાવ્યું ત્યારે જ એના ઉપર નબર ફેરવતાં આ ભયંકર હકીકત મહારા બાલુવામાં આવી અને એનાથી હું એટલો બધો ગભરાઈ ગયો કે સીધા તમારી પાસે દોડી આવ્યો. જો હું અત્યારે મહારી ઓફિસમાં કે ઘાટકોપર હોત તો પોલિસે મને કબાલનો થી પકડ્યો હોત. એક માણસ મારી પાછળ પાછળ આવતો હતો અને મને શક છે કે તેણે મારો પીછો પકડ્યો અરે ભલા ભગવાન ! જુઓ તો ખરા કાણુ છે ?’

કોઈ અમારા દરવાજા પરની ઘંટડી વગાડતું હતું. બારણું ઉઘાડવામાં આવ્યું અને તરત જ ઇન્સ્પેક્ટર જમશેદજી માદન ધીમે પગલે જરા મુખડું મલકાવતા અંદર દાખલ થયા. પોલિસના બે સીપાઈઓ બહાર ઉભા હોય એમ મને લાગ્યું.

‘મી. દયાળજી મીસ્ત્રી ખરું ને ?’ જમશેદજી બોલી ઉઠ્યા.

એ સંભળતાં વેંત જ અમારા અસીલનું મોઢું હદ બહાર શીકકું પડી ગયું.

‘લક્ષ્મીનગરવાળા શેઠ રતનજી કોન્ટ્રાક્ટરનું ખૂન કરવાના

‘આરોપસર હું તમને કેદ કરું છું.’

દયાળુ મીસીએ દયાજનક ચહેરે અમારા તરફ જોયું અને તેના ઉપર બધું સો મણુ પથરનો ભાર પડ્યો હોય તેમ એ ખુરસીમાં ફસડાઇ પડ્યો.

‘જરા થોભો, મી. જમશેદજી’ જ્યંતે કહ્યું. ‘અરધા કલાક આમ કે તેમ જ્ય તેમાં કાંઈ ખાટું મોળું થઇ જવાનું નથી. એકો આ બાબતની ખરી અને વિગતવાર હકીકત અમને કહેવાની તૈયારીમાં હતા એટલામાં તમે આવી પહોંચ્યા. એ હકીકતથી બધી ગેરસમજ દૂર થશે એમ માનવામાં હું ભૂલ કરતો નથી.’

‘એમાં ગેરસમજ જેવું કાંઈજ નથી. બધી વાત દીવા જેવી ચોકખી છે.’ જમશેદજીએ કહ્યું.

‘તો પણ એ હકીકત સાંભળવામાં શી હરકત છે?’

‘બલે તમારી મરજી હોય તો એટલો વખત એવણને આપવામાં મહેને કાંઈજ હરકત નથી! અને તમારા જેવાની માગણી મહારાથી એછી જ નકારવાની હતી! પણ એટલું તો ખરું કે એવણુ પોતાની હકીકત કહે તે દરમિયાન મ્હારે અહિંયાં રહેવું બેઠકો, અને એ હકીકતનો વખત આવે એમની વિરૂદ્ધ પુરાવામાં પણ ઉપયોગ કરવામાં આવશે એ એમને મારે પહેલેથીજ જણાવી દેવું બેઠકો.’

‘એના જેવું રૂડું બીજું કંઈ નહિ.’

‘મ્હારું કહેવાનું એક જ છે કે આપે મ્હારી હકીકત ધ્યાન દઇને સાંભળવી અને ખરું શું છે તે જણવા પ્રયત્ન કરવો.’

જમશેદજીએ પોતાની બડિયાળ તરફ જોયું ને બોલ્યો: ‘હું તમને અરધા કલાક આપું છું; એટલો વખત તમારી હકીકત કહેવાને પુરતો છે.’

‘મ્હારે પહેલેથી જ જણાવવું બેઠકો,’ દયાળુ મીસીએ

પોતાની હકીકત કહેવી શરૂ કરી ‘કે હું રતનજી કોન્ટ્રેક્ટર વિષે બહુ જ થોડું બાણું છું. બહુ વર્ષો પહેલાં મહારા માતા-પિતા એમને સાધારણ રીતે ઓળખતાં એમ મહારાં માનવું છે કારણ કે નાનપણમાં કોઈ વખત એ નામ મેં બોલાતું સાંભળ્યું હતું. મધ કાલે હું મારી ઑપીસમાં બેઠો હતો તે વખતે મહારા સિપાઈએ એ નામનું કાર્ડ લાવીને જ્યારે મહારા ટેબલ ઉપર સુકથો ત્યારે મહને ઘણી નવાઈ લાગી. મહારી જીંદગીમાં મહેં એવણને કદીએ જોયા ન હતા. તરત જ એવણ આવ્યા અને જ્યારે મહેં જો કારણસર એ મહને મળવા આવ્યા હતા, તે કારણ બણ્યું ત્યારે મહારી અબ્બયળીને પાર રહ્યો નહિ. એમણે એક નોટબુકનાં કેટલાક છુટા પાનિયાં કે જેના ઉપર પેન્સીલથી કંઈક ઉતાવળમાં લખ્યું હતું, તે મહને આપ્યાં, અને બોલ્યા: ‘એ મહારાં વીલ છે. મારી ઇચ્છા છે કે તમે એને રીતસર અને કાયદાસર ઘડી આપો. એ દરમિયાન હું અદિયાં બેસું છું. કોઈની દિસાએ એ કામ આજે પતી જવું જોઈએ.’ એમ કહીને એમણે પેલાં કાગળિયાં જથ્થાતને આપ્યાં.

‘હું’ એને ઠીક કરીને કાયદેસર રીતે ગોઠવવા બેઠો અને તમે સાંભળીને અજબ થશો કે થોડી ઘણી આડીઅવળી બક્ષીસો બાદ કરતાં એમણે પોતાની સઘળી મિલકત એમના મરણ બાદ મહને મળે એવી વીલમાં ગોઠવણ કરી હતી! એ બુદ્ધા બાવાની આંખો અબ્બયળીમાં મહેં એમના તરફ જોયું ત્યારે મારી એ દશાને હસતી હોય એમ મહને લાગ્યું! વીલની વિગતો વાંચીને એક વખત તો મહને એમ થયું કે હું બાનમાં છું કે સ્વપ્નનું જોડું છું? પણ એમણે મહને ધીરેથી સમજાવ્યું કે એમણે પોતાની આખી જીંદગી કુંવારાપણામાં જ ગાળી હતી, અને એમનાં સર્ગા વહાલાં સર્વે સ્વર્ગમાં સીધાવી ગયાં હતાં, એટલે કોઈ અતલગના વારસના અભાવે એવણની પસંદગી,

પોતાની જુવાનીમાં તેઓ મહારાં માળાપને ઓળખતા હોવાથી અને વારંવાર મ્હારે માટે સારં યોજાતું હોવાથી પોતાની આખીયે મિલકત મ્હને આપી જવાપર ઉતરી હતી. અલગત, આ અણુધાર્યા સંજોગોમાં મ્હારે તો એમનો અંતઃકરણપૂર્વક ઉપકાર માનવાનો હતો. થોડા વખતમાં વીલ તૈયાર થઇ ગયું. એમણે મતું માયું, મ્હારા કારભારીએ સાક્ષી કરી. એ વીલ આ રહ્યું, એ અને પેલા નોટલુકના કાગળો તમારી પાસે રાખો. મી. જયન્ત, એમ કહીને એણે ભુરાશ પડતા રંગના કાગળો ઉપર લખાયલું વીલ જયંતને આપ્યું.

‘પછી મ્હને રતનજી કેન્ટ્રોકટરે કહ્યું કે એવણ પાસે મકાનને લગતા પુષ્કળ દસ્તાવેજો, વેચાણખતો તેમજ ખીરાખત અને ખીજાં જરૂરી ઓચરીયાંઓ પડ્યા હતાં તે જોઈ લેવાની તેમના વારસ તરીકે મારી અનિવાર્ય ફરજ હતી. એમણે એમ પણ કહ્યું કે એ બધી બાબત એક વખત બરાબર નક્કી થઇ બચ અને બધું કામ સંતોષકારક રીતે પતી બચ તો એમના જીવને નીરાંત વળે. એ કામને લઇને એમણે મ્હને પોતાની સાથે લક્ષ્મીનગર જવાનું દબાણ કર્યું. એમના બહુ આગ્રહને લઇને મ્હેં એમની સાથે જવાનો વિચાર કર્યો અને મ્હારા પિતાજીને એ બાબતનો સંદેશો મ્હારાથી ઘેર પાછા ફરતાં મોડું વહેલું થાય એ કારણને લીધે મ્હેં મોકલવા માંડ્યો. ત્યારે એમણે કહ્યું: ‘જેની દોકરા! હમણાં આ બાબતને લગતી કંઈબી વાત એ લોકને કરવાની જરૂર નથી. બધું પતી બચ. એટલે એમને વાત કરવાને હરકત નથી. એ સાંભળીને એ જરા આશા બનશે અને તે જોવાની આપણને મઝા પડશે.’ એ વાત એમણે મ્હને બખ્ખે વખત ભાર દઇને કરી અને કેટલાક જરૂરી કામને લઇને મ્હારાં આવવાનું મોડું થશે અથવા તો વખતે નહિ પણ આવી શકાય એવો સંદેશો તેમના રૂબરૂ મ્હેં

મહારા સિંધાઈ મારફતે મહારા પિતાજીને મોકલાવ્યો અને એટલું તો આપ પણ કદી શકશોજ કે એમના જેવા વયોવૃદ્ધ માણસને આવા નાજુક સંભોગોમાં હું નાપુશ પણ કેવી રીતે કરી શકું! તેઓ મહારા હિતેચ્છુ હતા અને એમની ઇચ્છાને માન આપીને મહારે એમને રાજી રાખવા બેઠાં એ પણ આપ સમજી શકશો. મહારી સાથે આ પ્રમાણે વાત કરી તેઓ મહેને રાત્રે નવ વાગ્યે લક્ષ્મીનગરમાં રતનલાલ નામને એમને બંગલો મળવાનું કહી ગયા અને રાતનું વાળુ પણ એમને ત્યાંજ કરવાનો આગ્રહ કર્યો. એમને કેટલુંક જરૂરી કામ ન હોત તો તેઓ મહેને પોતાની સાથે લઈને તરત જ લક્ષ્મીનગર ઉપડ્યા સિવાય રહેત નહિ. સાત સવાસાત થયા હતા અને મહેને પણ સહેજસાજ આશાએશની જરૂર હતી એટલે ઑફિસમાંથી નીકળી હું દરિયા કિનારે ચર્ચગેટથી ચર્નિરૌડ સુધી ધીરેધીરે ચાલતો ગયો અને લગભગ કલાકેક આમતેમ લટાર મારવામાં વીતાવી ચર્નિરૌડથી આઠ વીસની અધરી લોકલમાં બેઠો. નવમાં દસ કમ્પે ખાર સ્ટેશને ઉતરી રતનજી શેઠે આપેલી વિગતો પરથી અને થોડી થણી પૂછપરછ કરી એમનો બંગલો શોધી કાઢ્યો અને ત્યાં જઈને બારણું ખખડાવ્યું.

‘તે કાણે ઉઘાડ્યું?’ જયંતે પૂછ્યું.

‘એક આધીડ વયની બાઈએ, અને મહેને મહારું નામ પૂછ્યું જે મહેં એને કહ્યું.’

‘પછી તમને રતનજી શેઠે આવીને આવકાર આપ્યો?’

‘હાજી?’

મી. મી.મી.એ પોતાના કપાળ ઉપરનો પરસેવો રૂમાલથી લૂછતાં એ રસિક દાસ્તાન આગળ ચલાવ્યું :

‘અમે વાળુ કર્યા પછી તેઓ મહેને પોતાના ખાસ બેસવા-

ના જુદા ઔરડામાં લઇ ગયા, તેમાં એક બાજુએ એક મોટી તીબેરી હતી. તે તેમણે ઉઘાડી અને તેમાંથી દસ્તાવેજોનો એક મોટો થોકડો બહાર કઢાડ્યો. અમે બંને બેઠું થઇને તે વાંચ્યા, વિચાર્યા અને બાજુએ ચૂક્યા. એ થોકડો પુરો કરતાં સહેજે અગિયાર સાડાઅગિયાર થયા હશે. એમણે મ્હને તે વખતે કહ્યું હતું કે આટલું મોડું થવાથી માણસ માણસની ઊંઘમાં ખલેલ કરવાની જરૂર નથી, એમ કહી તેમણે મ્હને પાછળને બારણેથી બહાર જવાને કહ્યું. એ બારણું આખો વખત ઉઘાડું હતું. જ્યારે આગળના બારણાં રસોઇયણે બંધ કર્યાં હતાં અને તે પોતાના ખંડમાં જઇને ઊંઘી ગઇ હતી. જતી વખતે મ્હેં મારી લાકડી શોધવા માંડી પણ તે કંઇ જડી નહિ. ‘હરકત નહિ દીકરા! એ કંઇ આડી અવળી ચૂકાઇ ગઇ હશે. હું એ શોધીને તારે માટે કેકાણુસર રાખી ચૂકીશ.’ એમ એમણે મ્હને કહ્યું, એટલે હું તરતજ બહાર નીકળ્યો. એ વખતે તેઓ પેલા બધા દસ્તાવેજો તેમજ ઓચરિયાઓ ઠીકઠાક કરવામાં રોકાયેલા હતા. અને તીબેરી એ ચૂકવાને માટે ખુદ્દી રાખેલી હતી. મ્હને માંડમાંડ છેલ્લી લોકલ મળી અને થાટકોપર જવાનું બની શકે એમ ન હોવાથી નેશનલ હિન્દુ લોન્જમાં મ્હારા મિત્રના મહેમાન થવાનું મ્હેં ઉચિત ધાર્યું. પરાઓમાં રહેતા હોવાથી અવાર નવાર આવા પ્રસંગો આવવાને લીધે મ્હેં એને આગળથી કહી રાખેલું હોવાથી અને ત્રણ ચાર વખત આવી રીતે એને અરંધી રાતે ઉઠાડી ત્રાસ આપેલા હોવાથી એને પણ મ્હારા આ રીતે જવાથી નવાઇ લાગે એવી ન હતી. રાત્રે મોડા સૂવા છતાં બરાબર છ વાગ્યે ઉઠી દરરોજ દોઢ માઇલનું ચક્કર લઇ આવવાની મ્હારી નિયમીત ટેવને લીધે સવારમાં છ વાગે મ્હારી આંખ ઉઘડી ગઇ. મ્હારો મિત્ર ૩ બજરમાં સારી રીતે સંડોવાયેલા હોવાથી અમેરિકન શીચર્સ

એવાને સદાએ અધીરો રહેતો. ઐટલે એણે છાપાવાળા પોરિયા-
ને વારેઘડીથે છુટે હાથે ખુશખશીસ આપીને રાજી રાખેલો
હોવાથી તે એને જરાજર છ સવા છએ છાપું પહોંચાડતો
હતો. નસીબભેગે મુંબાઈ સમાચારના એક રીપોર્ટર ત્યાંની
પોલિસ ચોકી પાસે રહેતા હોવાથી તેમણે પોતાને મળેલા
તાજ સમાચારનો પહેલી તકે સદ્વપયોગ કરેલો હોય તે મહારા
વાંચવામાં આવતા મહારા મોતિયાં મરી ગયાં અને લોહી ઈંદુ
પડી ગયું! એ ભયંકર બનાવ શી રીતે બન્યો હશે તેની મ્હને
કલ્પના પણ નથી આવતી!’

‘બીજું કંઈ પૂછવાનું છે? મી. જયંત! જમશેદજી
માદને પૂછ્યું. આ લાંબા દાસ્તાન દરમિયાન એવણનાં બર્વા બે
ત્રણ વખત ઉંચાં ચડી ગયાં હતાં.

‘હું ઘાટકોપર જઈ આવું ત્યાં સુધી તો કાંઈ જ નહિ.’

‘ઘાટકોપર કે લક્ષ્મીનગર?’ જમશેદજીએ પૂછ્યું.

‘ઘાટકોપર, બાવા! ઘાટકોપર,’ જયંતે હસતાં હસતાં
કહ્યું. જમશેદજીને જયંતના આ જવાબથી ભારે અભયબી
લાગતી હોય એમ મ્હને જણાયું.

‘મી. જયંત! મ્હારે જરા તમારી સાથે એકાદ બે વાત
કરવાની છે.’ જમશેદજીએ જયંતને ઐટલું કહી અમારા અસીલ
તરફ ફરી તેને કહ્યું: ‘મી. મીસ્ટ્રી, મહારા બે કોન્સ્ટેબલો
આપની બહાર રાહ જુવે છે અને ગાડી પણ ઉભી રહી છે
માટે પધારો.’

તે બીયારો નિસાસો નાખતો ઊઠ્યો. અને અમારા તરફ
એતો એતો બહાર નીકળ્યો. પોલિસ અમલદારો તેને ગાડીમાં
બેસાડી લઈ ગયા.

જયંત પેલા વીલના ખરડાનાં કાગળિયાં બહુજ ખ્યાન
કરને એતો હતો.

‘આ દસ્તાવેજની બાબતમાં કેટલાક બહુ ઉપયોગી મુદ્દાઓ છે એમ તમને નથી લાગતું મી. માદન ?’ તેણે એ જમશેદજીને બતાવતાં પૂછ્યું.

જમશેદજીએ એના તરફ કંઈ ન સમજાવતું હોય એવી રીતે બોલ્યું.

‘એની શરૂઆતની કેટલીક લાઇનો વાંચી શકાય છે તેમજ બીજા પાનિયાની વચ્ચેની અને છેક છેલ્લેની થોડી જણી લીટીઓ પણ વંચાય છે. એ અક્ષરો છાપેલા જેવા ચોકબા છે પણ વચ્ચેના અક્ષર ઘણા ખરાબ છે. ત્રણ જગ્યાએ તો મ્હારાથી મુદ્દો વાંચી શકાય એવું નથી’ જમશેદજીએ જવાબ આપ્યો.

‘એ ઉપરથી આપ શું ધારી શકો છો ?’ જયંતે પૂછ્યું.

‘તમોને શું લાગે છે ? બાવા !’

‘મ્હારું એમ માનવું છે કે એ ખરડો ગાડીમાં લખાયેલા છે. સારા અક્ષર સ્ટેશન આવતાં લખાયેલા હોય એમ લાગે છે. ખરાબ અક્ષરો ગાડી ગતિમાં આવતાં અને હાલતાં લખાયેલા છે અને તદ્દન ખરાબ અક્ષર ગાડીએ પાટો બદલતી વખતે કે વળાંક લેતી વખતે લખાયેલા છે. દસ્તાવેજને નિષ્ણાત એને ભેતાં વેંતજ કહી શકે કે એ એકાદી લોકલ ગાડીમાં લખાયેલા છે. ખાસ કરીને એ એવા સ્ટેશનો વચ્ચે લખાયા છે કે જ્યાં સ્ટેશનો પાસે છે અને સાંધા તેમજ વળાંક વધારે પ્રમાણમાં છે. એમ ના હોત તો આ અક્ષરો એ સ્થિતિમાં લખાયેલા ન હોત. મ્હારા માનવા પ્રમાણે એ લખાણ ખાર અને માહીમ વચ્ચે લખાયેલું હોવું જોઈએ.’

જમશેદજી એ સંભળી હસવા લાગ્યો.

‘તમારી કલ્પના સાથે મ્હારી તો અઠ્ઠલેય ચાલી શકતી નથી, મી જયંત’ એણે જવાબ આપ્યો, ‘પણ એ વાતને આ કેસ સાથે શું લાગે વળગે છે ?’

‘એ એમ પુરવાર કરે છે કે ગઇ કાલે મરનાર રતનજી ફાન્ટ્રોકટરે લોકલ ટ્રેનમાં જ પોતાના વીલનો મુસદ્દો ઘડ્યો હતો એમ મી. મીસ્ત્રી કહે છે તે વાતને એ સંપૂર્ણ ટેકા આપે છે. મરનાર જેવો જમાનાનો ખાધેલો માણસ પોતાના વીલ જેવો અગત્યનો દસ્તાવેજ આવી રીતે ઉતાવળમાં અને લોકલ ટ્રેનમાં ઘડવાનો વિચાર કરે એ શું તમને નવાઇ જેવું નથી લાગતું? એ એમ પુરવાર નથી કરતું કે એની વ્યવહારીક દૃષ્ટિએ એને મન કાઢીની થે કિંમત ન હતી? એક માણસ પોતાનું વીલ એવી રીતે તૈયાર કરે ત્યારે મ્હારા અનુમાન મુજબ એના મનને એનો અમલ થવાનો વખત આવશે જ નહિ એ બાબતની ખાતરી હોવી જોઇએ.’

‘ત્યારે એમજ કહેાને કે એણે પોતાને હાથેજ સોનાપુરની રીકીટ કઢાવી લીધી?’

‘એમ! તમે એમ માનો છો?’

‘તમે નથી માનતા?’

‘હા એ ન બનવા જેવું નથી. પણ એ બધી વિગતો હજી સ્પષ્ટ દેખાતી નથી.’

‘કેમ બાવા! આય આટલું દીવા જેવું ચોકખું છે તોળી તમને હજી તે શી વિગતો જોઇએ છીએ? આથે જુવાન માણસ અચાનક એમ જાણેય કે અમુક બુઢ્ઢો મરી બય તો એની આખીથે ઇસ્કામત એને મળે એમ છે, પછી એ શું કરે છે? કાંઈળી હિસાબે આડું અવળું બુઢ્ઢાળને સમજવી એની સાથે એ ઘેર બય છે. કાંઈળી કામ કઢાડી ઘરનાં ખીખં માણસો સુધે બય ત્યાં સુધી પેલાને વાતમાં રોકી રાખે છે, અને એકાંતનો લાભ લઇ બુઢ્ઢાળની ડોકી મરડી નાંખે છે. અને ચાકડાના ઢગલામાં ઉચકીને ફેંકી દઇ એવણને ડુકી મારે છે. અને ઠંડે કલેજે ગાડીમાં બેસી પસાર થઇ બય છે. એ એર-

ડામીના લોહીના ડાઘ અને આય ભાષ સાહેબની લાકડી ઉપરના લોહીના ડાઘ બે કે બહુ આછા છે તો પણ જરાબર દીસી આવે એવા છે. બનવાભેગ છે કે એવણે એમ માન્યું હશે કે પોતાના આખા કામ દરમિયાન લોહીનું એક ટીપું પડ્યું નહિ હોય, પણ ખુદાની ગેળી લાકડીને કાણુ પહોંચી વળે, એમ છે ! કાષ્ટળી હિસાબે એ આછા પાતળા ડાઘ રહી ગયા છે અને એવણે ગુન્હેગાર પુરવાર કરવાને એ સઘળું યે પુરતું છે. આથી વધારે સીધો અને સાદો બીજો કેસ ભાગ્યે જ હશે ! પછી તે વળી બીજી કંઈ વિગતો તમારે ભેષએ છીએ ?

‘જુઓને મી જમશેદજી, એમાં ઘણી કડીઓ ખૂટતી લાગે છે.’ જયતે કહ્યું. ‘તમે જરાક તમારી કલ્પનાના ઘોડા એમ દોડાવી ન મૂકો, જરા તમારી બતને એ જુવાન માણસની સ્થિતિમાં મૂકી જુઓ. તમે શું કરશો ? જે દિવસે તમારા લાભમાં એણે વીલ કર્યું તે દિવસે જ એ અભણ્યા ગૃહસ્થનું ખૂન કરવાનું પસંદ કરશે ખરા ! એ એ બનાવો આટલા જલ્દી બને તો કોઈ પણ માણસને સંશય આવે એવો વિચાર એના જેવા એક જુવાન સોલ્ડીસીટરને નહિ આવ્યો હોય ? વળી જ્યારે ઘરના બીજા નોકરો બહુ છે કે તે મોટે સુધી ઘરમાં જ છે ત્યારે એવી રીતનું પગલું લેવું એ પસંદ કરે ખરો ? એ ઉપરાંત મહદું છૂપાવવાને જે માણસ આટલી કાળજી રાખે તે પોતાની લાકડી એવી રીતે બેદરકારીથી રહેવા દે એ વાત તમારા મગજમાં શી રીતે ઉતરે છે ? તમને એમ નથી લાગતું કે તમારી દીવા જેવી ચોકબી વાતમાં આટલાં આટલાં અંધકારનાં કાળાં ધાબાં છે ?’

‘લાકડીની બાબતમાં તો એમ માની શકાય કે એને એ બાબતનું ધ્યાન પણ નહિ રહ્યું હોય. ઘણી વખત એક માણસ જે કામ તે ઠીકે કહેજે કરે તે આવી સ્થિતિમાં મગજના ઉશ્કે-

રાટને લીધે કરી શકતો નથી. મુડદાની વ્યવસ્થા કર્યા પછી માડી પકડવાને એ અધીરો થયો હશે, અને લાકડીની વાત વિસરી ગયો હશે એ સિવાય બીજો કંઈ સાબુત મુદ્દો હોય તો બતાવો.’

‘અરે બાવા! એક નહિ પણ એકવીસ છે.’ જયંતે કહ્યું. ‘દાખલા તરિકે એમ પણ બનવાબેગ છે કે પેલો મરનાર આ ગૃહસ્થને પોતાના કિમતી દસ્તાવેજો બતાવતો હોય તે વખતે, એક ત્રાહીત માણસ રસ્તે જતાં તે બેઠ બેઠ છે, અને સોલી-સીટરના ગયા પછી એકદમ ઘરમાં દાખલ થઈ, ત્યાં પડેલી લાકડી ઉપાડી લઈ ડ્રાન્ડ્રૉક્ટરને મારી નાખે છે, અને એના શરીરને લાકડાના દગલામાં પુંકી મારી ચાલ્યો જાય છે.’

‘પણ એ એના શરીરને બાળી શું કામ નાખે?’

‘મીં મીંસ્ટ્રી શું કામ બાળી દે?’

‘કંઈ પણ પુરાવો ન જડે તે માટે.’

‘એજ રીતે પેલો માણસ પણ ખૂન થયું છે એ વાત પર ઠાકપીછેડો કરવા. બીજું શું?’

‘તો પછી એ કાંઈ પણ લઈ કેમ નથી ગયો?’

‘કારણ કે એ કાગળો એવા હતા કે એ એનાથી બબરમાં વેચીજ ન શકાય એટલે એણે રહેવા દીધા.’

જમશેદજીએ પોતાનું ડોકું ધુણાવ્યું અને તેના દેખાવ પરથી મ્હને એમ જણાયું કે જયંતની આ કલ્પનાઓથી અને જવાબોથી તેને મુઠ્ઠલે સંતોષ થયો ન હતો.

‘હરકત નહિ બાવા! તમે તમારા આ ત્રાહીત માણસની પુંક પકડો, અને એને પકડી શકો ત્યાં સુધી અમે તો આથે મીં મીંસ્ટ્રીની સાથેજ અમારું કામ આગળ ચલાવશું. ખરા ખોટાનું પારખું વખત આવે થઈ રહેશે. મીં જયંત! આથે બાબત બ્યાનમાં રાખવા જેવી છે કે જ્યાં સુધી અમોને ખબર છે ત્યાં સુધી કાગ-

ળીયાંએને બિલકૂલ અડકવામાં આવેલાં નથી અને ગુન્હેગાર સિવાય બીજા કોઈને પણ એમ વર્તવાને કારણ નથી. ગુન્હેગાર વીલ પ્રમાણે તો મરનારનો વારસ હોવાથી એ બધુંએ એના જ હાથમાં આવવાતું હોવાથી એને ઓચરિયા ફેંદવાની તરફી બી શા માટે લેવી જોઈએ ?’

‘અલબત્ત, પુરાવો તમારા અનુમાનને સારી રીતે ટેકા આપે છે, એની ના પાડી શકાય નહિ, પરંતુ હું તો એટલું જ બતાવવા માગું છું કે એ સિવાય બીજાં અનુમાનો પણ કરી શકાય એમ છે. હરકત નહિ, તમે કહો છો તેમ વખત આવે સૌ થઈ રહેશે. સાહેબજી, વળી પાછા સાંજ પહેલાં તો મળવાનાજ છીએ. લક્ષ્મીનગર આવ્યા સિવાય અમારો કંઈ છૂટકો થવાનો છે !’

‘સાહેબજી બાવા.’

જમશેદજીના ગયા પછી જ્યંત ઉઠ્યો, અને પોતાના આ નવા કામકાજને લગતી તૈયારીઓ કરવા લાગ્યો.

‘નટવર ! આપણે સૌથી પહેલા ઘાટકોપર જઈને તપાસ કરવી જોઈએ.’

‘લક્ષ્મીનગર કેમ નહિ ?’ મહેં પૂછ્યું.

‘કારણ કે મ્હારં એવું માનવું છે કે પહેલાં બની ગયેલા કોઈ વિચિત્ર સંજોગોને લીધે આ બીજો બનાવ બનવા પામ્યો છે અને એમાં ગુન્હાનો પ્રકાર ગંભીર હોવાથી પોલીસનું ધ્યાન બીજે દોડી શકતું નથી. બીજા બનાવને લગતી વિગતો બહુતા પહેલાં પહેલાં બનાવને લગતી સંપૂર્ણ વિગતો બહુ ઉપયોગી છે. એ બધાથી જ વિચિત્ર સંજોગોમાં કરવામાં આવેલું આ વીલ અને એકાએક આપવામાં આવેલા આ વારસાની વાત ઉપર કાંઈક પ્રકાશ પડશે. કંઈ નહિ તો આપણને થાણું બહુવાનું તો જરૂર મળશે. તારે આવવાની જરૂર નથી. સાંજ સુધીમાં તો હું આવી જઈશ, પછી શું કરવું તે આપણે નક્કી કરીશું.’

એ પાછો ફર્યો ત્યારે સ્નાંન પડી ગઇ હતી. જે ઉંચી આશા-
ઓથી એ ગયો હતો તે પૂરી પડી ન હતી, એમ એનો ચહેરો
કહી આપતો હતો. અર્ધા પોણા કલાક આશાયેશ લીધા પછી
એણે મને કહ્યું:

‘નટવર! કંઈજ સમજ પડતી નથી! પેલા જમશેદજીને
ગહાદુરીથી કહ્યું તો ખરું પણ ઘડીભર એમ માનવાને જીવ
લલચાય છે કે એવું અનુમાન ખરું છે. મ્હારી બધી માન્યતાઓ
એક બાજુએ બચ છે જ્યારે આ બનાવો તેનાથી તદ્દન વિરુદ્ધ
વાત પુરવાર કરે છે. જ્યુરીને સમજાવવા જેવી અને મ્હારી
માન્યતાઓ પ્રમાણે તેના મન ઉપર ગુન્હેગાર નિર્દોષ છે એ વાત
કસાવવા જેટલી જરાએ દિમિત મ્હને આવી નથી.’

‘તું ઘાટકોપર જઇ આવ્યો?’

‘હા જી. ત્યાં ગયો કે તરત જ મ્હને ખબર પડી કે મર-
નાર રતનજી ઘણા પાછા માણસ હતો. મીસ્ત્રીનો બાપ પોતાના
દીકરાની તપાસ કરવા મુંબાઇ ગયો હતો, એની મા ઘેર હતી.
એ બિચારી પોતાના દીકરાના દુઃખની વાત સાંભળી સમસમી
ઉઠી હતી. એણે એવો ગુન્હો કર્યો હોય એવું એના માનવામાં
જરા પણ આવડતું ન હતું, મરનાર રતનજીના આવા અણુધાર્યા
અંતને લઇને તેને જરાકે અરે થઇ હોય એમ લાગતું ન હતું.
‘લલટી એ તો એને માટે ઘણું યે અજણતા ધસાતું બોલી.
એને એવી રીતે બોલતાં એના દીકરાએ સાંભળી હોય તો
જરૂર એને એની પ્રત્યે હૃદયપારનો તિરસ્કાર આવ્યા સિવાય ન
રહે. ‘એ માણસના રૂપમાં જીવતો બગતો શયતાન હતો, અને
નાનપણથી જ એની હરામખોરીનો પારજ ન હતો.’ એવું
એણે મ્હને કહ્યું.

‘તમે એને નાનપણથી ઓળખતા હતા?’ મ્હં એને
પૂછ્યું.

‘હું એને જરાબર ઓળખતી હતી, વાત એમ બની કે મ્હારો વિવાહ પહેલાં એની સાથે થયો હતો. એવામાં એને માટે મ્હારા પિતાજીએ કેટલીક વિચિત્ર ફરિયાદો સાંભળવાથી એ વિવાહ તોડી નાખીને બીજે ઠેકાણે સગાઈ કરી હતી.’ આખમાં આંસુ સાથે તેણે મ્હને એ વાત કરી.

‘પણ હવે તો તે બધુંયે વિસરી જઈ ને એણે એની બધીયે મિલકત તમારા દીકરાને આપી છે.’ મ્હેં ધીરે રહીને કહ્યું.

‘મ્હારે કે મ્હારા દીકરાને એની મિલકતમાંથી એક પાંચ પણ ન ખપે. જેણે મ્હારા દીકરાને આવી રીતે હેરાન કર્યો હશે તેને પરમેશ્વર પૂછશે, મ્હારો ગરીબ ગાય જેવો દીકરો એ મુલા ગોધાતું ખૂન કરે તે કદીયે માની શકાય એવી વાત નથી.’

‘ત્યાર પછી એ હકીકત ઉપર મ્હેં ઘણાંયે વિચાર કર્યો પણ કંઈ પણ બંધબેસતું અનુમાન નીકળી શક્યું નહિ, એટલે ત્યાંથી બારોબાર હું લક્ષ્મીનગર ગયો.

‘ત્યાં જઈને રતનલોખવાળો બગચો શોધી કઢાડ્યો. એ બેઠા ઘાટનો એ માળનો બંગલો છે અને એની આગળની બાજુએ નવો તૈયાર કરેલો સુંદર બગીચો આવેલો છે. તેની જમણી બાજુએ રસ્તાથી થોડેક દૂર લાકડાંના ઢગલા મારી મૂકેલા છે. આગ ત્યાંજ લાગી હતી. મ્હારી નોટબૂકમાં એનો મ્હેં જેવો તેવો નકશો દોરેલો છે તે ઉપરથી તને સમજ પડશે. આ ડાબી બાજુએ બારી છે, તે રતનજીના ખંડમાં પડે છે. રસ્તાપરથી એમાં બેઠ શકાય છે. મ્હને જરા સંતોષ થાય એવું એ એકજ પ્રમાણ મળ્યું છે. હું ગયો ત્યારે જમશેદજીની સ્વારી ત્યાં ન હતી. એટલે એના ‘હેડ કોન્સ્ટેબલે’ મ્હને આવકાર આપ્યો. તે લોકોએ મહાભારત શોધ કરી હતી. એમણે બળી ગયેલાં બટન શોધી કઢાડેલાં હતાં. એ બધું મ્હેં ધ્યાન દબાવે એવું પછી બગીચો પણ તપાસ્યો, કોઈ ભારે ચીજ ધસ-

ડીને લઇ ગયા હોય એ સિવાય બીજી કોઇ પણ ચીજનું નિશાન મ્હને મ્હારી આખીથે તપાસ દરમિયાન જણાયું નહિ. પછી મ્હેં પેલા ઘોડીના ડાઘ તપાસ્યા, તે તદ્દન નહિ જેવા હતા. છતાં તાબજ હતા. લાકડી ઉપર ઘોડીનાં ત્રણ આછાં નિશાન હતાં. લાકડી આપણા અસીલની હતી એ બાબતમાં તો શંકા કરવા જેવું હતું જ નહિ. એ પણ તે વાત કબૂલ કરે છે. એ માણસનાં પગનાં નિશાન સાદડી ઉપર જણાતાં હતાં. પણ ત્રીજા માણસની કંઈ પણ નિશાની ન હતી.

‘પછી મ્હેં તીબેરીમાંથી પોલિસે બહાર કાઢીને રાખેલી બધી ચીજો તપાસી. એ બધી ટેબલ પર પડી હતી. ફેટલાક કાગળો પાકીટોમાં સીલ કરીને રાખેલા હતા. એમાં એકેક પાકીટો પોલિસે ઉઘાડ્યા હતા પણ તેમાં કંઈ કિંમતી કાગળો જણાતા ન હતા. મરનારની ઘેંકની ચોપડી ભેતાં એની પાસે આજો પૈસો હોય એમ જણાતું ન હતું. પણ મ્હને એમ લાગ્યું ખરું કે બધાં કાગળિયાં ત્યાં ન હતાં, ફેટલાક કિંમતી કાગળિયાં ને દસ્તાવેજો જેના વિષે બીજા કાગળોમાં નોંધ હતી તે જડતાં ન હતાં. આ હકીકત બે આપણે પુરવાર કરી શકીએ તો એ જમશેદજીના અનુમાનો વિરુદ્ધ બળ છે, કારણ કે પોતે થોડા વખતમાં જ વારસ તરિકે જે ચીજ મેળવનાર છે તે ચીજ શા માટે ચોરી કરીને લઇ બચ ?

‘છેવટે મ્હેં એની રસોઇયણને મળીને એ જે બહુતી હોય તે પૂછવા વિચાર કર્યો: એનું નામ દીવાળી હતું, અને એ જમાનાની ખાધેલી તથા પહેાંચેલી માયા લાગતી હતી. મ્હારું માનવું છે કે એ કાંઈક વધારે બણે છે અને ધારે તો પ્રકાશ પાડી શકે એમ છે પણ એ બડી ખંધી લાગે છે. એણે કહ્યું કે સાડા નવના સુમારે કાંઈક અબણ્યા ગૃહસ્થને-જેની એના શેઠ વાટ ભેતા હતા, તેને-ઘરમાં લીધા હતા અને મોરે

સુધી એના શેઠ એ અબણ્યા ગૃહસ્થ સાથે વાત કરતા હતા. એનેા ઊંઘવાનો વખત થવાથી એ સાડા દશેક વાગે સ્વપ્ન ગમી હતી. રાતના આગ આગની જ્વમે સંભળી તે બગી ઉઠી હતી. પછી એને ખબર પડી કે એના શેઠને કાંઈએ મારી નાખ્યા હતા. ‘એને કાંઈ સાથે અદાવત હતી?’ એમ મ્હેં પ્રશ્નતાં એણે કહ્યું કે : ‘અદાવત તો સહુને ય હોય છે પણ મારા શેઠ એવા સીધા માણસ હતા કે પોતે બધા ને પોતાનું કામ બહુ કાંઈની સાથે આંખી લપ્પન છપ્પને નહિ.’ પછી મેં પેલાં બળી ગયેલાં બટન બતાવ્યાં ત્યારે એણે કહ્યું કે એના શેઠ પહેરેલા પહેરણનાં જ તે બટન હતાં. લાકડાં ઘણા દિવસથી તપેલાં હોવાથી બડબડાટ લાગી ગયાં હતાં અને એ ત્યાં ગમી ત્યારે તો બડકે બડકા નીકળતા હતા. એને એવું લાગ્યું ખરું કે અંદર કંઈક મડદા જેવું બળતું હોય. એવી જ કાંઈ ગંધ આવતી હતી એમ એને ને બીજા માણસોને પણ લાગેલું. કાગળિયાંની કે મરનારની ખાનગી વાતોની એને કંઈ ખબર ન હતી.

‘એટલે નટવર, આપણે તો લીલે તોરણે પાછા ફરીએ છીએ. મ્હારી ખાત્રી છે કે આખોએ કેસ ખોટો છે. મી. મીસ્ત્રી તદ્દન નિર્દોષ છે છતાં બધાં યે પુરાવા એની વિરુદ્ધ બધા છે! પેલી દરામખોર રસોઇયણ જરૂર જે બણે છે તે બધું યે સાચું કહેતી નથી પણ દરકત નહિ, બધું યે ધીમે ધીમે આપણે શોધી કાઢીશું.’

‘પણ પેલા તો અપાટાખંધ કામ લે છે અને આપણે ઉતાવળ નહિ કરીએ તો મી. મીસ્ત્રીની બિચારાની ગરદન મરાઈ જશે. એની સામે મજબૂત પુરાવા છે અને જ્યુરીના મન પર એ ઠસાવી એને ગુન્હેગાર ઠરાવવા માટે એથી વધુ વિગતો કે પુરાવાની જરૂર નથી.’

‘પણ નટવર! પેલા ગુમ થતા કાગળોની વાત ખ્યાનમાં

રાખી આપણે અનુમાનો બાધીએ તો? એની ખંકની ચોપડી બેતાં મ્હને એમ લાગ્યું કે એણે દ્રારકાંદાસ નામના ગૃહસ્થને મથે વર્ષે ઘણી મોટી રકમના ચેક આપ્યા હતા, અને એને લીધે જ એની સ્થિતિ નબળી પડી ગઈ હતી. એ દ્રારકાંદાસ કાણુ છે? અને એની સાથે મરનારનો શો ધંધો ચાલતો હતો? તેમજ એ એનો કેવી રીતે લેણુદાર થયો હતો? તે બે ખબર પડે તો ઘણી ગુંચ ઉકલે. આ કામમાં એનો હાથ હોય એ સંભવિત છે ખરું. દ્રારકાંદાસ વખતે કોઈ દલાલ હોય, પણ એવું કંઈ ખાત્રીપૂર્વક કહી ના શકાય. મ્હારો વિચાર બેંકમાં બંધને એ ચેકોને લગતી તપાસ કરવાનો છે અને ચેકોના નાણાં કેવી રીતે પગાર કરવામાં આવ્યાં હતાં, તે બહુવાનો છે. અલબત્ત, આ રીતે કામ લેતાં ઘણા વખત વહી જશે અને તે દરમિયાન વખતે પેલો જમશેદજી ઉતાવળો થઈને કોર્ટમાં ન દોડી બચ તે પણ બેવાનું છે.’

તે રાત્રિએ જયંતને ઊંઘ આવી હશે કે કેમ તેની પણ મ્હને શંકા છે; કારણ કે સવારમાં ચ્હા પીતી વખતે એના મ્હોઢા ઉપર ફીક્કાશ હતી. અને આંખો ભારે થઈ હતી. ટેબલ ઉપર એક ચિટ્ટી પડેલી હતી તે એણે મ્હને આપી. અને પૂછ્યું: ‘આ ઉપરથી તું શું ધારે છે? નટવર!’

એ લક્ષ્મીનગરથી જમશેદજીએ લખી હતી અને નીચે પ્રમાણે હતી:

‘ધન્તી અગતની ફેટલીક નવી વિગતો મલી છેજી અને તેથી મીં મીસ્ત્રી સામેનો કેસ આસાનીથી પુરવાર કરી શકશે. આશા રાખુજી જે તમે હવે ખાલી તકલીફ નહિ ઉઠાવશો—જમશેદજી.’

‘વાત મંબીર બનતી બચ છે.’ મ્હેં કહ્યું.

‘હારે! જમશેદજીને તો એવી ટેવજ પડી છે.’ જયંતે હસતાં હસતાં કહ્યું, ‘એમ તે કંઈ હાથ લીધેલું કામ ચૂકી

‘દેવાય છે ! તેના અગત્યના પુરાવા એધારી તરવાર જેવા કેમ ના હોઈ શકે ? ચાલ જલદી નારતો કરી લે. નટવર, આપણે જઈને જોઈએ તો ખરા કે એ નામદારે કેવડો મોટો મોર માર્યો છે.’

‘હું જલદી જલદી ચડા પાણી પતાવી લીધાં. અને અમે બંને જણુ બનતી ઉતાવળે લક્ષ્મીનગર પહોંચી ગયા. અમને જોતાજ જમશેદજીએ કહ્યું : ‘કેમ મીં જયંત ! તમારું કામ કેટલે સુધી આવ્યું ? તમારો પેલો આદમી જરૂરો કે નહિ ?’

‘હજી તો હું કંઈ નિર્ણય ઉપર નથી આવ્યો.’ મ્હારા મિત્રે જવાબ આપ્યો.

‘અમે અમારો નિર્ણય ગઈ કાલેજ કર્યો છે અને અમારાં બધાં અનુમાન ખરા પડ્યાં છે. તમે જોશો એટલે તમારી પણ ખાત્રી થયા સિવાય નહિ રહે.’

‘બહુ સારી વાત છે.’ જયંતે હસતાં હસતાં કહ્યું.

જમશેદજીના હરખનો પણ પાર ન હતો તેથી પણ મોટેથી હસ્યા.

‘દરેક વખતે કાંઈ બધાં અનુમાન સાચાંજ પડ્યા કરે એવું કંઈ ઓછુંજ બન્યા કરે છે ! કેમ ઓલ્યા નહિ ? ડોક્ટર સાહેબ ! જરા આ બાજુ આવો, અને હું બતાવું તે જુઓ, એટલે મીસ્ત્રીએ આ ગુન્હો કર્યો છે તે વાતની આપને ખાત્રી થઈ જશે.’

પોતાનું કામ પતાવ્યા પછી તે અમને એક હોલમાં દોરી ગયો.

‘મીં મીસ્ત્રી પોતાની ટોપી લેવા અહિંયાં આવ્યા હોવાજ જોઈએ. એવણુ હેટ પહેરે છે, અને તે તથા લાકડી તેમણે અદિયાંજ કેથે રાખેલાં, એટલે તે લેવાને એ આવે એ સમજી શકાય એવી વાત છે. હવે આવ જુઓ’—એમ કહીને એમણે દીવાસળી સળગાવી, અને લીંતપર એક જગ્યાએ

લોહીને આછો ડાઘ પડેલો બતાવ્યો. એ સાધારણ ડાઘ જેવો ન હતો પણ લોહીમાં બોળાયલા અંગુઠાનું જરાબર નિશાન હતું. આખા ખંડમાં પુરતો પ્રકાશ આવતો ન હતો, એટલે હીવાની મદદ સિવાય એ ડાઘ દેખાઈ આવવો મુશ્કેલ હતો.

‘તમારા સુક્ષ્મદર્શક કાચથી મીં જ્યંત! એને જરા તપાસી જુઓ તો.’

‘હું એજ કરું છું.’

‘એ અંગુઠાની ઢાપ કદીયે એક સરખી હોતી નથી એ તો તમે જાણો છો જ!’

‘એવું કંઈક સાબળ્યું છે તો ખરું જ.’

‘ભલે! ભાવા! ભલે! ત્યારે જરા આ એ ચીજ જરાબર જોશો? આએ મીં મીસ્ટ્રીના અંગુઠાનું મીણુ ઉપર લેવામાં આવેલું નિશાન છે તે અને આથે ડાઘ બન્ને મળે છે ખરા?’

એણે એ મીણુનું નિશાન ડાઘ પાસે રાખ્યું કે તરતજ અમારી ખાત્રી થઈ ગઈ કે એ બન્ને નિશાન એકજ અંગુઠાનાં હતાં. અને તે પારખવાને સુક્ષ્મદર્શક કાચની મદદ લેવાની જરાયે જરૂર ન હતી. મહારી ખાત્રી થઈ ગઈ કે અમારા કમનસીબ અસીલનું હવે તો આવીજ બન્યું હતું.

‘હવે તો કંઈ બાકી નથી રહેતું ને? આ મુદ્દો પૂરતો છે.’ જમશેદજીએ કહ્યું.

‘હાજી, એ પુરાવો પૂરતો છે.’ મ્હેં પણ ઉમેર્યું.

‘અને એ પુરાવો છેવટનો છે.’ જ્યંતે જણાવ્યું.

એના અવાજમાં મ્હને કંઈક વિચિત્રતા લાગી, એટલે મ્હેં એના તરફ જોયું. એનો ચહેરો ચંચળ થઈ ગયો હતો અને ચમકી ઉઠ્યો હતો.

‘અરે ભલા ભગવાન! આમ કેણે ધાયું’ હતું! ખરેખર! બાહ્ય દેખાવો પણ માણસને એટલા બધા લુલાવામાં નાખી દે

છે કે માણસે પોતાના નિર્ણયો ઉપર વધારે પડતું વજન રાખતું બેઠતું નથી. ખરી વાતને? મીં. જમશેદજી!’

‘ખરી વાત કહી વધારે પડતું વજન આપ્યાથી પાછળથી પરતાવું પડે છે.’ એના બોલવામાં જ્યંતની મીઠી મઝક હતી.

‘કુદરતનો કેટલો ઉપકાર માનવો બેઠો, કે તેણે આ જુવાન માણસને ગુન્હે કરીને પોતાના લોહીઆળા હાથના અંગુઠાનું નિશાન અબણતાંયે બીંત ઉપર પડાવ્યું. પણ જમશેદજી, આ ડાઘ કાણે શોધી કઢાવ્યો?’

‘પેટી રસોઈયણુ છે ને, તેણે મ્હારા કાન્ડેબલનું એ તરફ ધ્યાન ખેંચ્યું હતું.’

‘ક્યારે?’

‘કાલ રાત્રે. એ વખતે તે ત્રીજેરીવાળા ખંડમાં ચોકી કરતો હતો.’

‘પણ ગઈ કાલે એ પોલિસની નજરે કેમ ના પડ્યો?’

‘આપણને હાલમાં એવું બારીકાઈથી જોવાનું ઐાણું જ કંઈ કારણ મળ્યું હતું? મૂળે હાલ અધારો, અને તેમાં વળી ડાઘ પણ ઐાતાડી જગ્યાએ પડેલો છે.’

‘એ તો બણે સમજ્યા! પણ હું એમ પ્રધું છું કે ગઈ કાલે એ ડાઘ હતો ખરો?’

જ્યંત બણે ગાંડો થયો ના હોય એવી રીતે જમશેદજીએ એના તરફ બેયું. મ્હને પણ એની રીતભાત નવાઈભરી લાગી.

‘હું નથી ધારતો કે રાતના વખતે જેલ તોડીને મીઝી અહિંયા આવ્યો અને પોતાની વિરૂદ્ધ પુરાવાની મજબુતી માટે આંયે લોહીના નિશાન કરી ગયો હોય! દુનિયાના કોઈ પણ નિબળાતને હું આબ્દાન કરું છું કે એનામાં તાકાત હોય તો તે એમ કહે કે આ નિશાન ગુન્હેગારનાં અંગુઠાનાં નથી.’

‘એ તો બેશક એના અંગુઠાનાં જ નિશાન છે.’

‘ત્યારે પછી ખાલી માથાફેડ કરવાની શી જરૂર છે? ચાલો બાવા, મ્હારે તો હજી મ્હારો રિપોર્ટ તૈયાર કરવાનો છે.’ એમ કહીને અમારી પાસેથી એ ગયો.

‘નટવર, હવે કંઈક આશા રાખી શકાય ખરી.’

‘શાની?’ મ્હેં પૂછ્યું.

‘આ જમશેદજીની આખીયે ઇમારત તોડી પાડવાની.’

‘એમ! જયંત! એ શું સંભવિત છે?’

‘જરૂર. હું બાણું છું ત્યાં સુધી એ નિશાન ત્યાં ન હતું. આજોએ હોલ હું તપાસી ગયો હતો. નટવર! ચાલને જરા આટલા તેટલામાં ફરીએ.’

અમે બહાર નીકળ્યા અને આમતેમ ફરવા લાગ્યા. જયંતની નજર વારે ઘડીયે બંગલાની બાંધણી ઉપર અને ખાસ કરીને ઉપરના ઊંચાઈઓ તરફ જતી હતી. થોડીવાર પછી અમે આજોએ બંગલો બેઠ વળ્યા.

‘નટવર! આ કેસમાં કેટલીક વિગતો ઘણી વિચિત્ર છે. હવે આપણે આ જમશેદજી બાવાને સમજાવી લેવા બેઠશો: એવણે આપણી થોડા વખત ઉપર જરા છેડતી કરી હતી અને મનમાં ખાંડ ખાતા હતા પણ આપણે એનો વ્યાજ સાથે બદલો વાળી આપવો બેઠ્યો. હવે તો મ્હારા અનુમાન જરાયે ખોટા નથી. ચાલો બેઠ્યો એવણુ શું કરે છે?’

અમે ગયા ત્યારે જમશેદજીનો રિપોર્ટ લખાતો હતો.

‘કેમ રિપોર્ટ તૈયાર કરો છો ને?’

‘હાસ્તો.’

‘તમને એમ નથી લાગતું કે તમે બહુ ઉતાવળ કરો છો? હજી થે હું તો ધારું છું કે પુરાવા બેઠ્યો તેટલા મજબૂત નથી.’

મ્હારા મિત્રના શબ્દોનો શો અર્થ મતો હતો, તે જમશેદ-

જીની બધુ બહાર ન હતું. એની જગ્યાએ બીજો માણસ હોત તો એણે જરા પણ કોહું આપ્યું ન હોત. એણે પોતાનું હૃદય બાજુએ મૂક્યું અને મ્હારા મિત્ર તરફ ધન્યભરીથી બોલ્યું.

‘તમારા કહેવાનો માયનો શું છે ? મી. જયંત.’

‘એજ કે એક મુદ્દાનો સાક્ષીજ હજી તમે નથી શોધી શક્યા.’

‘તમને જણ્યો છે ?’

‘હું ધારું છું.’

‘ક્યાં છે ?’

‘જ્યાં હોય ત્યાં ખરો ! તમારી પાસે અહીં કેટલા કોન્ટે-
બલ છે ?’

‘ત્રણ.’

‘સરસ ! ત્રણ એ ને ત્રણ આપણે. એ ત્રણ સશક્ત અને
બુદ્ધિ અવાજ કરી શકે એવા તો છે ને ?’

‘અલગત, મજબૂત અને સશક્ત હોવાની તો ખાતરી
આપું છું પણ, બુદ્ધિ અવાજની શી જરૂરીયાત છે તે જરા
સમજાતું નથી.’

‘સમજશે, એ અને બીજી બધું થી સમજશે.’ જયંતે કહ્યું.

‘જરા એમને ઓલાવો તો.’

પાંચેક મિનિટમાં ત્રણ સિપાઇઓ આવી લાગ્યા.

‘બહારની બાજુ પરાળ-ભાતના પેંડાની ગંજ છે તેમાંથી
એ પેંડા લઇ આવો તો’ જયંતે એક સિપાઇને કહ્યું ને બીજાને
એ એક બાલદી પાણી લઇ આવવાનું કહ્યું. ‘નટવર, તારી
પાસે દીવાસળીની પેટી તો છે ને ?’

મ્હેં હા પાડી. એ શું કરતો હતો તે અમને સમજાતું જ
ન હતું, કોઇ બહુનો ખેલ ખેલ કરવાનો હતો કે શું એમ
મ્હને લાગ્યું.

અમને એ બીજો માળે આવેલા હાલમાં લઇ ગયા. તેની

આગળની બાજુ ઓસરી હતી અને તેમાં થઇને બીજી બાજુ આવેલા ત્રણ નાના ખંડોમાં જવાતું હતું, એ ત્રણે ખંડ તાજે-તરમાં અવાવર પડેલા હતા.

‘ભીંતથી જરા છેટે પેંડા મૂકા અને નટવર ! પેટી લાવ તો-’

જમશેદજીનો ચહેરો ગુસ્સાથી લાલ બમ જેવો થઇ ગયો હતો.

‘આય શું નાલેલા પોરિયાની કાની ચેંડા કાઢોય મી. જયંત ! આવો નકામો ફેરતો કરવા કરતાં જે કરવું હોય તે સીધે સીધું કરોની.’

‘જરા ધીરા પડો ! બાવા ! વખત આવે એ બધું થે સમજશે. જરા મહારા ઉપર વિશ્વાસ રાખતાં શીખો, જેવો જેનો વખત, હજી થોડીવાર ઉપર જ તમે અમારાં ઓછાં જાલજોતરાં કાઢ્યાં હતાં ? નટવર ! જરા આ બારી ઉઘાડ, અને પેલું ઘાસ પેટાવ.’

મહેં એમ કયું, અને ઘાસમાંથી ભડકા તથા ધુમાડા નીકળવા માંડ્યા.

‘હવે આપણે જોઇએ કે તમારો સાક્ષી આવે છે કે નહિ ! ચાલો, હવે હું ત્રણ કહું એટલે આગ આગની વ્હમ મારો. જુઓ, એક, બે, ત્રણ-’

‘આગ લાગી રે ! આગ લાગી !’ અમે બધાએ વ્હમવ્હમ પાડી મૂકી.

‘એમજ, જરા મોટેથી.’

‘આગ લાગી રે ! આગ લાગી !’

‘ફરી એકવાર ઘુલંદ અવાજો.’

‘આગ લાગી રે ! આગ લાગી, દોડો રે દોડો !’ અમારો ઘાંટો આખા લક્ષ્મીનગરમાં સંભળાયો હશે.

એટલામાં એક નવાઇ જેવો બનાવ બન્યો. ઓસરીમાં એક ભીંત જેવી દેખાતી જગ્યામાંનું એક છૂપું બારણું એકાએક ઉઘડ્યું,

અને તેમાંથી એક બાંધી દડીનો છુટ્ટો માણસ બહાર આવ્યો.

‘ફક્કડ!’ જ્યંતે કહ્યું ‘નટવર! પાણી રેડ, પાણી રેડ, મીંઝ બમશેદજી! આંચે તમારા મોટામાં મોટા સાક્ષી શેઠ રતનજી કોન્ટ્રેક્ટર.’

બમશેદજીએ એ નવા આવનાર તરફ બેચું. અંધારામાંથી તે એકાએક પ્રકાશમાં આવ્યો હોવાથી અરબડીયાં ખાતો હતો. એનો દેખાવ જીવતી બગતી બદમાશી અને કીનાબોરીના નમૂનારૂપ હતો.

‘તમે અહિંયાં અત્યાર સુધી શું કર્યા કરતા હતા?’ બમશેદજીએ એને પૂછ્યું. એના ગુસ્સાભર્યા દેખાવથી જરાએ ન ગભરાતાં રતનજીએ ખડખડાટ હસતાં હસતાં કહ્યું: ‘મહે’ કંઈ નુકશાન કયું’ નથી.’

‘શું બોલ્યા? તમારો સુખલો ઠેકાણે ‘છે કે નહિ? પેલા બિચારા નિર્દોષ માણસને ફાંસીએ લટકાવી દેવાનો તાગડો કયો ને કે’ઓછ કે કંઈ નુકશાન કયું’ નથી. આંચે ગુહસ્થ નહિ હોત તો તમે તમારી હરામખોરીમાં ફાવી ગયા હોત!’

‘નહિરે બાવા! હું તો એવણુની મસ્કરી કરતો હતો!’

‘શું બકોચ! આવી ઘાતકી મસ્કરી! કોન્ટ્રેબલ! એવણુને નીચે લઇ જવ, મીંઝ જ્યંત.’ બધા ગયા પછી એણે કહ્યું, ‘મહારા સિપાઇઓના દેખતાં હું કંઈ બોલ્યો નહિ, પણ ખરેખર! આજે તમે મહારી આબરૂ બચાવી છે; અને તે ખાતે તમારો જેટલો આભાર માનું તેટલો થોડો છે. બે આંચે બદમાસ એની મુરાદમાં ફાવી ગયા હોત તો મહારી આબરૂના કાંકરા થયા વગર રહેત નહિ.’

જ્યંતે હસીને એનો ખરડો થાબડતાં કહ્યું:

‘કાંકરા થવાને બદલે, ભલા માણસ! ઉલટું તમારું નામ આંચે પરાક્રમથી ઘણું પંકાશે. હવે પેલા રિપોર્ટમાં થોડાક

ફેરફારો કરો. અને તમારું ખાતું કાનની છુટી ઝાલી કપ્પલ કરશે કે જમશેદજી જેવો કોઈ ચબરાક માણસ નથી.

‘તમારું નામ આવે તેમાં તમને વાંધો છે ?’

‘અરે રહેલા છોને. મ્હારું નામ લખવાની જરૂર નથી ! કેમ નટવર, વખત આવે તું કંઈ ઓછોજ ભૂલી જવાનો છે ! ચાલો, હવે આ હરામખોર કયા દરમાં ભરાઈ રહ્યો હતો તે બેઠઐ.’

પાતળાં પાટિયાં અને પ્લાસ્ટરનું પાર્ટીશન કરીને એક નાની સરખી છૂપી ઓરડી બનાવવામાં આવી હતી અને એને એક છૂપું બારણું હતું. અંદર નજીવું ફરનીચર, થોડો થણો ખોરાક, પુરતું પાણી, પાંચ સાત ચોપડીઓ અને ફેટલાંક કાગળિયાં હતાં.

‘બિલ્ડીંગ કોન્ટ્રાક્ટર હોવાનો આજ મોટો ફાયદો છે ! કોઈ પણ માણસની મદદ સિવાય એણે આ છૂપાવાની જગ્યા તૈયાર કરી લાગે છે. એની રસોઈયણુ એ વાત બંણે છે, છતાં એણે આપણને જરા પણ ખુલાસો કર્યો નથી. એને પણ પકડવી બેઠઐ.’

‘હું એ ગોઠવણુ કરું છું.’

થોડી વારે જ્યંતે કહ્યા પ્રમાણે વ્યવસ્થા કરી જમશેદજી પાછો આવ્યો.

‘મીં જ્યંત તમને આ છૂપા રહેઠાણની શી રીતે અભર પડી ?’

‘પહેલાં તો મ્હને કંઈજ સમજ્યું ન હતું. જે પુરાવાથી તમે દોરવાયા હતા તે સિવાય બીજું કંઈ મ્હને જડી શક્યું ન હતું. બધા બનાવો ગુનહેગારની વિરૂદ્ધ જતા હતા, છતાં પણ એ નિર્દોષ હોવાની મ્હારું મન ખાત્રી આપતું હતું; પછી આજે સવારના હોલમાં અંગુઠાનું ભીંત ઉપર નિશાન બેઠ મ્હેં કહ્યું તે તો યાદ છે ને ? એજ વખતે મ્હારા અતુમાનને વધારે મજબુતી મળી, અને આ કામમાં જરૂર રતનજીએ કંઈક ભારે ગોટાળો કર્યો છે તેની મ્હને ખાત્રી થઈ. એ જીવતો બગતો હોય આ

મકાનમાં જ કાંઈ સ્થળે ભરાઈ ઊઠેલો છે એમ મહેં ખાત્રીપૂર્વક માન્યું, અને ભરાઈ એસવા જેવી જગ્યા આ મકાનમાં છે કે કેમ એની પણ તપાસ કરી. એ નિશાન રાતને વખતે પોતાની છૂપાવાની જગ્યામાંથી બહાર નીકળી રતનજીએ કયું હતું, કારણ કે આગલે દિવસે એ જગ્યા મહેં તપાસી ત્યારે એવું કાંઈ પણ નિશાન જોત ઉપર ન હતું. મ્હારી તપાસમાં બીજે માળના પેલા એ કોરડાની વચ્ચેની જોતની પહોળાઈ જરા અસાધારણ લાગી એટલે મ્હારી ખાત્રી થઈ કે એ ત્યાં જ ભરાઈ ઊઠેલો હોવો જોઈએ અને પછી મ્હારા મગજમાં તમે સવારે ટાણો મારેલો તે વ્યાજ સાથે પાછો આપવાનો વિચાર થયો; એટલે આ જોટી આગની જ્વમ પડાવવાનું મન સાથે ઠરાવ્યું. રતનજી ગમે તેવો સાબુત લેખનો માણસ હોય તો પણ જ્યાં ઉપરા છાપરી આગની અનેક જ્વમ પડે ત્યાં એની દિંમત ટકી શકે નહિ અને એ ઉંદરની માફક પોતાના દરમાંથી બહાર આવ્યા સિવાય રહે નહિ. એ પ્રમાણે બન્યું છે એ તો આપણે નજરે જોઈ ગયા.

‘હવે કેટલાક ખુલાસા કરવા જેવા રહે છે તે જોઈએ. પહેલું તો ગુન્હાનું કારણ. રતનજીનો કીનાજોર ચહેરો એ પુરવાર કરવાને પુરતો છે. વરસોની વાત ઉપર એનો વિવાદ દયાળજી મીસ્ત્રીની માતા સાથે કરવામાં આવેલો પણ તે એ નામદારની ખરાબ ચાલચલગત અને ઉદ્ધત સ્વભાવને લીધે તોડી નાખીને બીજે ઠેકાણે કર્યો હતો. તે વખતનું વેર મનમાં રાખીને આટલે વર્ષે એ બાઈના આ એકના એક દીકરાને ફાંસીએ લટકાવી દેવાનો એણે તાગડો રચ્યો અને તેમાં એના સંજોગોએ એને બનતી મદદ કરી. મીસ્ત્રીની હકીકત અક્ષરે અક્ષર ખરી છે, તેના બહાર ગયા પછી આ હરામખોરે પોતાનું પહેરણ અને એક બે કપડાં તથા પાડોશમાંના મીં પેદુના લૂંડનાં એકાદ બે ગણડિયાં આગમાં હોમી દીધાં. અને આપણે જોયું તે મુજબ

જહું બરાબર જોઈવી ભાષસાહેબ દરમાં બરાબ ઁઠા.

‘ઁની વિચાર આઁ કસ પુરો થઈ રહે અને મીઁની સભ થાય પછી ધીરે રહીને અહિંયાથી વંઁ માપી જઈ દ્વારકા-દાસના બનાવટી નામથી સેન્ટ્રલ ઁકની અમદાવાદની શાખામાં પોતે ઉઘાડેલા ખાતામાંથી પૈસા ઉપાડી કાઢ બજતેજ ઠેકાણે જઈ ઠરી ઠામ પડવાનો હતો. દ્વારકાદાસને નામે ઁણે મથે વર્ષે મોટી રકમના ઁક ફાડ્યા હતા તે ઉપરથી મ્હારું ખ્યાન તે બાબતની તપાસ કરવા તરફ દોરાયું હતું.’

‘ઁ બધા ઉપરાંત ઁક અગત્યનો સવાલ તો ઁ હતો કે આવડા મોટા માણસનું મડદું બાળી દેવામાં આવે, તેની રાખમાંથી બટન જેવી નાની સરખી ચીજ જડે તેમ ગઠાગઠા જેવા થોડા પદાર્થો જડે, છતાં ઁક પણ હાડકું નજરે ન પડે ઁનું કારણ શું? ઁવડુ મોટું ઁનું શરીર શું હાડકાં વગરનું બનેલું હશે? ઁ ઁકજ વાત દીવા જેવી રીતે પુરવાર કરતી હતી કે રતનજીનું ખૂન થયું ન હતું અને ઁને આપણને સમજાવવામાં આવ્યું તેમ લાકડાની ગંજીમાં બાળવામાં આવ્યો ન હતો. હવે બીજું કંઈ પ્રછવાનું રહે છે?’

‘નહિરે બાવા! તમારો મનોજ ઉપકાર થયો.’

‘નટવર, ચાલ તો, મ્હને તો કકડીને ભૂખ લાગી છે.’

પતિ કે પિશાચ ?

‘તોં પેલાને બેયો કે ?’ જ્યંતે ઈકાઈક મ્હને પ્રછયું.
ઈ આજે સવારના થણા ગંભીર હતો. પણ ઈકાઈક
ઈના હંમેશના સ્વભાવ મુજબ ઈણે મને ઉપરનો સવાલ કર્યો.
‘પેલો બુદ્ધો કાઠિયાવાડીને ?’
‘ઈજ.’

‘હાજી, હું આવતો હતો તે વખતે ઈ મને સામો મળ્યો.’
‘તારો ઈને માટે શો અભિપ્રાય છે ?’
‘થણા જૂના વિચારનો માણસ લાગે છે, અને તદ્દન
નંખાષ ગયો લાગે છે.’

‘તારું અનુમાન બરાબર છે નટવર ! ઈ તદ્દન નંખાષ
ગયો છે. જગત ક્ષણભંચુર છે ઈવું તને નથી લાગતું નટવર !’
‘ઈ તો છે જ. ઈ ડોસો તારો અસીલ છે ?’
‘હા, હા. ઈને ઈ રીતે ઈાળખીયું તો ચાલશે. પોલિસ-

ખાતા તરફથી એને મારી પાસે મોકલવામાં આવ્યો હતો. તને અનુભવ હશે કે ડાકટરો પણ પોતાના હાથે જે કેસ સુધરે એવો નથી હોતો તેને કાંઈ અણુધડ પાસે જવાની ભલામણ કરે છે; અને એના સમર્થનમાં એવી દલીલ કરે છે કે, 'એ દરદીનું જે કંઈ ભુર થવાનું હતું તે તો થઈ ચૂક્યું છે, એટલે એવા અણુધડનો કે ઊંટવૈદનો તુજ્જો અજમાવી બેવાથી એનું વધારે ભુંડું કે ભુર થઈ શકે એમ નથી. વાગ્યું તો તીર નહિ તો તુજ્જો તો ખરો.'

‘તેમાં ને આમાં તો આભ જમીનનો ફેર છે. તને અણુધડ કહેવો કે ગણુવો એ સરિયામ મૂર્ખાઈ છે. તારા જેવા નિબળાત પાસે ખરેખરો ગુંથવાડા ભર્યો કેસ ન હોય તો એ સોડા મોકલે જ નહિ. એની શી હકીકત છે?’

જ્યતે પોતાના ટેબલ ઉપરથી ધીરે રહીને એક કાડ ઉપાડ્યું અને તે તરફ બેઠને બોલ્યો: ‘જમનાદાસ મેથળ. એનો આફ્રીકા ખાતે ઘણો સારો વેપાર ચાલતો હતો. તે ધંધામાંથી ફારગ થઈને એ કેટલોક વખત થઈ દેશમાં આવ્યો. એણે અહીં આવીને ખારમાં એક નાનું સરખું મકાન ખરીદી લીધું. અને પોતાના ઘડપણના દિવસો ત્યાં શાંતિથી કાઢવાનો એનો મનસુબો હતો.’

‘એમ કરે, એ સ્વાભાવિક છે.’

જ્યતે પેલા કાડ તરફ બેઠને ઉમેર્યું.

‘એ આફ્રીકાથી ઓગણીસો છવીસમાં પાછો ફર્યો, અને સત્તાવીસમાં પરણ્યો. સારી જેવી રકમ આપીને એણે કાઠિયાવાડ ખાતેથી મોટી ઉમરની કન્યા મેળવી. અલખત, એની અને એની બૈરીની ઉમર વચ્ચે લગભગ ત્રીસ બત્રીસ વરસનો તફાવત હતો. એ બાઈનો ફોટો આ રહ્યો.’

એમ કહીને જ્યતે મને એ ફોટોઆફ આપ્યો.

ફેટામીનેા દેખાવ જરાજર હોય તો એ બાધ ઘણી જ દેખાવડી હતી. માનવ સ્વભાવના મ્હારા અનુભવ ઉપરથી મ્હને એ ઘણી બોળી અને સરળ સ્વભાવની હોય એમ લાગ્યું.

‘જમનાદાસનાં એ લગ્ન કમનસીબે સુખી ન નીવડ્યાં. એને પરણ્યાને માત્ર એ જ વર્ષ થયાં છતાં અત્યારે આપણે એને તદ્દન નાંખાઇ ગયેલી હાલતમાં બેઠાં છીએ.’

‘પણ એને થયું છે શું?’

‘થતું આવે છે એ, બીજું શું? નટવર! વિશ્વાસઘાતી મિત્ર અને બેવફા બૈરી. આ બાધસાહેબને પાનાં રમવાનો બારે શોખ હતો. એને દરરોજ કંઈ ને કંઈ રમ્યા સિવાય ચાલતું જ નહિ. ખારમાં એના બંગલાની નજીકમાં જ એક ડોક્ટરનો બંગલો હતો. ડોક્ટરને પણ એવોજ શોખ હતો એટલે સમાન શીલ વ્યસનેષુ મૈત્રી। એ ન્યાયે એ બેઉજણ વચ્ચે ઘાટ સંબંધ બંધાયો અને બેઉ જણ દરરોજ મોડે સુધી પત્તા ટીચવા લાગ્યા. એ ડોક્ટરનું નામ પણ મેં લખી રાખ્યું છે. એનું નામ ડોક્ટર રમેશ રાયજી. ડોક્ટર જુવાન હતો. પરસ્પરના વધતા જતા સંબંધને લીધે જમનાદાસની સ્ત્રી જયાગૌરી સાથે એ છૂટથી બોલતો ચાલતો હતો. એ બન્નેનો પરસ્પર સંબંધ પ્રેમમાં પરિણમ્યો અને છેવટે એ બેઉ જણ ગયા અઠવાડિયામાં કંઈક નાસી ગયાં, કંઈ બાજુ ગયાં તેનો પત્તો લાગ્યો નથી. વધારે નવાઇની વાત તો એ છે કે એ બેઉ જણાં ગયાં તે વખતે જમનાદાસનાં ઘરેણાં ગાંઠા ખત પતર અને પૈસાટકા પણ લેતાં ગયાં. એને બધી રીતે મારતાં ગયાં એમ કહીએ તો ચાલે. આ અવસ્થામાં એ કંઈ કમાય અને પોતાનું પુરું કરે એ બિલકુલે સંભવિત નથી. હવે વાત એ છે કે આપણે જયાબાઇને કે ડોક્ટર રામજીને શોધી શકીશું?’

‘તે શો વિચાર રાખ્યો છે?’

‘એમ નહિ, નટવર ! ખરું પૂછે તો મહેં નહિ પણ તેં શું કરવાનો વિચાર રાખ્યો છે ? તું મહેને આ કામમાં મદદ કરી શકીશ ? મહારી પાસે હાલ તુરત એટલું બધું કામ છે કે મહેને મરવાનીયે પુરસદ નથી. પેલા સર રેવડીવાળાના કામ પાછળ મહારે આદુ ખાઇને લાગવું પડ્યું છે, અને એનું કામ એવે તબક્કે પહોંચ્યું છે કે તે છોડવાનું બહુ જ બેખમ બન્યું છે. મહારેં એમ કહેવું છે કે તું ખાર જઇને એ ડોશાને મળી આવ. એને બંગલે અને આસપાસ તપાસ કર. મહારે બદલે મહારો ફાઇપલ્સ પ્રતિનિધિ એ કામ કરે તેમાં એને કંઈક હરકત નથી. જે વિગતો આપણને ગુન્હાનો પ્રકાર બન્યા હોય તે સ્થળે મળે છે તે બીજેથી મળી શકતી નથી.’

‘એમ હોય તો થણી ખુશીથી હું તારી સાથે આ કામમાં બેડાપશ.’ મહેં જવાબ આપ્યો, અને તરત જ જયંતની સ્થના પ્રમાણે હું ખાર જવા નીકળ્યો.

છેક સાંજે હું ખારથી પાછો ફર્યો અને મહારી કામગીરીને હેવાલ મહેં જયંતને જણાવ્યો. એ લાંબા ટાટિયા કરીને આરામ પુરસીમાં પડ્યો હતો અને મહારા હેવાલમાં જ્યાં કંઈ એને પૂછવા જેવું લાગે ત્યાં એ સવાલ કરતો હતો. અને હું એનો ખુલાસો કરતો હતો.

‘જમનાદાસનું ઘર ખરેખર આરામગાહ છે,’ મહેં કહ્યું ‘તને એ બેઠને એમ લાગ્યા સિવાય ન રહે. એની આજુબાજુનું વાતાવરણ અને ચારે બાજુ ફેલાયેલું રહેલી અબજ શાંતિ, દરિયાનો ખુશનુમા પવન, આજુબાજુના દેખાવડા છતાં નાના નાજુક બંગલાઓ અને દરેકની ચારે તરફ મનોહર પ્રકૃતિથી લગ્ની જતા બગીચાઓ—’

‘એ બધું કવિતાના પ્રદેશમાં બહુ જ સુંદર રીતે દીપી ઉઠશે નટવર ! એને ત્યાંજ રહેવા દે.’

‘ભલે, એમ કરીશું. હું ત્યાં ગયો ત્યારે જમનાદાસ કથક રંગતો હતો. મહેં એને સવારે સાધારણ રીતે બેથો હતો. પણ તે જરાજર રીતે તો નહિ જ. આ વખતે મળ્યો ત્યારે મહેં એનો ચહેરોજ સાધારણ રીતે નંખાઈ ગયો હોય એવો વિચિત્ર લાગ્યો.’

‘મહેં પણ એમજ લાગ્યું હતું, અને તારો અભિપ્રાય મહેં મળતો આવે છે.’ જયંતે ઉમેર્યું.

‘ચિંતાને લીધે એ થેલા જેવો થઈ ગયો હતો. છતાં એનો બાંધો એવો મજબુત હતો કે એના શરીરમાં રાક્ષસ જેવું બળ હશે એમ અનુમાન થઈ શકે એમ હતું. એણે પોતાની કરમની કથની કહેવા માંડી. એનો બગીચો તદ્દન સુકાઈ ગયેલો હતો. છોડવાંથી મરવા પડ્યા હતા અને ચારે બાજુ બધું વેર વિખેર પડ્યું હતું. એના કમ્પાઉન્ડની દિવાલો બેઠકો તે કરતાં વધારે ઉંચી હતી. મકાનની અંદર પણ બધું અસ્ત વ્યસ્ત પડ્યું હતું અને કશી વાતનું ઠેકાણું ન હતું. એક તરફનો લાકડાંનો પડદો લીલા તેલના રંગથી તાજે જ રંગ્યો હોય એમ લાગતું હતું. બાજુમાં જ રંગનો ડબ્બો અને પીંછી પડ્યાં હતાં. જમનાદાસના હાથ તરફ મ્હારી નજર ગઈ તો તેના પર પણ લીલા રંગના ડાઘ દેખાતા હતા. એને રંગવાનો બેઠકો તેવો અનુભવ ન હતો.

‘એ મહેં એની ઊંઠકમાં લઈ ગયો અને ખૂબ ગપો ચઢ્યો. અલબત્ત, તારે બદલે મહેં ગયેલો બેઠકે એને લાગી તો આવ્યું હતું કારણ કે એ એમ બોલ્યો હતો કે ‘આટલી બધી કૌટુંબિક અને આર્થિક વિપત્તિ પછી મારા જેવો ગરીબ માણસ જયંત જેવા નિષ્ણાતને પોતાના કામમાં રસ લેતા કરી શકે એ સંભવિત નથી.’

‘મહેં એને ખાત્રી આપી કે પૈસાની વાત વચ્ચે લાવવાની

જરૂર નથી. જ્યંતને એવી કે' પડી નથી.' 'તેઓ માત્ર શોખને ખાતર જ ધંધો કરે છે અને બદલાની એમને પરવા પશુ નથી. એમ મહેં સાંભળ્યું છે.' એણે મ્હને જણાવ્યું અને ઉમ્મયું : 'અરે ભલા ભગવાન ! કેાણે ધાર્યું હતું કે આવું થશે. પેલા જુવાનને હું મ્હારા પેટના દીકરા જેવો ગણતો હતો, એ બૈરીને જીવથી પણ જ્યાદે ચાહતો હતો છતાં એ બેઉ જણે મ્હને પામમાલ કરી નાખ્યા. મ્હારી જીંદગી ખારી ઝેર જેવી કરી નાખી. મ્હને જીવતો મારી નાખ્યા ! અરેરે ! મ્હારાથી આ દુઃખના દહાડા ધરડે ધડપણ શી રીતે વેઠાશે !'

'એક કલાક સુધી એણે એ રોદણાં રડ્યા કર્યાં. એ લોકો આમ કરશે એવી એને શંકા પશુ ન હતી. એ બે જણ એકલાં રહેતાં હતાં. એમની ઘાટણ સવારના આવતી ને સાંજે સાત વાગે તો ચાલી જતી. એ લોકો હંમેશાં વહેલાં પરવારી લેતાં એટલે ઘાટણને વખતસર રબ આપી દેતાં. એ દિવસે જમનાદાસ જયાગૌરીને ટારઝનની ફિલ્મ બતાવવા લાઇ જવાનેા હતો અને એના ઉપર અસાધારણ દરોડો પડતો હતો એટલે એણે જગ્યા રીઝર્વ કરાવી હતી. છેક છેલ્લી ધડીએ જયાગૌરીએ સિનેમા બેવાની ના પાડી. એનું માથું સખત દુઃખતું હતું અને શરીરે ઠીક ન હતું એટલે એણે ના કહી તેથી જમનાદાસ એકલો ગયો. એ વાતની સાળીતી તો એણે જયાગૌરી માટે 'રીઝર્વ' કરાવેલી જગ્યાની ટિકિટ એણે બતાવી તે ઉપરથી મળે છે. એ ટિકિટનો ઉપયોગ ન થયો હોવાથી તે એની પાસે જ હતી.'

'એ થણી અગત્યની ખીના છે.' જ્યંત વચ્ચે બોલી ઉઠ્યો. 'બહુ જ ઉપયોગી. નટવર ! ચાલ, તારી વાત આગળ ચલાવ. તેં એ ટિકિટ લખને બેઠા ખરી ? એનો નંબર તેં બેથો ખરો ?'

‘હાજી.’ મેં જવાબ આપ્યો. ‘એ સદ્માગ્યે મહેને માદ રહી ગયો છે. નરેરભાષ માસ્તરના કલાસમાં મહારો એ નંબર હતો તેથી હું એ ભૂલી શક્યો નથી. નંબર એકત્રીસ : પહેલો વર્ગ.’

‘શાબાશ નટવર ! ઠીક કર્યું.’ એ હિસાબે એની સ્પીટ કાં તો ત્રીસમી હોવી ભેષએ અથવા પછી બત્રીસમી.’

‘એમજ.’ મહેં જવાબ આપ્યો. ‘અને’ ‘બી અથવા બીજી લાઈનમાં.’

‘ઠીક. એ વિગત ઘણી ઉપયોગી છે. બીજું શું એણે કહ્યું ?’

‘એણે પછીથી એની તિબેરીનો ખંડ બતાવ્યો. મેંકમાં સ્ટ્રોંગ રૂમ હોય છે તેવું એનું બારણું હતું. એના કહેવા પ્રમાણે તો એ ઘણું જ મજબુત-ચોરથી ન વટે એવું હતું. એમ છતાં યે એની બીજી ચાવી બાષએ તૈયાર કરાવી હોવી ભેષએ કારણ કે એમાંથી એ લોકો પચાસ હબરની નોટો અને સરકારી કાગળિયાં ઉપાડી ગયાં હતાં.’

‘બમીનગીરીઓ ? તેનો એ લોકો શી રીતે નિકાલ કરી શકશે ?’ જ્યોતે પૂછ્યું.

‘એણે કહ્યું કે એ બધી બમીનગીરીઓની સંપૂર્ણ યાદી એણે પોલિસને આપી હતી એટલે એમનાથી તેનો નિકાલ તરતમાં થવો સંભવિત ન હતો. પણ વખત બતાં કરે તો નવાબ ન હતી. એ મોડી રાતે મુંબાઈથી પાછો ફર્યો ત્યારે બારી બારણાં ઉઘાડાં બેમાં અને જ્યાંબાષનો પત્તો ન લાગ્યો. ડોક્ટરની તપાસ કરી તો તે પણ કેંક ગયેલા લાગ્યા એટલે એણે માની લીધું કે એ બે જણ નાસી ગયાં. પછી એણે પોલિસને ખબર આપી. એ લોકો કેં ચીટ્ટી પતરી કે સંદેશો આપી ગયાં ન હતાં તેમજ અત્યાર સુધી એમની કશી ખબર

અંતર એને મળી ન હતી.’

જ્યંત મહારી વાત ધ્યાન દઇને સાંભળતો હતો અને તેના ઉપર વિચાર કરતો હતો.

‘તું કહે છે કે એ કશુંક રંગતો હતો—શાને રંગ લગાડતો હતો ?’ એણે જરા વિચાર કરીને મ્હને પૂછ્યું.

‘એ લાકડાંનું પાર્ટીશન છે તેને રંગ લગાડતો હતો અને પેલા ખંડના દરવાજાને અને કેટલાક ભાગને તો એણે રંગી પણ કાઢ્યો હતો.’

‘કયા ખંડને ?’

‘તિબેરીવાળા ખંડને.’

‘આ સંભોગોમાં રંગવાનું કામ લઇને મેંસવું એ એક પ્રકારની વિચિત્રતા છે એવું તને નથી લાગતું ?’

‘બીજું શું કરે! કામમાં મન પરાવે તો હુઝ એણું થાય, એવો ખુલાસો એણેજ મ્હને કર્યો હતો. એ જરા ચક્કર જેવો છે અને વાત વાતમાં એના ભેજાંની કમાન છટકી બધ છે. એક વખત તો એ રીતે એણે પોતાની સ્ત્રીનો ફોટોગ્રાફ લઇને ગુસ્સામાં ને ગુસ્સામાં એના સત્તરસો કકડા કરી નાખ્યા ‘એ હરામખદીનું મારે મોઢું નથી ભેવું. એણે એનું કાળુ કર્યું.’ એમ બબડતો ગયો ને ફાડતો ગયો.

‘એ ઉપરાંત કે’ કહેવા ભેગ—’

‘હાજી. એક વાત કહેવાની રહી બધ છે. મ્હને એ ઘણી ઉપયોગી લાગી. હું ખાર સ્ટેશને આવીશ અને ગાડી ઉપડી ત્યારે એક માણસ પર મહારી નજર પડી. એણેજ મ્હને જમનાદાસનો જંગલો દેખાડ્યો હતો. લાંબો સોટા જેવો, શીળીનાં ચાઠાવાળો, દાઢી, આગળ નીકળી ગયેલો કાષ્ટ પારસી હતો. મરીનલાઇનસ પર પણ મેં એને ભેથો પણ પછી એ બીજી બાજુ ગીરદીમાં ચાલી ગયો. એણે મહારો પીછો પકડ્યો

હોય એવું મહેને લાગ્યું હતું—

‘બનવા ભેગ છે.’ જ્યંતિ જણાવ્યું ‘એનો નીચેનો હોઠ ઘણો જ બડો છે, ગાલ પર નાનો સરખો મસો છે ને તેમજ એ વાળ ઉગ્યા છે.’

‘અરેતારીની! જ્યંતિ! એ તેની શી રીતે ખબર પડી?’ મહે અભયબ થતાં પૂછ્યું, ‘અલબત્ત, એજ એ માણસ હતો.’

‘અને એણે કાળું બોખુ પહેયું હતું—’

‘બરાબર, પણ તેં શી રીતે—’

‘એમાં કે બહુ મંતર નથી નટવર! આપણે હવે આ કેસમાં શું કરવું તે વાત કરીએ. સૌથી પહેલાં લાગતું હતું તેવો આ કેસ રસહીન નથી. એની કેટલીક વિગતો વિશિષ્ટ ધ્યાન ખેંચે એવી છે અને ઉતાવળ કરવા પ્રેરે એવી છે. અલબત્ત, તારી કામગીરીમાં ઘણી ઉપયોગી બાબતો પર ધ્યાન આપવું તું ભૂલી ગયો છું છતાં જે કે તે જણાવ્યું છે તે ગંભીર વિચાર કરવા પ્રેરે એવું છે.’

‘હું શું ભૂલી ગયો છું તે તો કહે.’

‘ખામોશ! નટવર! જરા પીઠ મજબૂત રાખ. તેં કયું છે તેવું લાગ્યે જ ખીએ કરી શકત. છતાં પણ કેટલીક ઉપયોગી અને મહત્વની વિગતો તારી ધ્યાન બહાર રહી ગઈ છે. આ ભાઈસાહેબ—જમનાદાસ અને એની સ્ત્રી બાબત આડોશી પાડોશીનો કેવો અભિપ્રાય છે? એની તપાસ કરવાની જરૂર હતી. ડૉ. રાયજી પણ એ રીતની તપાસ માગી લાગે છે. એ કેવો હતો, એનું જીવન, એની રીતભાત વગેરે વિગતો મેળવવાની જરૂર હતી અને એ કામમાં તને કોઈ પણ આજુબાજુની સ્ત્રીએ મદદ કરી હોત. કોઈપણ નોકર-ચાકરે તને એ વિગતો પુરી પાડી હોત.’

‘એ વિગતો હવે પણ મેળવી શકાશે.’

‘એ મહે’ મેળવી લીધી છે. આપણા ટેલીફોન અને છૂપી ચોલિસની મદદથી ભેષ્ટી વિગતો મહને અહીં મેઠાંજ મળી શકે છે. ખરું પૂછો તો એ બધી વિગતો એણે કહેલી વાતને ટેકા આપે છે. એ બાપ સાહેબ બારે કંજુસ છે અને પૈસા પૈસાને માટે સામાનું ખૂન પીવા તૈયાર થાય એવો છે. એની ભૈરીને પણ હેરાન પરેશાન કરવામાં એણે બાકી રાખી ન હતી. એની તિભેરીમાં પુષ્કળ પૈસા હતા એ વાત પણ ખરી છે અને ડૉ. રાયજીના રંગીલાપણાની વાત પણ ખોટી નથી. આ બધી વાતો તદ્દન સરળ છે. છતાં—’

‘વાધા કયા આવે છે?’

‘મારા ધારવા પ્રમાણે—પણ મૂકને એ માથાકૂટ નટવર! એ બધું પછીથી ફાડી લખશું. આજે પેલા ઉદયશંકરનું નૃત્ય છે. તે ભેવા જવાની મહે’ ગોઠવણ કરી છે. એટલે હવે ત્યાં ભેષ્ટએ.’

‘ઠીક. જેવી તારી મરજી.’

અમે એક પછી એ બહુતા કલાકારનું નૃત્ય ભેવા ઉપડ્યા.

× × × ×

બીજે દિવસે સવારે હું ઉઠ્યો ત્યારે મને લાગેલું કે હું વહેલો ઉઠ્યો હોઈશ. પણ મારી ધારણામાં હું છેતરાયો હતો કારણ કે જ્યંત મહારા કરતાં પણ વહેલો ઉઠીને બહાર ગયો હતો, અને મહારે માટે ટેબલ ઉપર એક ચીઠ્ઠી મૂકી ગયો હતો. પ્રિય નટવર,

એક બે અગત્યના મુદ્દાઓ તપાસવાના હોવાથી હું બહાર જઈ છું. મહારી તપાસ પુરી થશે એટલે જમનાદાસના કેસમાં કંઈ વધારે કરવા જેવું રહેશે નહિ. સાંજના ત્રણ વાગે મને તારી જરૂર પડશે એટલે તે વખતે ખાસ કરીને બહાર ન જતો.

‘જ્યંત’

એણે લખ્યા પ્રમાણે જરાજર ત્રણ વાગે જયંત પાછો ફર્યો. એ પૂજ થાકી ગયો હોય એમ એના દેખાવ પરથી લાગતું હતું, એટલે એને નાહકના સવાલ પૂછીને કંટાળો આવે એ મ્હને ઠીક લાગ્યું નહિ.

‘જમનાદાસ અહિં આવ્યો હતો?’ એણે પૂછ્યું.

‘ના.’

‘એમ, તો પછી એ આવે એમ જાણ્યો.’

અને થોડીવાર થઇ ત્યાં તો જમનાદાસની સવારી આવી પહોંચી. એ થણા નવાઇ પામતો હોય એ રીતે જાણ્યો:

‘મી. જયંત! મ્હને એક તાર મળ્યો છે. પણ એનો અર્થ મ્હને બિલકુલ સમજતો નથી.’

એમ કહીને એણે જયંતને તાર આપ્યો. એ નીચે સુજળ હતો:

‘જલદી આવો, તમારા માણસોને લગતી ખબર આપી શકીશું. પોલિસ પટેલ, હુમસ.’

‘ખપોરે એ વાગે હુમસથી કયો લાગે છે.’ જયંતે કહ્યું, ‘હુમસ સુરતથી દશેક માઈલ દૂર આવેલું સચીન રોટતું હવા ખાવાનું સ્થળ છે અને ડોક્ટર રાયજી જેવો સહેલાણી ત્યાં પહોંચી ગયો હોય એ સંભવિત છે. એટલે ત્યાં જવામાં અને પોલિસ પટેલને મળવામાં બિલકુલ વિલંબ ન કરવો જોઈએ. જરા ટાઇમ ટેબલ જો તો નટવર!’

‘સાડા ચાર વાગે કન્ટીઅર મેલ ઉપડે છે.’ મ્હેં જવાબ આપ્યો.

‘થણું સરસ. તું પણ એમની સાથે જ. નટવર! એમને તારી મદદની વખતે જરૂર પડશે. એ લોકોનો પત્તો લાગે એટલે ગંગા નાહ્યા.’

પણ અમારા અસીલની એ રીતે જવાની વૃત્તિ થતી ન

હતી એમ એના ચહેરા પરથી જણાતું હતું.

‘એ રીતે હરિભટ્ટ વડોદર કરવા જવાની કંઈ પણ જરૂર નથી. જયંત!’ એણે કહ્યું, ‘આપણે એને તારથી પૂછાવી એમએ એટલે જે તે ખુલાસો થઈ જશે.’

‘જુઓ ને ભાઈ! સચીન એ નવાળી રાજ છે. એના કાયદા અને આપણા કાયદા જુદા રહ્યા અને ખાસ કારણ સિવાય કોઈ આવા બારીક વખતે તારના પૈસા નકામા ના ખરચે. એટલે બીજી કંઈ પંચાત કયાં સિવાય તમે ઉપડી બન.’

‘મ્હારે તો કંઈ જવું નથી.’

જયંતે મોઢા પર લવાય તેટલા કરડાપણાનો ભાવ આણતી કહ્યું: ‘એમ કરશે તો તમે પોલિસ ઉપર તેમજ મ્હારા ઉપર બહુ જ ખરાબ છાપ પાડશે સમજ્યાને મી. જમનાદાસ! કારણ કે જ્યારે આટલી સારી મદદ મળે છે ત્યારે તમે એનો લાભ લેવાની ના પાડો છો અને અમને પણ માનવાને કારણ મળશે કે તમે આ તપાસ કરવાને પુરતા ઈતેબર નથી તેમજ તેમ કરવામાં તમારો કંઈક અંગત હેતુ છે.’

જયંતની આ સૂચનાથી અમારો અસીલ ગભરાયો હોય એમ લાગ્યું.

‘નારે, હું હમણાંજ જઈને એ બાબત તપાસ કરું છું. અલબત્ત, કંઈ વધારે પડતી વિગત ત્યાંથી નહિ મળે તો પણ જ્યારે તમે એમ માનો છો કે હું આ તપાસ પુરતી રીતે કરવામાં—’

‘હું જરૂર માનું છું.’ જયંતે કહ્યું.

પછી કુમસ જવાની તયારી ચાલી. જયંતે મને સૂચના કરી તે ઉપરથી મ્હારી ખાત્રી થઈ કે જમનાદાસને આ રીતે મોકલવામાં તેનો કંઈક હેતુ હતો.

‘ને ભાઈ! મને તેમ કરીને પણ એ અહીંથી કુમસ બધ

એ બાબત ખાસ ધ્યાન રાખજે. જો એ રસ્તામાંથી છટકી બચે અથવા પાછો ફરે તો મહેને વલસાડ કે સુરતથી ટેલીફોન કરજે અને માત્ર એક જ શબ્દ બોલજે કે ‘છટકયો’ એટલે હું બધું સમજી લઉંશ.’

દુમસ જવા માટે સુરત ઉતરવું પડે છે, અને ત્યાંથી મોટર અથવા બસ વાટે દુમસ જઈ શકાય છે. સચીન રાજ્ય તરફથી બસનો ઇબરો આપી રાખ્યો છે, એટલે ઇબરદારની ગાડીઓ ચોક્કસ ટાઇમે સુરત અને દુમસ વચ્ચે દોડે છે. એના ટાઇમ સિવાય ગમે તે વખતે જવું હોય તો આપણે આપણી સ્વતંત્ર ગોઠવણ કરી લેવી પડે છે.

અમે સુરત ઉતર્યા તે વખતે સાડાઆઠ થયા હતા. સ્ટેશન બહાર જઈને મોટરની ગોઠવણ કરતાં રહેજે અડધા કલાક નીકળી ગયા. અમે સાડા નવ વાગે દુમસ પહોંચ્યા અને પોલિસ પટેલને મળ્યા.

‘કેમ સાહેબ, કેમ પધારવું થયું?’ એ બાઇએ અમને મોટરમાંથી ઉતરતાં જોયા એટલે વિવેકથી આવકાર આપીને પૂછ્યું.

‘અમને આપનો તાર મળ્યો એટલે અમે અહીં આવ્યા.’ મહેં કહ્યું.

‘મ્હારો તાર! મહેં તો કંઈ તારબાર કર્યોજ નથી.’

‘તમે જમનાદાસ મેઘજીને કર્યો હતો તે તાર. એમનાં ઘણીઆણીને નસાડી જવામાં આવ્યાં છે તે બાબતનો.’

‘મ્હારા મહેરબાન! એવો કંઈ પણ તાર મહેં કર્યોજ નથી. આપની કંઈ ભૂલ થતી લાગે છે.’

અમે એઉ જણ્યું, હું અને જમનાદાસ એક બીજાનું મોહું બોતા ઉભા રહ્યા.

‘વખતે કંઈ ભૂલ થતી હશે. અહીંયાં પોલિસ પટેલ તો

‘કેકજ છે ને?’

‘હાજી.’

‘તો પછી આ તાર બીજા કોણે કર્યો હશે?’ એમ કહીને મહેં એમના હાથમાં પેલો તાર મૂક્યો.

‘એ મહેં નથી મોકલ્યો. અને એ સંબંધી હું કાંઈ પણ નથી જાણતો.’

આટલા સ્પષ્ટ ખુલાસા પછી હુમસમાં રોકાઈ રહેલું અમને ત્યાજબી ન લાગ્યું એટલે અમે સુરત પાછા ફર્યા.

સહલાગ્યે અમને રાતની ગાડી મળી એટલે સવાર થતાં અમે મુંબાઈ આવી શક્યા.

‘તમે જ્યંતને મળીને ખાર જાવ તો સારું.’ મહેં જમના-દાસને કહ્યું: ‘વખતે કંઈક જાણવા જેવી ખબર અથવા સ્વચના આપવાની હોય તો એ આપી શકે.’

‘અરે બાવા! એ બધું એમની પાસે રહેવા દોને. હમણાં આપણને હુમસને ધરમધકો ખવડાવ્યો એથી વળી બીજી કંઈ સુક્રિયાણી સ્વચના હશે! છતાં એ તમે કહો છો તો ચાલો એમને મળીને જાણ્યું.’

અમે પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટને અમારે મકાને પહોંચ્યા પણ જ્યંત ત્યાં ન હતો. એ મ્હારે માટે ચિઠ્ઠી મૂકીને બહાર ગયો હતો.

મહેં ચિઠ્ઠી બોધ.

એમાં એણે મને એ પોતે ખાર ગયો છે અને ત્યાં રોકવાનો છે એમ જણાવ્યું હતું તેમજ એણે મને ખાર બોલાવ્યો હતો.

અમે બેઠે જણ ખાર ગયા.

જમનાદાસને બંગલે પહોંચ્યા ત્યારે જ્યંત અને એક બીજો માણસ અમારી રાહ બેતા હોય એમ લાગ્યું.

એ બીજો માણસ જેણે મ્હારો પીછો પકડ્યો હોવાનો મને શક હતો તેજ હતો. એ અહિં શી રીતે આવ્યો તેની મને

નવાઈ લાગી.

‘આ મ્હારા મિત્ર મી. મેરવાનજી પંચકી’ જ્યંતે એની
એળખાણ કરાવતાં કહ્યું: ‘એમને પણ મ્હારી માફક આપના
કેસમાં રસ પડે છે. અલગત, અમે એક જણ સ્વતંત્ર રીતે
કામ કરીએ છીએ છતાં અમારે આપને કેટલાક સવાલ પૂછવા-
ના છે મી. જમનાદાસ !’

જમનાદાસ ધબ દબને નીચે બેઠો.

આવતા ભયની આગાહી એને થતી હોય એમ લાગ્યું.
એની આંખો ચકળ વકળ થતી હતી અને સ્નાયુઓ ખેંચાતા
હતા તેથી એને કોઈ અવનવો જનાવ જનવાની ચેતવણી મળી
હોય એમ લાગ્યું.

‘શું પૂછવું છે ? મી. જ્યંત !’

‘એટલું જ કે તમે શબ્દ શું કયું ?’

માથા પર વીજળી પડી હોય તેમ જમનાદાસ ઉભો
થઈને ફૂધો, એનાં આંગળાં હવામાં બાચકા ભરવા લાગ્યાં.
એનું મોઢું ઉઘડી ગયું અને ગાંડાની પેટે બહેમાકળો થઈ ગયો.

એ થોડીવારે નીચે બેસી ગયો અને ઉધરસ ખાતો હોય
એ રીતે પોતાના હાથ મોઢા આગળ લઈ ગયો. વાઘની પેટે
જ્યંતે એના ઉપર જલંગ મારીને એના હાથમાંની એક નાની
સરખી ગોળી લઈ લીધી.

‘એ રીતે જલદી મરી જવાની જરૂર નથી સમજ્યાને
મી. જમનાદાસ ! જ્યારે ત્યારે તમારે એ રસ્તો લેવાનો તો
છે પણ કાયદેસર રીતે દોરડે લટકીને મરો તેમાં જ મજા છે.
કેમ મી. પંચકી ! ખરું ?’

‘મ્હારી ગાડી બોલાવું છું. આપણે એને ચોકી પર
લઈ જઈએ.’

એમણે પોતાની ગાડી બોલાવી.

‘અમે એને ઠેકાણે પહોંચાડીએ છીએ. તું અહીંજ રહે નટવર! અર્ધા કલાકમાં તો હું પાછો ફરું છું!’ જયંતે મ્હને કહ્યું.

જમનાદાસ દેખાવમાં તદ્દન નંખામ જયેલો લાગતો હતો. પણ એના શરીરમાં વાઘનું ભેર હતું. બીજુ કામ હોત તો એ જરૂર હંફાવત પણ આ એ નિબળાતો આગળ એનું કેં ચાલ્યું નહિ એને ઘસડીને એમણે મોટરમાં નાખ્યો અને ચોક્કી તરફ લઇ ગયા.

અર્ધાઘેક કલાક પછી જયંત એક પોલિસ ઇન્સ્પેક્ટર સાથે પાછો ફર્યો.

‘મી. પંથકીને ઘટતી ગોઠવણો કરવાનું સોંપીને આવ્યો.’ જયંતે જણાવ્યું. ‘પંથકી ઘણાજ ચબરાક અમલદાર છે નટવર! તે’ મ્હને આણું વર્ણન આપ્યું કે તરત જ મ્હેં એને ઝાળખ્યો હતો અને બાકીની વિગતો આપી હતી તે યાદ છે ને? અમે એ જણે કેટલાક કેસમાં વિરૂદ્ધ દિશાનાં દ્રષ્ટિબિંદુથી કામ કર્યું છે અને હરિફ તરિકે વત્યાં છીએ છતાં મ્હને એના માટે માન છે. આ કેસમાં એના સાથીદાર તરિકે આ ભાષણે પણ કાન કર્યું છે. એમનું નામ ઇન્સ્પેક્ટર કાવસજી કામા.’

‘દરેક નિબળાત પોતાને જે વિગત ઠીક લાગે તેને આધારે આગળ વધે છે.’ કાવસજીએ ઉમેર્યું. ‘અને મી. પંથકી પોતાની પદ્ધતિથી કામ લે છે. કેટલીક વખત આપના જેવા વિખ્યાત નિબળાત અમારા કામમાં વચ્ચે આવે છે ત્યારે અમને ભય રહે છે કે આપના યશલાભથી અમને અપકીર્તિ મળશે.’

‘એવો ભય રાખવાની જરૂર નથી.’ જયંતે વલું.

‘અમારી કાર્યપદ્ધતિથી તમે પુરતા વાકેફ નથી એટલે એમ કહો છો. એ માટે બિલકુલ ચિંતા કરવાની જરૂર નથી.’

જ્યંતના એ ખુલાસાથી મી. કામાને સંતોષ થતો લાગ્યો.

‘એ જદલ આપનો આભાર માનવો બેઠકી. આપને હાર કે ફતેહની પરવા ન હોય એ સ્વાભાવિક છે. પણ અમારે એ માટે વધારે કાળજી રાખવી પડે છે. ઘણી વખત તો છાપા-વાળાઓ સવાલ પૂછીને અને પ્રસિદ્ધિ આપીને કેટલાક સમાચારને જહુજ વધારે મહત્વ આપે છે.’

‘જરાબર છે. પણ એ સવાલ પૂછે તે પહેલાં થટતી તૈયારી કરી રાખી હોય તો વધારે સારું. આપણે આ કેસનીજ વાત કરીએ તો તમને કાઈ રિપોર્ટર સવાલ કરે કે સૌથી પહેલાં આપને જમનાદાસ ઉપર શી રીતે શંકા ગઈ, તો તમે શું જવાબ આપશો?’

શું જવાબ આપવો તેની મી. કામાને ગડબાંજ થતી લાગી.

‘એ સંબંધી અમે કંઈજ નિર્ણયપર આવ્યા નથી. મી. જ્યંત! આપ કહો છો કે કેદીએ ત્રણ સાક્ષીઓની સમક્ષ આપઘાત કરવાની કાશીશ કરીને લગભગ ઐકરાર કર્યો. એણે પોતે એની પોતાની જ સ્ત્રી અને ડૉ. રાયજીનાં ખૂન કર્યાં હતાં. એ સિવાય બીજી કંઈ વિગતો કહેવા જેવી છે?’

‘તમે જડતી લેવાને માટે થટતી ગોઠવણ કરી છે?’

‘મેં ત્રણ કોન્સ્ટેબલને બોલાવ્યા છે.’

‘તો પછી બધી વિગત મેળવતાં વિલંબ નહિ થાય. એ બન્ને દૂર નહિ હોય. તમે બાગમાં તથા એની તીબેરીવાળા ખંડમાં કે માળિયામાં તપાસ કરશો એટલે કાંઈપણ ઠેકાણેથી એનો પત્તો લાગશે.’

‘પણ આપને શી રીતે, ખબર પડી કે એણે એનાં ખૂન કર્યાં છે?’

‘હું તમને પહેલાં એ શી રીતે બન્યું તે જણાવીશ. અને તે પછી ખુલાસા વાર વિગતો આપીશ. તમારા કરતાં મહારા

મિત્ર અને સાથીદાર નટવરને એ બાણવાની તાલાવેલી લાગી હોય એમ છે.

‘એમ કરતાં પહેલાં હું તમને આ માણસની મનોવૃત્તિ કેવી હતી તે બાણાવું. એ બહુ જ જૂના વિચારનો અનુભૂતિ માણસ હતો. એ ઉપરાંત એ પાછ પાછને માટે મરતો હતો. ચમડી તુટે પણ દમડી ન છૂટે એવો એ કંજુસ હતો. એણે એની સ્ત્રી જયાગૌરીને એવી હેરાન પરેશાન કરી મૂકી હતી કે ન પૂછો વાત ! એ બિચારી જીંદગીથી કંટાળી ગઈ હતી. એના પ્રત્યે ડૉક્ટર રાયજીએ સહાનુભૂતિ બતાવી એટલે ડૉક્ટર માટે એને મમતા થઈ. વખત જતાં જમનાદાસે એ બાણ્યું અને એના ગુસ્સાનો પાર ન રહ્યો. એની કલ્પનાએ એ એક વચ્ચે આડો વહેવાર છે એમ માની લીધું. પછી એણે એ જાનનેનો અંત લાવવાની રાક્ષસી યોજના ઘડી.

‘આમ આવો.’

જયંત અમને તીજેરીવાળા ખંડ તરફ લઈ ગયા.

‘રંગ કેટલો બધો ગંધાય છે.’ મી. કામાએ ટીકા કરી.

‘એજ અમારું સૌથી પહેલું શંકાસ્થાન હતું. અને એ શોધી કાઢવાને અથવા ધ્યાનમાં રાખવાને માટે આપણે ડૉક્ટર નટવરને ધન્યવાદ આપવો જોઈએ. આ માણસ આવે વખતે આવા રંગનો શા માટે ઉપયોગ કરતો હશે એ સવાલનો જવાબ એટલો જ હોષ શકે કે એનો કોઈ બીજો વાસ છૂપાવવાનો ધરાદો હતો. તે પછી કોઈ બંધીયાર ખંડ અથવા ભોંયર હોવાની નહોતી કલ્પના આવી. આ બે વિગતોનો સામટો વિચાર કરતાં મને પૂરતી શંકા ગઈ અને આ મકાન તપાસવાનો મહેનિર્ણય કર્યો. મ્હારી ખાતરી થઈ હતી કે આ કેસ ઘણો જ ગંભીર હતો અને તેમાં ‘કેપીટલ’ સિનેમામાં જઈ આવ્યા પછી શંકાને સ્થાન જ ન હતું. ડૉક્ટર નટવરે એ વિગત પણ

એમની તપાસ દરમિયાન ખ્યાનમાં રાખી હતી. નંબર ત્રીસ. અથવા બત્રીસની જગ્યા ખાલી હોવી બેઠકે પણ કમનસીબે. એ બેઠ જગ્યાએ ખાલી ન હતી. એ ઉપરથી પુરવાર થતું હતું કે જમનાદાસ સિનેમામાં ગયો ન હતો. એનો પુરાવો જુદો હતો. એણે ડોક્ટર નટવરને સિનેમાની ટીકીટ બતાવવામાં ગંભીર ભૂલ કરી હતી. એ કંજુસના કાકાએ માત્ર એક જ ટીકીટ ખોટો પુરાવો ઉભો કરવા ખરીદી હતી. આ બે વિગતે સંબંધી વિચાર કર્યા પછી આ મકાન તપાસવાની મ્હને અનિવાર્ય જરૂર બાજુમાં પણ એ શી રીતે તપાસવું તે એક સવાલ હતો. એને માટે મ્હેં ત્રાગડો ગોઠવ્યો. મારા એક રનેહી પાસે હુમસથી તાર કરાવ્યો અને જમનાદાસને ત્યાં મોકલ્યો. એ છટકી ન આવે તે માટે નટવરને પણ એની બેઠે હુમસને ધરમધકો ખવડાવ્યો.'

‘એ આખી યોજના બહુ જ કુશળતાથી આપે કરી.’ મી. કામાએ કહ્યું.

‘જમનાદાસને આ રીતે હુમસ મોકલ્યા પછી મ્હેં આ ઘર તપાસવા ગોઠવણુ કરી. થણી વખત મ્હારા જેવા નિષ્ણાતને પણ ઘર ફાડવાનો ધંધો કરવો પડે છે. હું રાતના વખતે અહિંયાં આવ્યો અને જેવો આ મકાનમાં દાખલ થયો તેવો જ એક નવાઈ ભર્યો બનાવ બન્યો.

‘હરામખોર! તું અહીંયાં શું કરે છે?’ એમ કરીને કાઠકો, હું જેવો પેલી બારીમાં પેટો તેવીજ મારી ગળચી પકડીને પૂછ્યું. મેં પાછા વળીને બેયું તો મ્હને એ રીતે પકડનાર બીજું કાઠ નહિ પણ મી. પંથકી હતા.

‘એમણે મ્હને ઝીળખ્યો અને અમે પરસ્પર એક બીજને બેઠને હર્યા.

‘એમને ડૉ. રાયજીના સંબંધીએ તરફથી રોકવામાં

આવ્યા હતા, એટલે તેઓ આ મકાન ઉપર નજર રાખતા હતા. પહેલાં મ્હેં જ્યારે ડૉ. નટવરને અહીંયાં મોકલેલો ત્યારે પણ એમણે એનો પીછો પકડ્યો હતો. તેઓ નટવરને તો કંઈ કરી શકે એમ ન હતું પણ જ્યારે અંધારી રાતે એમણે મ્હને એ મકાનમાં દાખલ થતાં જોયો ત્યારે એમને એમ લાગ્યું કે શિકાર જરાબર જાણમાં સપડાયો છે. અલબત્ત, પછી તો મ્હેં એમને બધી હકીકત સમજાવી અને અમે બેઉ જણાએ સાથે જ તપાસ કરી.’

‘પછી શું થયું?’

‘મ્હેં તમારી પાસે મુખ્ય વિગતો રજૂ કરી, પણ, એ ઉપરથી તમે કંઈક તારતમ્ય કાઢ્યું લાગતું નથી.’

એ સાંભળીને મી. કામાએ હસતાં હસતાં કહ્યું :

‘બનવા ભોગ છે. કારણ કે આપના જેટલી કુશળતા મ્હારામાં સંભવી ન શકે. મી. જયંત, આપે થોડા વખત ઉપરજ વચન આપ્યું હતું કે બધી વિગતો જણાવીને આપ યશના ભોક્તા અમને બનાવશો.’

‘થણે ભાગે હું એમજ કરું છું.’

‘તે બદલ હું આપનો આભારી છું. આપ જણાવો છો. તે પ્રમાણે બધી વિગતો સ્પષ્ટ છે અને શબ શોધવામાં આજી તકલીફ પડે એમ નથી.

‘બલે. તમને હવે થોડીક વધુ વિગત આપું’ જયંતે કહ્યું. ‘મ્હારી ખાત્રી છે કે જમનાદાસે પણ એ વિગતોનો વિચાર નહિ કર્યો હોય. તમે એની સ્થિતિમાં હો તો શું કરો એ દષ્ટિએ વિચાર કરી જુઓ. અલબત્ત, એ રીતે વિચાર કરવામાં કલ્પનાની કસોટી થાય છે પણ એ લાભદાયક છે. હવે તમે ધારો કે તમને આ ખંડમાં કેદ કરવામાં આવ્યા છે. સાથે તમારી પ્રેયસી છે. જીવન મરણનો સવાલ છે અને માત્ર બે

‘ચાંચજી મીનીટ તમારે જીવવાનું છે તો તમે શું કરશો?’

‘કંઈક લખીને પાછળ ખબર પડે એવું—’

‘ખરાબર છે. તમે એટલું તો જણાવવા માગશો જ કે તમે શી રીતે મરણ પામ્યા. કાગળ પર તો એવું નજ લખો. એ તો ખૂનીના હાથમાં જાય. ત્યારે શું કરો? હાંત ઉપર લખો ખરું? અને એજ રીતે ડૉક્ટર રાયજીએ ક્યું છે. પણ જુઓ— ‘અમે-અમે-’ એટલું જ લખેલું છે ને પછી ચેન્સીલનો લાંબો લીસોટો થયેલો છે.

‘એ ઉપરથી આપ શું અનુમાન કરો છો?’

‘એટલું જ કે એ એણે મરતાં મરતાં લખવા માંડેલું. એ જમીનથી એકાદ હાથ ઉઠે છે. એટલે છેક છેલ્લી થડીએ એને એ સ્વેલું’ પણ પૂરું લખી શકે તે પહેલાં તો એનો અંત આવ્યો.’

‘એ એવું લખતો હતો કે અમે કમોતે મુવાં છીએ?’

‘એવું કે એવી મતલબનું. અને એના શરીર પરથી કાપીધેળ ચેન્સીલ મળી આવે તો જો જો.’

‘જરૂર પણ પેલી સીક્યુરીટીઝનું શું? એ હિસાબે તો કાઠપણ પ્રકારની ચોરી થઈ જ નથી. એની પાસે એ કહે છે. તે ભમીનખીરીઓ તો હતી. અમે એ સંબંધી ચોકસી કરી છે.’

‘અને તે એણે કાઠ સલામત જગ્યાએ છૂપાવી રાખી છે. બધું સીધુપાસર પાર પડી જાય તે પછી એ કાઠત ને લાગ જોઈને એનાં નાણાં ઉઠાં કરી લેત. વખતે એમ પણ કહેત કે ડૉક્ટર રાયજીએ એને એ પાછી મોકલી આપી છે.’

‘આપે દરેક વિગતનો વિચાર કરી રાખ્યો છે.’ મી. કામાએ જણાવ્યું. ‘ત્યારે એણે આપને કેમ ભાલાવ્યા?’

‘એના મનમાં ફાંકો હતો કે એનો ભેદ કાઠપણ નહિ ઉઠેલી શકે અને વખત આવ્યે એ બડાઈ હાંકી શકે કે પોલિસને

તો શું પણ જયંતને ય છક્ક ખવરાવી.’

મી. કામાએ હસીને કહ્યું : ‘ ઠીક-’

X X X X

એ એક દિવસ પછી જયંતે મહારા હાથમાં ‘ટાઇમ્સ’ આપ્યું અને તેમાં આવેલા જમનાદાસના કેસના રિપોર્ટ તરફ મહારાં ધ્યાન ખેંચ્યું. એની નીચેની કંડિકા નોંધી લેવા જેવી હતી :

‘ ખાસ કરીને ઇન્ટરેક્ટર કામાની અસાધારણ બુદ્ધિમત્તાને લીધે આ કેસ ઉપર ભારે અજવાળું પડ્યું હતું. એમણે તાબલગાડેલા રંગ ઉપરથી ધારી લીધું કે એમ કરવાનું કારણ બીજી કોઈ ગંધને દાખી દેવા માટે હતું એ ઉપરથી બારીકાઈથી તપાસ કરતાં એક અણુવાપર્યાં કુવામાં બહુજ કુશળતાથી એક શબ છુપાવેલા મળી આવ્યાં. ખરેખર! ચુંદાશોધનના ઇતિહાસમાં આ કેસ ખાસ ધ્યાન ખેંચે એવો થશે.’

‘ એ પણ ફાઇલમાં રાખી લે, નટવર !’ જયંતે મહેને સૂચના કરી. વખત આંચે એ પણ કામ આવશે. ચાલો, કામાને સારું જેવું પ્રેમોશન મળશે.’

☆ સમાપ્ત ☆

બાલવિનોદનાં ૧૮૦ પુસ્તકો
મૈથી આપની પાસે કેટલા છે ?

☆

☆

બા બા સેંટ, બાલવિનોદ
અંથાવલિ, બાલવિનોદમાળા,
અશોક બાલપુસ્તકમાળા,
મહેદાર કેહાણીમાળા
અને સાહસ કથાવલિનાં

☆

પુસ્તકો સિવાય
કોઈપણ પુસ્તકાલય,
ખાનગી કે બહાર
અથવા રૂં છે.

☆

આજે જ વિગતવાર સુચિપત્ર મંગાવો
અને આજો સેંટ વસાવો. બાલ, કિશોર ☆
ને કુમારસાહિત્યમાં ઓ મોખરે છે.

બાલવિનોદ કાર્યાલય : ૧૪૯, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ-મુંબઈ ૨

પ્રેમ મહેતા

સાહસ કથાવલિ

પ્રિયંવદનું પરાક્રમ

સાહસ કથાવલિ

સફેદ ડગ

સાહસ કથાવલિ

દીવાનજી

સાહસ કથાવલિ

સા હ સ કથાવલિ

સંપાદક

નાગરદાસ ઇ. પટેલ
મગજશક્તિના વિકાસને
સરસ તાલીમ આપે એવી
સાહસ, શૌર્ય, ભેદ, બુદ્ધિ
ચાતુર્ય અને ગુન્દાશોધનના
અવનવા પરાક્રમેને લગતી
પ્રેરણાદાયી વાચન આપતી
ગુજરાતની અગ્રેષ્ઠ ગ્રંથાવલિ

- ૧ કંઈ ન મહેતા
- ૨ પ્રિયંવદનું પરાક્રમ
- ૩ સફેદ ડગ
- ૪ દીવાનજી

દરેકની કિંમત સવા રૂપિયા
દરેકનું વી. પી. ખર્ચ
પાંચ આના

સુંદર ભેરંગી જોકેટ અને પાકાપુઠાવાળા આ ચાર પુસ્તકોનો
સાહસ કથાવલિનો પ્રથમ સેટ જે મજાલુ અને સુંદર ભેરંગી
ઑક્સર્મા આપવામાં આવેલ છે, તેની કિંમત માત્ર રૂ. પાંચ
વી. પી. ખર્ચ બાર આના જુદું. આજો સેટ અથવા છુટક
કોઈપણ મનપસંદ પુસ્તક ખલાસ થાય તે પહેલાં તમારા
બુકસેલર પાસે માગો અથવા વી. પી. થી મંગાવવા આજેજ લખો
બાલવિનોદ કાર્યાલય : મિન્સેસ સ્ટ્રીટ : મુંબઈ ૨

સા હ સ ક થા વ લિ

સં પા દ ક

ના ગ ર દા સ પ ટે લ

મગજશક્તિના વિકાસને તાલીમ આપે એવી
સાહસ, શૌર્ય, ભેદ, બુદ્ધિચાતુર્ય અને ગુન્હા-
શોધનનાં અવનવાં પરાક્રમોને લગતી પ્રેરણા-
દાયી વાચન આપતી ગુજરાતની અબેડ ગ્રંથાવલિ

સેંટ પહેલો

૧ કુષ્ટન મહેતા	૨ પ્રિયંવદાનું પરાક્રમ
૩ સફેદ ડગ	૪ દીવાનજી

સેંટ બીજો

૫ ખાનદાનનાં ફરજંદ	૬ સેતાન બુદ્ધી
૭ સોનેરી ટાળી	૮ ગુન્હેગાર દુનિયા

સેંટ ત્રીજો

૯ આંગણાંની છાપ	૧૦ મામાનો વારસો
૧૧ ફાંસીને દોરડે	૧૨ શનિનો એકો

સેંટ ચોથો

૧૩ આપઘાતનો ભેદ	૧૪ બેંક પર દરોડો
૧૫ વીલ: વિચિત્ર ને સચિત્ર	૧૬ જુલમગાર
- દરેક પુસ્તકનો ફક્ત સવા રૂપિયો વી. પી. ખર્ચ પાંચ આનદ
દરેક સેંટના ફક્ત પાંચ રૂપિયા વી. પી. ખર્ચ ખાર આના

તમારા બુકસેલર પાસે માગો અથવા લખો :

ખાલવિનોદ કાર્યાલય : ૧૪૯ પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ ૨

